Aqşin Əliyev

LERİK TARİXİ – MEMARLIQ VƏ ARXEOLOJİ ABİDƏLƏRİ

Bakı - 2023

Elmi rəyçi: Şöhrət Mirzə oğlu İbadov,
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Elmi redaktor: Fuad Nurullah,
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi sədrinin müavini, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçi: Samid Quliyev,
Ilahiyyatçı-alim, AJB-in üzvü

Redaktor: Yalçın Yəhya oğlu Heydərli,
Filoloq

Aqşin Böyükağa oğlu Əliyev
Lerik tarixi – memarlıq və arxeoloji abidələri.,
Bakı, "Ecoprint", 2023,252 səh.

Lerik rayonunun abidələrini əhatə edən və bu sahədə işıq üzü görən ilk kitabdır.Oxucuların xahişi ilə əlavələr edilməklə təkrar nəşr olunur.Kitab elmi-inoformativ,fakt və məlumatların zənginliyi,məzmununun mükəmməlliyi baxımından diqqət çəkir. Burada ictimai-siyasi həyatımızın,o cümlədən Lerik rayonunun tarixini,etnoqrafiyasını,arxeoloji və memarlıq abidələrini – mağaraları,yaşayış yerlərini, qalaları,kurqanları,nekropolları, qədim qəbiristanlıqları,məscidləri,hüseyniyyələri,ziyarəthagları, məqbərələri, pirləri, ocaqları,dəyirmanları və bulaqları əks etdirən,Lerik rayonu haqqında ümumi ensiklopedik məlumatlar və abidələrin fotoşəkilləri verilir.Kitab elmi-tədqiqat xarakteri daşıyır və geniş oxucu kütləsi və elmi-tədqiqat işi aparanlar və araşdırmalar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN: 978-9952-29-085-1

Ön söz

Lerikdə dövlət mühafizəsində olan daşınmaz tarixi mədəniyyət abidələri mövcuddur.Bunlardan yerli əhəmiyyətli memarlıq abidələri 27,arxeloji abidələr 25,monumental və xatirə abidələri 1,dekorativ,tətbiqi sənət abidələri 78, məscid 99 və s. Lerik qəsəbəsində 1 ədəd tarix-diyarşünaslıq muzeyi, "Uzunömürlülər" muzeyi,rəsm qaleriyası fəaliyyət göstərir.Lerikdə tapılmış mağarada daş dövrünün insanlarının yaşaması güman edilir. Rayonda çoxsaylı tarixi abidələr var.Xanəgah kəndindəki Xoca Seyid məqbərəsi (XIV əsr),Lüləkəran kəndindəki məscid (XIX əsr),Mistan kəndində,dəniz səviyyəsindən 2438 metr yüksəklikdə yerləşən "Qızyurdu" adlı qədim insan məskəni,Mondigah kəndindəki Baba İsa türbəsi,Kekonu kəndi yaxınlığındakı Pir Yusif məqbərəsi,Lerikdən Cəngəmiran kəndinə gedən yolun üstündəki Cabir məqbərəsi (XII–XIV əsrlər) və s. Kəndlərin çoxunda daşdan yonulmuş qoç heykəlləri salamat qalmışdır.Cəngəmiran kəndinin yaxınlığında Xəlifə Zəkəriyyə məqbərəsi var.Bu kənddə qədim ağaclar da tarixi abidələr kimi qorunur. Məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Dyüma vaxtilə Qafqaza səyahət edərkən Lerik meşələrindən keçərək Hovil kəndində olmuş,öz əsərlərində bu kəndin eskizlərini çəkmiş, gözəlliklərini vəsf etmiş,əhalinin qonaqpərvərliyindən, məşğuliyətindən geniş yazmışdır.Lerik ərazisində mövcud olan Oğlan və Qiz qalaları müdafiə məqsədi ilə tikilmişdir.Bu qalalara su dulus borularla bulaq çeşmələrindən çəkilibmiş.Qalaların bürcləri orjinal arxitektura quruluşuna malikdir.Rəvayətə görə bura qədim albanların məskəni olmuşdur.Səfəvilərin hakimiyyəti illərində Şah İsmayıl öz inanılmış adamlarını Lerik rayonu ərazisinə də göndərmişdir.İndi əhalinin ziyarətgaha çevirdiyi Babagil məqbərəsi də o dövrlərin yadigarıdır.Qədim tarixə malik olan Lerik rayonu ərazisində daş dövrünə aid olan əşyalar

tapılmışdır.Buzeyir mağarası Azərbaycan ərazisində daş dövrünə aid olan ən qədim yaşayış məskənlərindəndir.XVIII–XIX əsrlərdən başlayaraq məşhur fransız arxeoloqu Jak de Morqan, K.Şaffer və qardaşı Henri ilə apardığı arxeoloji qazıntı zamanı buranı "arxeoloji cənnət" adlandırmış, qiymətli tarixi eksponatlar aşkarlamışdır.Morqan Lerikin Veri kəndi ərazisindəki “qızılbaşlar”qəbiristanlığında arxeoloji qazıntılar aparmış, bu diyarın qədim tarixindən söhbət açmışdır.O, mərtəbəli qəbirlərdən tapdığı bütün maddi mədəniyyət nümünələrini özü ilə Fransaya aparmışdır.Həmin eksponatlar indi də Paris muzeylərini bəzəyir.Görkəmli arxeoloq H.Hümmel Lerikdə tapılan maddi-mədəniyyət nümunələrini neolit (yeni daş) dövrünə aid etməklə Azərbaycan paleolit dövrü adamlarının Lerik ərazisində məskunlaşmasını təsdiq edir.Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutu Arxeologiya və Etnoqrafiya şöbəsinin müdiri,professor Əsədulla Cəfərov Lerik rayonu ərazisində elmi tədqiqat işləri aparmış, ilk dəfə olaraq Buzeyir mağarasında orta paleolit dövrünə dair qədim insan düşərgəsi aşkar etmişdir.

Azərbaycan mustəqillik qazanandan sonra ədəbiyyat sahəsində də çiçəklənmə dövru başladı.Sovet dövründə üzümuzə bağlanan milli arxivlərimiz acıldı.Zaman indi vətəndaşlıq borcuna yeni gözlə baxdığı kimi olub keçənlərədə ədalət və insaf işığında nəzər salmağı bizdən tələb edir.Məhz belə bir dövrdə kitabın muəllifi olan Aqşin Əliyev bölgədəkil tarixi-etnoqrafik abidələrin elmi təhlilini vermək şərtilə,sənədlər əsasında oxucuya təqdim etmişdir.Hər kəs bilməlidir ki, vətən borcu müqəddəs bir borcdur.Dünyadan ən böyük eşq vətən eşqidir.Aqşin Əliyev çırpınır və o gözəl tarixçi və tədqiqatçıdır.O, yurdumuzu gəzərək qədim abidələri tədqiqi edir.Belə ki,Aqşin Əliyev“Bobogil qəbir daşları”, “Sığon qəbirstanlığı”, “Lənkəran qalasının alınması”, “Lənkərgünan, Lənkəran yoxsa Lankon”, “Babər qalası”, “Şağlakücə İmamzadə türbəsi”, “Şağlakücə Seyidəpir ocağı”,

“Haftoni kurqanları”, “Cəngəmiran daş-qutu qəbirləri”, “Orand daş-qutu qəbirləri”, “Osakücə Mir Şərif ağa ocağı”, ”Kurqanlar danışır” adlı elmi publisistik məqalələri və “öz doğma kəndinə həsr etdiyi “Ləj Kəndinin Tarixi”, “Haftoni“ və Cənub bölgəsinin abidələr ensiklopediyası(2 nəşrdə) adlı kitabın müəllifidir.O, zaman-zaman çoxlu elmi-publisitik məqalələr və yazaraq cənub bölgəsinin qədim abidələrini araşdırıb üzə çıxarmışdır.Qeyd etmək istəyirəm ki,bu böyük missiyanı öz üzərinə götürdüyünə görə Aqşin Əliyevə işlərində uğurlar arzulayırıq.

Yalçın Yəhya oğlu Heydərli: Filoloq

Aqşin Böyükağa oğlu Əliyevin

“Lerik tarixi memarlıq və arxeoloji abidələri” adlı kitabı haqqında
RƏY

Qloballaşama proseslərinin böyük vüsət aldığı bir dövrdə, Azərbaycanın digər bölgələri kimi Lerikin də maddi və mənəvi irsinin öyrənilməsi vacib məsələyə çevrilmişdir.Bu baxımdan Aqşin Böyükağa oğlu Əliyevin qələmə aldığı “Lerik tarix-memarlıq və arxeoloji abidələri” adlı kitabı diqqətə layiqdir.

Kitab ön söz, üç fəsil və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

I Fəsildə - Lerikin coğrafi mövqeyi, relyefi, təbiəti,inzibati bölgüsü, etnik tərkibi və maddi-mədəni irsi haqqında dolğun məlumat verilmişdir.

II Fəsildə - Lerik ərazisində yerləşən tarixi abidələrin sxemi verilmişdir.Bu sxem bölgənin tarixi abidələrinin öyrənilməsinə ciddi mənada öz tövhəsini verməkdədir.Bundan əlavə bu fəsildə Azərbaycan tarixinin kompleks şəkildə öyrənilməsində müstəsna əhəmiyyətə malik olan Buzeyir və Zuvand mağaraları haqqında ətraflı məlumat verilir.Buzeyir mağarası haqqında məlumat verilərkən bu mağaranın tədqiq edilməsində və öyrənilməsində xüsusi xidmətləri olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya,Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutunda Daş dövrü arxeologiyası şöbəsinin müdiri professor Əsədulla Cəfərovun tədqiqat əsərlərinə müraciət edilməsi tədqirə layiqdir. Bundan əlavə bu fəsildə Lerik ərazisində yerləşən qalalar, nekropollar və türbələr haqqında da sistemli tarixi məlumatlar verilmişdir.

Kitabın III Fəsilin də isə tarixi Lerik ərazisində yerləşən 99 məscid haqqında müfəssəl məlumatlar verilmişdir.Bu fəsildə heykəllər,fiqurlar və körpülər haqqında da məlumatlar vardır.

Kitabın ədəbiyyat siyahısı mövzuya uyğun tərtib edilmişdir.

Kitabın elmi dəyərini artıran əsas cəhətlərdən biri də illustrativ materialların bolluğudur.Belə ki,kitabda demək olar ki, bütün fəsillərin və yarımfəsillərin məzmununa uyğun aid çox nadir və maraqlı illustrativ materilallar toplanmışdır.Həmin materilalların da çoxu ilk dəfə elmi araşdırmaya cəlb olunmaqla böyük elmi dəyərə malikdir.

Şöhrət Mirzə oğlu İbadov: Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Allahın adı ilə
Aqşin Böyükağa oğlu Əliyevin
"Lerikin tarixi-memarlıq və arxeoloji abidələri" adlı kitabı haqqında

RƏY

Lerik rayonunun zəngin və füsunkar təbiəti olduğu kimi, qədim tarixi də vardır.Belə ki,Lerikdə tapılan və Daş dövrü insanlarının yaşaması güman edilən mağara,habelə çoxsaylı tarixi-dini abidə mövcuddur.Onlardan Xanəgah kəndindəki "Xoca Seyid" məqbərəsini(XIV əsr),Lüləkəran kəndindəki məscidi (XIX əsr), Mistan kəndində dəniz səviyyəsindən 2438 metr yüksəklikdə yerləşən "Qızyurdu" adlı qədim insan məskənini,Mondigah kəndindəki "Baba İsa" türbəsini,Kekonu kəndinin yaxınlığındakı "Pir Yusif" məqbərəsini,Lerikdən Cəngəmiran kəndinə gedən yolun üstündəki "Cabir" məqbərəsini(XII–XIV əsrlər),eləcə də digər məqbərə və tarixi abidələri misal göstərmək olar.
Bunlardan əlavə,rayonun Cəngəmiran kəndinin yaxınlığında "Xəlifə Zəkəriyyə" məqbərəsi də vardır.
Təəssüf ki, Lerikin tarixi kimi,tarixi-dini abidələri də bu günə qədər akademik səviyyədə araşdırılmamış,lazımi formada tədqiqata cəlb olunmamışdır.Aqşin Əliyev isə qələmə aldığı "Lerikin tarixi-memarlıq və arxeoloji abidələri" adlı kitabda Lerik rayonunun məscid,qəbiristanlıq,türbə və ziyarətgahları haqqında zəngin mənbə və məxəzlərdən istifadə edərək önəmli elmi məlumatlar vermişdir.Buna görə də, müəllifin sözügedən sahə üzrə atdığı addım təqdirəlayiqdir.İnanıram ki, tədqiqatçılar Lerikin zəngin tarixini,o cümlədən tarixi-dini abidələrini tədqiqata cəlb edərkən bu kitabdan etibarlı mənbə kimi istifadə edəcəklər.
A.Əliyevə elmi fəaliyyətində və gələcək işlərində Uca Allahdan uğurlar arzulayıram.

QMİ sədrinin müavini,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Fuad Nurullah

II FƏSİL LERİK TARİXİ – MEMARLIQ VƏ ARXEOLOJİ ABİDƏLƏRİ

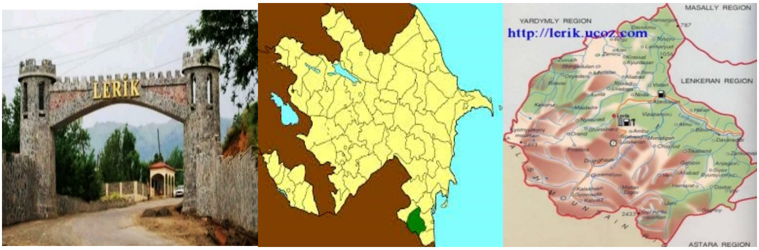

Lerik rayonu — Azərbaycan Respublikasında inzibati–ərazi vahidi.İnzibati mərkəzi Lerik şəhəridir.Lerik rayonu1930-cu il avqustun 8-də təşkil olun-muşdur.1938-ci ilədək Zuvand rayonu adlandırılmışdır. Lerikdə yaşayış məntəqələrinin sayı 161-dir.29 ərazi-inzibati vahidi,1 qəsəbəsi, 161 kəndi var.

Tarixi.Lerik rayonunun ərazisi ən qədim yaşayış məskənlərindən biridir.Qədim amanlardanibtidai insanlar dağların ətəklərində indi də mövcud olan təbii mağaralardan ya-şayış məskəni kimi istifadə etmişlər.Buranın təbii mağaralarından bəzilərinin hətta tunc dövründən də əvvəllərə aid olması ehtimal olunur.Görkəmli arxeoloq Hümmel bu mağaraları neolit (yeni daş dövrü) dövrünə aid edir. Buranın dağlarında eramızdan əvvəl III-II minilliklərə aid maddi-mədəniyyət abidələri mövcuddur. 1930-cu ildə Zuvand rayonu adı ilə təşkil olunmuşdur.Status: Rayon Lənkəran iqtisadi rayonu tərkibinə daxildir.Lerikin 157 kənd,şəhər əhasi: 7. 301 nəfər (2009), rayon əhalisi: 80 835 (2015) , sahəsi: 1 083. 6 km², telefon kodu: 994 25,koordinatlar:38°46′31″N 48°24′55″E, Saat qurşağı: UTC+04:00

1.Coğrafi mövqeyi.Relyefi.Lerik rayonunun ərazisi Talış silsilə dağlarının əhatəsindədir. Cənub və cənub-qərbdə Yardımlı, şimal-şərqdə Lənkəran, şimal-qərbdə Masallı,cənub-şərqdə Astara rayonları ilə həmsərhəddir.İran İslam Respublikası ilə sərhəd boyu Talış dağ silsilələri, bundan şimalda Peştəsər və Bürovar *(Bax:t Talışca "Bırə" "vırə" –tikan yeri)* dağ silsilələri uzanır. Talış və Peştəşər silsilələri arasında Zuvand(Diabar) çökəkliyi yerləşir.Ən yüksək zirvələri Talış silsiləsindəki Gömürgöy (2493 m) və Qızyurdudur(2433 m).Əsasən pallogenin vulkanogen-çökmə süxurlarından təşkil olunmuşdur.

İqlimi. Payız fəslində Lerikdə tez-tez yağış yağır, kənd yollarında gediş-gəliş çətinləşir.Yayı quraq keçən mülayim isti yarımsəhra və quru çöl iqlimi, həmçinin yayı quraq keçən mülayim isti iqlim üstündədir. Orta temperatur yanvarda 1-dən -4 dərəcə S qədər, iyulda 22 - 12 S-dir.İllik yağıntı 300 mm-dən 800 mm-ə qədərdir.

Təbiəti. Lerikin bitki örtüyü əsasən kollu və seyrək meşəli çəmənlərdən və dağ meşələrindən ibarətdir.Meşələrdə palıd, vələs, fıstıq, qoz, dəmirağacı, azalt (nil) çoxluq təşkil edir.Meşələrdə və Lerik çayının sahillərində tülkü,çaqqal,canavar,ayı, qaban,ördək,dovşan,meşə pişiyi,süleysin,kəklik,torağayı, bildirçin və s. heyvanlara, meşələrin əlçatmaz yerlərində, dağlarda bəbirə rast gəlmək olar.Rayonun Zuvand ərazisində Zuvand dövlət yasaqlığı(qoruq) vardır.Burada fəaliyyət göstərən Milli Elmlər Akademiyasının "Nəbatət elmi-tədqiqat mərkəzi" ərazinin fauna və florasını öyrənir.Ərazidə 40,3 min hektar meşə örtüyü vardır. Lənkəran-Lerik 56 km-lik avtomobil yolu boyu bir sıra turizm, istirahət əyləncə mərkəzləri inşa edilmişdir. "Relax", "Təbəssüm","Meşəbəyi","Ağgöl","Paradis" və digər turizm obyektləri bu cür mərkəzlərdəndir. Burada kotec, istirahət evləri, əyləncə mərkəzləri, restoran və barlar,idman qurğuları qonaqların

xidmətindədir.Turizm obyektlərində,600 nəfərdən çox,o cümlədən"Relax" turizm istirahət əyləncə mərkəzində eyni vaxtda 600 nəfərdən çox qonağın qəbulu üçün şərait yaradılmışdır.

İnzibai bölgüsü. Lerik rayonu 8 avqust 1930-cu ildə təşkil olunmuşdur.19 iyul 1938-ci ilə qədər Züvand rayonu adlanmışdır. Lerik şəhər tipli qəsəbə kimi 23 iyun 1962-ci ildə təşkil edilmişdir. Rayonun ərazisi 1084 kv.km.-dir.Bakıdan rayon ə mərkəznədək köhnə yolla 346 km,(2007),təzə “ipək yolu” ilə isə 276 km-dir(2019).Lerik şəhər tipli qəsəbəsindən yaxın dəmir yol Lənkran Stansiyasınadək məsafə 50 km.-dir.

İnzibati vahidlərinin sayı: Lerik ərazisində 1 Qəsəbə,20 ərazi İcra Nümayəndəliyi 158 yaşayış məntəqəsi vardır.İri yaşayış məntəqələri.Lerikdə yaşayış məntəqələrinin sayı 161-dir.29 ərazi-inzibati vahidi,1 qəsəbəsi, 161 kəndi var.

Əhalisi. Lerik həmişə uzunömürlülər diyarı kimi məşhur olmuş və rayonun sakini olmuş Şirəli Müslümov uzunömürlülük üzrə dünya rekordu müəyyən etmişdir.O,163 il(1812-1975) ömür sürmüşdür. Onun digər həmyerlisi Məcid Ağayev 138 il (1835-1973) və Mahmud Eyvazov isə 150 il (1808-1958) yaşamışdır. Hazırda bu rayonda yaşı 100-ü keçmiş,lakin hələ də əmək qabiliyyətini saxlamış onlarca insan yaşayır. Səyyah, etnoqraf-tarixçi Berezin qeyd edir ki,"buranın yerli əhalisi çox qədim xalqdır. Onlar keçmiş midiyalılardır".

Etnik tərkib.

Lerik şəhəri əhalisinin milli tərkibi

Etnik qrup	Sayı, 1939 sa.[2]	Nisbəti, 1939 sa.[2]
toplam	1 449	100 %
talış	996	68.7 %
azərbaycanlı	303	20.9 %
rus	107	7.4 %
erməni	11	0.8 %
digər	32	2.2 %

Mənbə:(Bax: "Кавказский календарь на 1915 год".Издан по распоряжению Наместника его Императорскаго Величиства на Кавказе, под редакцией А. А. Эльзенгера и Н. П. Стельмащука,Тифлис.Типография Канцелярии Наместника Е. И. В. на Кавказе, казённый дом. 1914. /Оглавление: Глава — Отдел статистический: Список населенных мест Кавказа, стр. 152(Bax:Ethno-Caucasus, Этнодемография Кавказа: Лерикский район (1939 г.)

2.Maddi-mədəniirsi. Lerikdə dövlət mühafizəsində olan daşınmaz tarixi mədəniyyət abidələri mövcuddur.Bunlardan *yerli əhəmiyyətli memarlıq abidələri,27,arxeoloji abidələr 25, monumental və xatirə abidələri 1,dekorativ, tətbiqisənətabidələri 78 və s. dir.Lerik şəhərində 1 ədəd tarix-diyarşünaslıq muzeyi, "Uzunömürlülər" muzeyi,rəsm qaleriyası fəaliyyət göstərir.* Lerikdə tapılmış mağarada daş dövrünün insanlarının yaşaması güman edilir.Rayonda çoxsaylı tarixi abidələrvar.Xanəgah kəndindəki Xoca Seyid məqbərəsi(XIV əsr),Lüləkəran kəndindəki məscid(XIX əsr),Mistan kəndində,dəniz səviyyəsindən 2438 metr yüksəklikdə yerləşən"Qızyurdu" adlı qədim insan məskəni, Mondigah kəndindəki Baba İsa türbəsi, Kekoni kəndinin yaxınlığındakı Pir Yusif məqbərəsi,Lerikdən Cəngəmiran kəndinə gedən yolun üstündəki Cabir məqbərəsi(XII–XIV əsrlər) və s. Kəndlərin çoxunda daşdan yonulmuş qoç heykəlləri salamat qalmışdır.Cəngəmiran kəndinin yaxınlığında Xəlifə Zəkəriyyə məqbərəsivar. Bu kənddə qədim ağaclarda tarixi abidələr kimi

qorunur.Məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Düma vaxtilə Qafqaza səyahət edərkən Lerik meşələrindən keçərək Hovil kəndində olmuş, öz əsərlərində bu kəndin eskizlərini çəkmiş,gözəlliklərini vəsf etmiş, əhalinin qonaq pərvərliyindən, məşğuliyətindən geniş yazmışdır.Lerik ərazisində mövcud olan Oğlan və Qiz qalaları müdafiə məqsədiilə tikilmişdir.Bu qalalara su dulus borularla bulaq çeşmələrindən çəkilibmiş.Qalaların bürcləri orjinal arxitekturaq uruluşuna malikdir.Rəvayətə görə bura qədim albanları nməskəni olmuşdur.Burada albanlara məxsus qəbirstanlıq indidə mövcuddur.Səfəvilərin hakimiyyəti illərində Şah İsmayıl öz inanılmış adamlarını Lerik rayonu ərazisinə də göndərmişdir.İndi əhalinin ziyarətgaha çevirdiyi Babagil məqbərəsidə o dövrlərin yadigarıdır.Qədim tarixə malik olan Lerik rayonu ərazisində daş dövrünə aid olan əşyalar tapılmışdır. Buzeyi rmağarası Azərbaycan ərazisində daş dövrünə aid olan ən qədim yaşayış məskənlərindəndir.XVIII-XIX əsrlərdən başlayaraq məşhur fransız arxeoloqu Jak de Morqan,K. Şaffervə qardaşı Henriilə apardığı arxeoloji qazıntı zamanı buranı "arxeoloji cənnət" adlandırmış,qiymətli tarixi eksponatlar aşkarlamışdır. Morqan Lerikin Veri kəndi ərazisindəki Qızılbaşlar qəbiristanlığın da arxeoloji qazıntılar aparmış, bu diyarın qədim tarixin dən söhbət açmışdır. O, mərtəbəli qəbirlərdən tapdığı bütün maddi mədəniyyət nümünələrini özü ilə Fransaya aparmışdır.Həmin eksponatlar indidə Parismuzeylərini bəzəyir. Görkəmli arxeoloq H.Hümmel Lerikdə tapılan maddi-mədəniyyət nümunələrini neolit(yenidaş) dövrünə aidetməklə Azərbaycan paleolit dövrü adamlarının Lerik ərazisində məskunlaşmasını təsdiq edir. Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutu Arxeologiyavə Etnoqrafiya şöbəsinin müdiri, professor Əsədulla Cəfərov Lerik rayonu ərazisində elmi tədqiqat işləri aparmış,ilk dəfə olaraq Buzeyir mağarasında orta paleolit dövrünə dair qədim insan düşərgəsi aşkar etmişdir.Talış dağlarında yerləşən bu rayon

füsünkar təbiəti ilə, zəngin maddi-mədəniyyət abidələri ilə diqqətə layiqdir.Məhz rayonun cənub-şərq bölgəsində, turizm potensialını zənginlik baxımından maraqlı edən faktorlardan biri də Talış dağlarının ən yüksək zirvələri olan Kömürgöy(2493 m) və Qızyurdu(2433) dağlarının rayon ərazisində yerləşməsidir.Zəngin və ecazkar təbiəti ilə maraq doğuran rayon eyni zamanda tarixi-mədəni abidələri baxımından da zəngin tarixi olan bir diyardır. Lerik rayonun arxeoloji abidələri öyrənilməsinə XIX əsrin 90-ci illərində başlanmış və ilk tədqiqatlar Fransanın Sen-Jerman muzeyin əməkdaşı Jak de Morqanın adı ilə bağlı olmuşdur.1890-ci ildə Jak de Morqan Lerik rayonunun cənubunda yerləşən kəndlərdə ilk arxeoloji təqiqat işləri aparmışdır.O, Lerik rayonu ərazisində bir çox abidələri tədqiq etmiş, əldə etdiyi maddi-mədəniyyət nümünələrin ən nəfislərini Sen-Jerman muzeyinə göndərmişdir.Jak de Morqan rayonun dağlıq ərazisində 220-yə qədər müxtəlif qəbir abidələri açaraq,son tunc və ilk dəmir dövrunə aid zəngin maddi-mədəniyyət nümünələri əldə etmişdir. Lerikin tarixi abidələrin tədqiqi ilə Fransa,Rusiya Almaniyanın arxeoloq alimləri ilə yanaşı Azərbaycan arxeoloqları məşğul olmuşdur.Lerik rayonun ərazisində aparılmış arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində daş dövrunə, son-tunc erkən dəmir dövrunə, antik və orta əsrlər dövrunə aid xeyli abidə qeydə alınmış onların bəzilərində qazıntılar aparılmış və bölgənin turizm potensianlını ehtiva olunduğu tarix və mədəniyyətə işıq salan qiymətli maddi mədəni irs toplanılmışdır.Lerik rayonunun maddi-mədəniyyət abidələri aşağıdakı xronoloji mərhələ üzrə təsnif etmək olar

1.Daş dövrua bidələri;
2.SonTuncvə Erkən Dəmirdövru abidələri;
3.Antik dövrabidələri;
4.Orta əsr abidələri;

Lerik rayonun təbii-coğrafi şəraiti, burada ibtidai insanların məskunlaşması üçün əlverişli mağaraların mövcudluğu ərazidə

paleolit abidələrinin varlığı ehtimalını artırmışdır. XX əsrin 80-ci illərin ortalarına qədər rayon ərazisində daş dövru abidələrin olması elmə məlum deyildir.Bölgə qədim daş dövrü abidələrinin axtarışı məqsədi ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyası Paleolit arxeoloji ekspedisiyası 1985-ci ilin iyul-avqust aylarında Lənkəran,Astara,Lerik və Masallı rayonları ərazisində arxeoloji kəşfiyyat işləri aparmışdır.Qeyd olunan rayonların ərazsisi diqqətlə müşahidə olunmuş, ümidverici elmi nəticə Lerik rayonu ərazisində əldə edilmişdir.Büzeyir mağarası bölgənin ibtidai insanların yaşaması üçün coğrafi baxımından əlverişli olduğunu söyləməyə əsas vermişdir.Mağara Talış dağların yüksək silsilə qatındadır. Büzeyir mağarası Lerik-Büzeyir yolunun 10-cu km-də Zuvand çayının sol sahilində Büzeyir kəndindən 3 km şərqdə, dəniz səviyyəsində 1640 m hündürlükdə olan Dəlikdaş zirvəsində yerləşir. Büzeyir mağarasının uzunluğu 17 m, eni 9-14 m mağara dəliyinin hündürlüyü 10 m, torpaq çöküntüsunun qalınlığı 2-2,5 m-dir.Lerik rayonun qədim dövr abidələri içərisində son tunc və erkən dəmir dövr abidədələri xüsusi yer tutur.Lerik rayonu ərazisində son tunc və ilk dəmir dövrunə aid yarım köçəri maldarlıq təsərrüfatı əlamətləri özundə əks etdirən çoxlu abidələr qeydə alınmış və tədqiq edilmişdir. Bu dövrun abidələri əsasən qəbir abidələri olduğu üçün onlar 3 tipə ayırmaq olar:

1. Daş qutu qəbirstanlıqları;
2. Kurqanlar;
3. Dolmenlər.

Daş qutu qəbirstanlıqlar Keraveladi, Veri, Tülu,Coni,Hamarat, Hovil,Orand, Rvarud və s. qəbirıstanlıqlarda rast gəlinir.Vüzuial müşahidələrə əsasən Lerik rayonu ərazisində Kurqanların yüksək dağlıq ərazilərində və dağ zirvələrində salındığı qeyd etmək olar. Beləki rayonda Çayrud,Rvarud, Nürəvüd, Pirəküjə,Andurmə, Mistan və sair kurqanlar mövcuddur.Lerik rayon ərazisində dolmenlərin olması haqqında ilk məlumat Fransız arxeoloqu Jak

de Morqan vermişdir.O,Kera-Veladi,Çodigəş,Coni,Tülü,Rəzgov və s. kəndlərdə dolmenlərin olmasını qeyd etmişdir.Lerik rayonun antik dövr abidələrin tədqiqi ilə əsasən Q.Qoşqarlı məşğul olmuşdur.Antik dövr abidələrinə Şağolakan,Boykəndil,Kürdəsər, Mistan və s göstərmək olar.Rayonun antik dövr abidələri 2 qrupa bölunur;

1. Yaşayış yerləri
2. Qəbir abidələri.

Yaşayış yerlərinə Şağolankan,Cındırtəpə,Zövnə,Köhnə Orand və s misal çəkmək olar.Qəbir abidələri rayon ərazi-sində əsasən antik dövrə aid daş qutu və kup qəbirlərindən ibarət nekropol üzə çıxarılmışdır.Lerikin orta əsr arxeoloji abidələrini aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq olar;

1. Qalalar;
2. Kənd tipli yaşayış yerləri;
3. Dini-tarixi abidələr;
4. Daş qoç heykəlləri.

Rayonda ərazisində qeydə alınan arxeoloji abidələrinin müəyyən qismini kənd tipli yaşayış yerləri təşkiledir.Arxeoloji cəhətdən Lerikin orta əsr kənd tipli yaşayış yerləri tədqiq olunmayıb. Burada Lildiqo,Kanə di(Köhnə kənd),Kamilikəco və s misal çəkmək olar.Lerikin memarlıq abidələri içərisində dini-tarixi abidələri mühüm yer tutur.Bunun başlıca səbəbi isə orta əsrlər bu bölgədə islam dinin güclü təsir qüvvəsinə malik olması idi. Bunlara Hüseyn Ata,Babagil,Yaşıl Baba,Xoca Seyid türbəsi, Seyid Əbulqasim, Seyid Paşa və s. aid etmək olar.Rayonun Rvaurd kəndində qədimlərdən gələn rəvayətlərə görə bu ərazidə Hz.Yaqub Peyğəmbərin (s) pirinin yerləşdiyini qeyd edirlər. Pir ziyarətgaha çevrilmişdir.Pirin yeri məlumdur.Lerik rayonun dini-tarixi abidələrində və orta əsr qəbirstanlıqlarında çoxlu sayda daş qoç heykəlləri qeydə alınmışdır.Rayonun Cəngəmiran,Barzavu, Mondigah,Rvarud,Çayrud, Coni Veri və s. kəndlərin ərazsindəki

orta əsr qəbirstanlıqlarında 100-dən çox daş qoç heykəli qeydə alınsada, hazırda onlara çox az rast gəlinir. Bütövlükdə rayonun arxeoloji abidələrinin tədqiqi rayonun və eləcədə respublikamızın tarixi ilə bağlı problem məsələləri aydınlaşdırmaqda mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir.Bununla yanaşı bu rayonun tarixi-mədəni abidələr aspektində tədqiqi rayonun nə qədər zəngin turizm potensialına malik olmasını bir daha sübut edir.Rayonun tarixində önəmli yer tutan abidələr sırasında xüsusi ilə Rvarud kəndində yerləşən Seyid Əbulqasim,Seyid Paşa,Mir Cahangir ağa, Seyid Vəliağa türbələrinə turların təşkil olunması dini turizm marşrutun miqyasının genişləndirilməsi yönümündən məqsədəuyğun hesab etmək olar.Lerikin Pirasora kəndində yerləşən Piramidalar son zamanlar bir sıra tədqiqatçıların marağına səbəb olmuşdur və əraziyə turist axına şərait yaratmışdır.Beləliklə, rayonun tarixi-mədəni abidələrində yaşanan tarix,rayonun əzəmətli keçmişindən xəbər verir.Tarixi zəngin olan rayon üçün bu cür abidələrin tarixin sınağından gəlib çatmas, gələcəkdə rayonda turizmin bura üçün xarakterik növlərin inkişaf etməsi üçün əlverişli şərait yaradır.*(Bax:Kulturoloq Camal Rzayev.dosye. org. saytı).*Lerik rayonu öz abidələrinin qədimliyinə görə dünya özünəməxsus yerlərdən birini tutur.Belə ki, Lerik kəndlərinin demək olar ki, hər birində qədim yaşayış məskəni, qədim qəbiristanlıq, qədim türbə və ocaqlar var.Bütün bu arxeoloji və memarlıq abidəlri bu ərazilərdə qədim bir tarixin və mədəniyyətin yatdığını sübut edir. Belə ki,Leriki 9 böyük kəndi bu qədim mədəniyyətin beşiyi olmuşlar və bunlar Mistan,Orand,Rəzgöv,Çəngəmiran,Coni, Tülü, Soru və Çayrud kəndləridir.

Görkəmli şəxsiyyətləriləri. Ucqar dağ rayonu olan Lerik Azərbaycana bir çox görkəmli şəxslər bəxş edib.Bu gün respublikanın ayrı-ayrı ali məktəblərində,MDB ölkələrinin ali

məktəblərində tanınmış elm adamları, hüquq mühafizə orqanları işçiləri fəaliyyət göstərir.

1. Bala Məmməd Mistanlı – Tanınmış inqilabçı-polkovnik, Lənkəran qəzasının hərbi qərərgah rəisi, xalq qəhrəmanı.
2. Böyükağa Mirsalayev - Zaqafqaziya KP (b) MK-nın II katibi.
3. Mirzə Məmmədov - Azərbaycan KP (b) Mk-nın III katibi, Azərbaycanın Xalq Maarif Komissarı, Azərbaycan SSR Maarif naziri.
4. Akif Dənziyev - Araşdırmaçı -yazar
5. Miri Qənbərov - Azərkontrakt SC-nin sədri.
6. Xeyrulla Məmmədov - Filologiya elmləri doktoru, professor.
7. Vaqif Musayev (siyasətçi) - İqtisad elmləri doktoru.
8. Bəhlul Abdulla - Filologiya elmləri doktoru, professor.
9. Elman Quliyev - Filologiya elmləri doktoru, professor.
10. Novruz Novruzov - Yazıçı-publisist, Şabran rayon İH başçısı.
11. Mirağa Cəfərquliyev - Hüquq elmləri doktoru.
12. Əlihüseyn Hidayətov - Tibb elmləri doktoru, Əməkdar elm xadimi.
13. Asəf İsgəndərov - Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, Lənkəran DU-nun rektoru.
14. Məmmədhüseyn Əliyev - Yazıçı-dramaturq.
15. Əlisa Nicat - Yazıçı-dramaturq, filosof.
16. Xanoğlan Bayramov - Neftçi, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı
17. Elman İsgəndərov - Texnika üzrə fəlsəfə doktoru.
18. Yaşar Kəlbiyev - İqtisad elmləri doktoru, professor, Azərbaycan İqtisadiyyat Universitetində kafedra müdiri.
19. Eldar İsgəndərzadə - Şair-dramaturq, ssenarist.
20. İqbal Məmmədov - İqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru,
21. Valeh Müslümov - Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı.
22. Rövşən Abdullayev - Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı.
23. Fəhad Ağayev- Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı.

24. İslam Qəribli - Filologiya elmləri doktoru.
25. Qədiməli Əhməd - Şair.
25. Xalid Mahmud - Şair.
26. Allahverdi Məmmədli - Şair.
27. Gülməmməd Məmmədzadə - Tədqiqatçı-jurnalist.
28. Fazil Ağayev- Tibb elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi
29. Kərim Kərimov-Pedaqoji elmlər doktoru, professor.
30. İlkin Əzizli – Filoloq, Lerik-Lik ictimai-ədəbi məslisinin rəhbəri.
31. Rəhimov Mubariz Fədail oğlu – İlahiyyatçı
32. Şöhrət Mirzə oğlu İbadov - Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

3.Dörd müqəddəs məkan

1.Mistan. Lerik rayonunun ən qədim kəndlərindən biri də, Mistan kəndidir və Mistan,yer,məntəqə, çay və kənd adlarıdır.Mistan adlı hər hansı bir məntəqə adılna qonşu İran,Türkiyə,İraq və Suriya dövlətləri ərazisində də rast gəlmək olar.Bütün bu məntəqələrdə yaşayan əhali eyni antropoloji tipin daşıyıçıları olmaqla bərabər eyni adət-ənənələri paylaşırlar.Belə ki, zahiri görünüşcə, müəyyən olunmuş ölkələrin ərazisində yerləşən Mistan adlı məntəqələrin əhalisi biri-birinin əvəzsiz təkrarıdır ki, bu da, onların eyni kökdən və gendən gəlmələrinə dəlalət edir. Məsələ bununla bitimir, çünki dünyanın hər yerində mövcud olan Mistan adlı məntəqələrinin əsas məşğuliyyətləri içərisində sənətkarlıq, heykəltəraşlıq,dəmirçilik,misçilik,zərgərlik və musiqi xüsusi yer tutur.Bəs yer üzündə Mistan adlı məntəqələr harada yerləşir.Belə ki, yer üzündə mövcud olan Mistan adlı məntəqələr aşağıdakılardır.

1.Azərbaycan respublikasının Lerik rayonundakı Mistan kəndi.
2.Azərbaycan respublikasının Qubadlı rayonundakı Mistan kəndi.
3.Türkiyə respublikasının Bingöl vilayətinin Genç ilçəsindəki Mistan kəndi.
4.İran İslam Respublikasının Mazandaran vilayətindəki Mistan kəndi.
5.İran İslam Respublikasının Hörmüzqan vilayətindəki Mistan kəndi.
6.İran İslam Respublikasının Zəncan ostanındakı Mistan kəndi.
7.Əfqanıstan respublikasının Feyzabad əyalətindəki Mistan kəndi.
8.Türkiyə respublikasının Zonquldak ilinin Mistan-ağa kəndi.

Bunlardanm əlavə bir neçə avropa ölkəsində də Mistan adlı kiçik məntəqələr var, lakin bu məntəqələrin sözügedən Mistanla heç bir bağlılıqları yoxdur.

1/1.Azərbaycanın Lerik rayonunun Mistan kəndi – Mistan kəndi Lerik rayonunun inzibati ərazi vahidliyinə daxildir. *(Bax:Azərbaycan Respublikasının inzibati-ərazi bölgüsü Məlumat toplusu. Bakı-2013).*Mistan kəndi Talış dağlarında yerləşir.Kəndin koordinatları 30 dərəcə 38`46``N 48 dərəcə 25`55``E / 38. 64611 dərəcə N 48. 43194 dərəcə E-dir. Kəndin hündürlüyü 1.831 metrdir və saat qurşağı isə UTC+04:00 – dır.Mistan kəndinin əhalisi isə 185 nəfərdir. Mistan kəndinin əhalisi Talış dilində danışır və talışlardan ibarətdir.*(Bax:Azərbaycan Respublikasının əhalisinin siyahıyaalınması 2009-cu il.I cild.Bakı–2010).*Lerik rayonundakı Mistan kəndinin oykoniminin mənasına aid bir neçə fikir mövcuddur.Birinci fikrə görə Mistan şəxs adı olmuşdur.Digər tədqiqatçılar bildirirlər ki, Mistan Talışca “Miston” adlanır və Talış dilindəki Mist- is, - on - cəmlik bildirən şəkilçidir.Lakin fikrimcə digər məntəqələrin də adla-rının eyniliyini və mənalarını nəzərə alsaq Mistan şəxs adı ola bilməz. Çünki, Mistan

yer adı iki “Mist” və “On” hecalarından ibarətdir. Buradan da, belə nəticə çıxır ki, Mistan adındakı “Mist” sözünün mənası bilinmir və “on” isə İran dillərində olan “an” cəm şəkilçisinin Talışca olan olan formasıdır ki, bunu da, mənası Azərbaycan dilində “lar”, ”lər” cəm şəkilçisidir.Onda “Mist” söz kökünü nəzərə almasaq,Mistan adının mənası “Mistlər” kimi tərcümə olunur. Çünki, bu söz metal olan “Mis”lə bağlı olsa idi o zaman bu ad Mistan yox, "Misan” olardı. Bundan əlavə Farsca olan “İstan” sözü “dayanacaq” və ya “dayaq məntəqəsi” kimi tərcümə olunur və bu sözün indiki mənası olan “Mistan” -“dayanıram”, "Mistan”-dayanırlar və “Mistən (d)”- dayanırlar kimi tərcümə olunurlar.Bütün bunları nəzərə alsaq onda Mistan sözünü “dayanacaq” və ya “dayaq məntəqə”si kimi mənalandıra bilərik. Qeyd etməliyəm ki Lerikin Mistan kəndində İmam Musey-i Kazım məscidi dini icması fəaliyyət göstərir.(Bax. Müsəlman Dini İcmalar – 2016-cı ildə qeydiyyatda keçənlər. scwra. gov. az) Lerik rayonundakı Mistan kəndinin əhalisi qədimdə 6 qəbilədən ibarət olmuşdur və bunlar aşağıdakılardır.

1. Misçiyon (misgərlər).
2. Ğələyçiyon (qalayçılar)
3. Amburon-Osonəğəçiyon (dəmirçilər).
4. Çukəşon (ağackeşlər).
5. Zərgəron (Zərgərlər).
6. Nunçiyon (çörəkçilər).

Bu qəbilələrin nümayəndələri müxtəlif dövürlərdə müxtəlif ərazilərə səpələnmişlər.

1/1/1.Misçilər qəbiləsi - İranın Zəncan şəhərinə köçüb getmiş və bir daha onlardan soraq alınmamışdır. Lakin SSRİ qurulduqdan sonra onların bir qismi Bakı şəhərinə köçmüş və onların törəmələri olan Məmmədov familiyasının üzüvləri hal-hazırda Bakı şəhərində yaşayırlar. Belə ki, vaxtı ilə İrandan Bakıya

köçmüş Məmməd tayfasının nümayəndəsi olan Professor Nadir Məmmədli Bakı Şəhərində yerləşən “Elm və Təhsil" nəşriyyatının direktorudur. O, eyni zamanda tanınmış dünya şöhrətli filoloqdur.

1/1/2.Osonəğəçiyon(dəmirçilər)**qəbiləsi.-** Müəyyən tarixi dövürdə indiki Mistan kəndinin əks tərəfində, qonşu İran ərazisində yerləşən Amburan(məhəllə) ərazisinə köçmüş və orada məsgən salmışdır.Hal-hazırda o ərazidə Amburan (dəmirçilər. Bax ambur talışca dəmir deməkdir və oson sözününə sinonimidir) kəndi var. İndinin özündə belə İranın Amburan kəndinin əhalisi əsasən dəmirçiliklə məşğuldurlar. Dəmirçi qəbiləsinin bir hissəsi isə XIX əsrin əvvəllərində Lənkəran rayonu ərazisinə köçmüş və Lənkəran şəhərinin indiki Qələyçilər(qalayçılar) məhəlləsində yaşayırlar. Lənkərana köçmüş dəmirçi qəbiləsinin tanınmış nümayəndələrindən olan tanınmılş inqilabçı-kommunist və hərbiçi, palkovnik Bala Məmməd Mistanlı, onun sağ əli olan dəmirçi Bəndiəli (digər mənbələrdə Əhmədəli) (ona öz aralarında Kot Əli demişlər). (Bax Talışca kötək vuran Əli deməkdir) olmşlar. Bala Məmməd Abdulla oğlu mistanlı 1885-ciilin martın 16-da Lerik rayonunun Mistan kəndində, misci-dəmirci və qalaycı ailəsində dunyaya gəlmişdir. Partizan dəstəsinin rəhbəri olan Bala Məmməd Mistanlı 1914-cu ildə Bakının Ramana neft mədənlərində işə başlamış və elə orada məşhur kommunist İ.V.Stalinlə tanış olmuş. Lakin bir il sonra Sarıtsin(indiki Volqaqrad) şəhərində fəhlə, 1917-ci ildə doğma yurduna qayıtdıqdan sonra öz ata-babasının dəmirçixanasında işləmişdir.1918-ci ildə partizan dəstələri yaradaraq cənub bölgəsinin yaşayış məntəqələrini qacaq quldur luləkəranlı Şahverəndən və digər quldurlardan, vətənimizi dağıdan erməni daşnaqlarından təmizləmiş və onların kabusuna çevrilmişdir.Bala Məmməd Mistanlı 1920-ci ildə Haftoni ərazisində yerləşən “İbadi” mineral bulaqlarında olmuşdur.O,

orada vaxtaşrı İ.V.Stalinlə və Orconokidze ilə yığışmışdır və orada bir müddət gozləmədə durmuşlar.Bala Məmməd Mistanlı 1920-ci ilin yanvarında Lənkəran həbsxanasından gunahsız insanları azad edib qayıdarkən şəhərin “Qala" hissəsində, kecmiş bankın, indiki doqquz mərtəbəli binanın yaxınlığında qəhrəmancasına həlak olmuşdur.Lənkəran şəhərində Bala Məmməd adına küçə vardır.Bəndiəlinin övladları olan tanınmış dəmirçi Əliyev Həsən bu dəmirçilik sənətini davam etdirmiş və sonra öz oğlu Cahangir Əliyevə ötürmüşdür.Cahangir Əliyevdən sonra dəmirçilik sənətini onun övladları olan Əliyev Orucəli Cahangir oğlu və Əliyev Böyükağa Cahangir oğlu davam etdirmişlər.Əliyev Orucəli Cahagir oğlu dəmirçilik sənətini öz övladladı Əliyev Famil Orucəli oğluna,Əliyev Böyükağa Cahangir oğlu isə bu sənəti oğlu Əliyev Elşad Böyükağa oğluna ötürmüşdür.Hal-hazırda adları çəkilən bu gənclər ata-babalarından onlara irs qalmış dəmirçilik sənətini sevə-sevə davam etdirirlər. *(Bax:Aqşin Mistanlı.”Haftoni:Qəlbimdəki yeddi bulaq”. səh. 283.”Elm və Təhsil”.Bakı-2018).*

1/1/3.Ğələyçiyon (qalayçılar) qəbiləsi - XIX əsrin əvvəllərində Lənkərana köçmüş və onla da Lənkəran şəhərinin qələyçillər (qalayçılar) məhəlləsində məskunlaşmışlar. Zaman-zaman bu tayfanın üzüvləri də qalayçılıqla məşğul olmuşlar.Qeyd etmək istəyirik ki, kitabın müəllifi Aqşin Əliyev mənşəcə özü də, sözü gedən qalayçılar tayfasındadnır.Mistanın Ğələyçiyon (qalayçılar qəbiləsi haqqında ən tutarlı məluta tarixçi Mirzə Əhməd bəy Mirzə Xudaverdi oğlu özünün 1855-ci ildə yazdığı “Əxbərnamə əsərində rast gəlirik.Belə ki, Əxbərnamə kitabında qalayçılar haqqında belə yazır:“Mir Həsən xan öz köçü, ailəsi və qoşunu ilə evini tərk edib Lənkəran şəhərindən çıxdı. Öz ailəsini tabelərinin köçlərilə birlikdə Siyahlələ kəndinə göndərdi. Özü də Darğakəndində (Bax:indiki Lənkəranın Darquba kəndi) sakin oldu. Ətrafdan Lənkəran şəhərini mühasirəyə aldı. Mir Kazım xan

bir gün öz atlı qarnizonu ilə Lənkərana daxil olan,Rusiya qoşununa [təsadüf etmiş] və atasından xəbərsiz bir neçə soldatı [tutub] əsir almışdı.Kələntəriyyə tayfasının xahişinə görə Kərbəlayı Ağababa bəy bu məzmunda xəbər göndərmişdi:
- «Siz mənim əvəzimə əsir edilmiş [soldatları] versəniz, onlar da məni azad edərlər!». Mir Kazım xan o soldatları atlılarının tərkinə alıb getmişdi.Əagərlər Qərəyçiobanı(Bax: indiki Lənkəran şəhərinin mistanlıların ğələyçiyon(qalayçılar) qəbiləsinin yaşadığı məhəllə) keçib Mir Ağa Mir Əsgər oğlunun dükanlarının yerində sıra ilə durmuşdular. Lənkəran tərəfdən də bir neçə nəfər kazak və müsəlman gəlib onların qarşısında sıra ilə durub bir-birilə danışıq aparırdı. [Ruslar] deyirdi:«Əvvəl soldatları verin, biz də Kərbəlayı Ağababanı azad edək!».Onlar hiylə işlədirdilər.Onların qarşısını almaq üçün Köhnərud (yeri məlum deyil) yolu ilə beş yüz soldat göndərmişdilər ki, o tərəfdən soldatlar, bu tərəfdən isə kazaklar Mir Kazım xanı dövrəyə alıb tutsunlar. Mir Kazım xanın bu hiylədən xəbəri yox idi.Birdən arxadan, yəni Sərdabəyi Xil tərəfdən soldatların gəldiyini gördükdə Mir Kazım xan öz dəstəsi ilə (50, b) cilovu geri döndərib görmüşdü ki, 65 arxadan soldatlar, qabaqdan da kazaklar [yolunu kəsmişlər]. Çarəsiz qalıb Lənkəran çayından keçmək ümidi ilə atlarını qibləyə tərəf çapmışdılar. Lakin oradan keçmək çox çətin idi. Su çox dərindən axırdı. Sahil isə türkün sözü uca bir yarğan idi. Fürsəti qənimət bilən əsir soldatlar atlıların tərkindən yerə atılıb Lənkəran tərəfə qaçdılar. Soldatlar atdan yerə atılarkən həmin atlıları tutmaq kazaklar gəldikdən sonra isə öldürmək istəyirdilər. Lakin atlılar min çətinliklə özlərini xilas edib qaça bildilər.*"(Bax:Mirzə Əhməd bəy Mirzə Xudaverdi oğlu.Əxbərnamə.Lənkəran-1855.səh.65-66)"*.Burada söhbət 1882-1883-cü illərdən gedir. Demək 1883-cü illərdə artıq mistanlılar Lənkəran şəhərində böyük bir ərazidə məskunlaşmış və artıq burada özlərinin bir neçə belini yaşıyırdılar.Əgər bunları nəzərə alsaq onda Lerik rayonunun digər kəndlərindən Lənkəran

gələn köçlərdən fərqli olaraq mistanlılar artıq XIX əsrin əvvəllərində,yəni 1800-cü illərdə Lənkəranda məskunlaşımışdılar. Qeyd etmək lazımdır ki, 1800-cü illərdə Lənkərana köçüb gəlmiş Mistan qəbilələrindən fərqli olaraq Lerikin Mondigah, Nısli, Pirəsora,Çayrud,Buzeyir və sair kəndlərindən köçlər yalnız XX əsrin ortalarında, yəni 1940-1950-ci illərdə köçüb gəlmişlər.Bu da mistanlıları Lənkəranın qədim sakinlərindən biri edir. Bundan əlavə Lənkəranda yaşayan mistanlıları 30-50-cı illərdə "Çex" adlandırmışlar.Lakin bu sözün əsl mənası "Çex" yox "Cek"-dir. Çünki "Cek" adı ilk zamanlar dağ yəhudilərin, sonradan tatların bir hissəsinə deyilsədə, daha sonralar isə konkret olaraq tatdilli qrupa xalqa şamil edilmişdir. Belə ki, bu xalq Bakı quberniyasının Quba qəzasında,Böyük Qafqaz dağlarının cənub ətəklərində yaşamışlar və əsasən dəmirçilik, misçilik və qalayçılıqla məşğul olmuşlar. Demək ceklər mistanlılra xas olan bu üç kustar sənət növlərinin üçünə də sahib olmuşlar.Əsrin əvvəllərində onların bir qrupu indiki əlçatmaz Lahıc ərazinə köçüb məskunlaşmış və indinin özündə ata-babalarının sənət növlərini yaşatmaqdadırlar və hal-hazırda Lahıc əhalisi Tatca danışır.Mistanlıların lahıclılara və ya Lahıcda yaşayan İrandilli tatlarla eyni kökdən olmaları və eyni mədəniyyətin daşıyıcıları olmaları şübhəsizdir.Çünki, bu hər iki etnik qrupu biri-birinə bağlayan və tarixi bilinməyən dövrlərə gedib çıxan qədim mədəniyyət və sənətkarlıq sahələri var. Belə ki, Mistan toponiminin əsasını təşkil edən "Mis" sözünə uyğun olaraq mistanlılar ata-babadan misgərlik, dəmirçilik və qalayçılıqla məşğul olmuş və onu nəsildən-nəsilə ötürmüşlər. Bundan əlavə bu sənətkar mistanlılar hansı diyarlara köçüb getsələr də bu mədəniyyəti və sənətkarlıq növlərini özləri ilə aparmış və yeni ərazilərdə yaymışlar.

1/1/4.Çükəşon(Ağac çəkənlər) **qəbiləsi -** XIX əsin əvvəllərində Lənkəran rayonunun Təngivan kəndi ərazisinə köçmüş və elə

oradaca məsgən salmışlar.Hal-hazırda bu qəbilənin nümayəndələri məhz bu məntəqə ərazisində yaşayırlar. Mistan kəndinin tarixi çox qədimdir. Belə ki, Mistan kəndini öz qədimliyinə görə Lerikin altı böyük və qədim kəndlərindən biri hesab etmək olar.Bunu Mistan kəndində yerləşən qədim tarixi abidələr sübut edir və bu abidələr aşağıdakılardır.

1/1/5.Zərqəron(zərgərlər) **qəbiləsi -** XIX əsrdə Lənkəranın şəhəri ərazisnə köçüb məskunlaşmış və hal-hazırda onların nəsilləri məhz bu məntəqələrdə yaşayırlar.

1/1/6.Nunçiyon(Çörəkçilər)**qəbiləsi** - XIX əsrə bu qəbilənin bir qismi Lənkəran şəhərinin Böyük bazar ərazisinə köçüb məskunlaşmışlar. Qəbilənin digər bir qismi isə vaxtı ilə yaylaq və qışlağa getdikləri Cəlilabad və Biləsuvar rayonları ərazisinə köçmüş və başqa qismi də, Lənkəran rayonunun Şovu və Yuxarı-Nüvədi kəndləri ərazisinə köçüb məskunlaşmışdır.

Lahıc.Qəsəbə Azərbaycanın şimalında, Böyük Qafqaz sıra dağlarının cənub yamacında dəniz səviyyəsindən 1505 m hündürlükdə yerləşir. Lahıc Girdiman çayının sahilində yer ləşməklə Babadağ və Niyaldağ silsilələ ri ilə əhatə olunur və ona təbii qala şəraiti bəxş edir. Belə bir coğrafi məkan qədim zamanlarda Lahıcın xarici təsirlərdən, basqınlardan yaxşı müdafiə olunması üçün imkan yaratmışdır.Maraqlıdır ki, qədim tarixə malik olan Lahıc kəndinin sakinləri İran dillərində danışırlar və məişət, mədəniyyət və sənətkarlıq baxımından Mistanlılara çox yaxındırlar. Belə ki, mistanlılar kimi lahıcların da qədim sənətkarlıq sahələrində əsasən misgərlik,dəmirçilik və

qalayçılıq üstünlük təşkil edir.Onlar bu sənəti ata-babadan qoruyub saxlamış və nəsildən-nəsilə ötürmüşlər.Belə ki, Lahıc XVIII-XIX əsrlərdə azərbaycanın misgərlik və silah istehsalı mərkəzlərindən biri olmuşdur.Lahıc ustaları misdən hazırladıqları,mürəkkəb və incə naxışla bəzədikləri dolça, satıl, sərnic,məcməyi,sərpuc,güyüm, aşsüzən, kəfgir,kasa,cam, qazan, çıraq və sair məmulatlar Orta Asiya, İran,Gürcüstan,Dağıstan və Türkiyədə tanınıb.1980-cı ildən muzey-qoruğa çevrilmiş və Lahıcda həmin illərdən yadigar qalan məhəllə məscidləri, su kəməri və kanalizasiya,Girdiman qalası qayğı ilə qorunur. Burada 1859-1864-cü illərdə həyata keçirilmiş kameral siyahıya almaya əsasən Bakı quberniyasının Şamaxı qəzasının Lahıc kəndində 589 evdə tatlardan ibarət 5228 nəfər (2.889 nəfər kişi,2.339 nəfər qadın) əhali yaşayırdı.*(Вах,Сборник материалов для описание местностей и племен Кавказа»Издание Управления Кавказского учебного округа.Выпуск двадцать девя-тый.Тифлись. Типография канцелярии главначальствующ его гражданство чатью на Кавказе и К. Козлавскаго. 1901.Отдел второй. стр. 79).Bu ailələrdən 10 sunni müsəlman ailəsi, qalanı isə şiə idi.(Вах. Списки Населенных пунет Российской империи. По Кавказскому краю составленные и издаваемые Кавказскими статистическими комитетом при Главном управлении Наместника Кавказского LXV. Бакинская губерния. Списокь на-селенных мест по сведениям 1859-1864 годь. Кавказским статистическимь комитетом при Главном управлениемнаместника кавквзского. Составленном главным ре-дактором. Комитета Н. Зейдлицем. Тифлись. В типографии главного управленя наместника кавказского. 26 ноября 1870. Содержание Список населенных мест Бакинской губернии. стр. 30).*Belə ki,1 yanvar 1886-cı il tarixinə olan məlumata görə Lahıc kəndində 3.817 nəfər kişilər və 3.098 nəfəri qadınlar olmaqla cəmi 6. 915 nəfər əhali yaşayırdı.Onlardan 117 nəfəri (10 ailə) bəy ailəsindən, 40 nəfəri (3 ailə) ruhani ailəsindən, 6. 758 nəfəri isə (89 ailə) dövlət kəndliləri nəslindən idi.*(Вах. »Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа» Тифлись.1901.стр.78).* Bundan əlavə Lahıcda yerli Lahıc tatlarından başqa oraya sonralar gəlmiş Şamaxı şəhərindən olan bir neçə ailə,

Qacar şahənşahlığı təbələri olan bəzi ailələr və Samur dairəsinin Miskincə kəndindən olan bir neçə Ləzgi ailəsi yaşayırdı. Məmbələr göstərir ki, lahıclıların ata-babadan məşğuliyyəti elə mistanlılarda olduğu kimi misgərlik,dabbaqlıq,çəkməçilik, papaqçılıq, sərraclıq, dəmirçilik, həkaklıq, dərzilik və digər sənət növləri olmuşdur. XIX əsrdə Rusiyanın İjevsk silah zavodunda Lahıc ustalarının təcrübəsindən istifadə olunmuşdur. Lahıcın tanınmış şəxsiyyətlərin - Manaf Süleymanov -yazıçı,nasir, tərcüməçi,Azərbaycan Respublikası Əməkdar Mədəniyyət Xadimi Əli Bayramov – inqilabçı,Şövkət Səlimova ilk Azərbaycanlı qadın gəmi kapitanı, Babayev İkram Sani Oğlu alim, Əhmədov Rəsul – Alimdir.

1/1/7.Lahican. Başqa bir maraqlı fakt odur ki, Lahıc toponiminə uyğun olan Lahican farsca Lahıclar deməkdir) şəhəri də İranın Mazandaran vilayətinin, Xəzər dənizi sahillərində yerləşir və bu şəhərin yaxınlığında, yuxarıda qeyd etdiyimiz qədim Mistan kəndi yerləşir.Əlbətdəki bu təsadüfi deyil.Çünki, İranda yerləşən Lahican məntəqəsinin əhalisi də Misgərlik, dəmirçilik, qalayçılıq və digər sənətkarlıq növləri ilə məşğuldurlar.

1/1/8.Mistan yaşayış yeri və qədim qəbiristanlıq. Mistan qədim yaşayış yeri və qədim qəbiristanlıq öz səviyyəsinə görə ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir. Bu abidənin tarixi XV-XVI əsrlərə aiddir. Bu qədim qəbiristanlıqda XV əsrə aid orta əsr qədim qəbirlər mövcuddur və bu qədim məzarlıqda mistanlıların ulu babaları dəfn edilmişdir. Bu abidənin invertar nömrəsi 1476, sistem kodu isə AJA001498 – dir.*(Bax:Azərbaycan respublikası Mədəniyyət Nazirliyi saytı.).*

1/1/9.Mistan Meydan kurqanları. Mistan kəndi ərazisində mövcud olan qədim abidələrdən biri də,Mistan Meydan

kurqanlarıdır. Mistan Meydan kurqanları öz səviyyəsinə görə ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir.Buradakı kurqanlar Tunc dövrünə aiddir.O zamanlar Azərbaycan Elmlər Akademiyasından Mistan kəndinə bir qurup arxeoloq və tarixçi getmişdir. Bu qrupun rəhbəri akademik İdeal Nərimanov olmuşdur.Akademik İdeal Nərimanov Mistan Meydan kurqanlarında arxeoloji tədqiqatlar aparmış və Mistan Meydan kurqanlarını Son Tunc – ilk dəmir dövrünə aid etmişdir. Çünki orada son Tunc – ilk dəmir dövrünə aid maddi-mədəniyyət abidələri-tunc qəmə, təbərzin baltalar,tuncdan ox ucluqları və s.üstünlük təşkil edir.Bu kurqanların invertar nömrəsi 1479 və sistem kodu isə AJA001501 – dir.

1/1/10.Mistançay. Hidronim,Lerik rayonunun Mistan kəndi ərazisində çay.Çayın adı Talış dilində Mistonçay adlanır və Talış dilində mist, mis, - on cəmlik bildirən şəkilçidir", çay" isə coğrafi termindir. (Bax:"Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik luğəti". İki cilddə. I cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, səh. 113.)

Şəkil. Lerik rayonunun Mistan kəndi. Şəkil. Lerik rayonunun Mistan kəndinin İmam Musey-i Kazım məscidi.

1./2.Azərbaycan respublikasının Qubadlı rayonundakı qədim Mistan kəndi. Mistan adlı ikinci məntəqə Qubadlı rayonunda mövcud olmuşdur. Qubadlı rayonundakı qədim Mistan kəndi bir müddət sonra sakinləri tərəfindən tədricən tərk edilmiş və əhalisi qismən yarımköçmə yayalaq maldarlığına, digərləri isə qonşu Zəngilan rayonu ərazisində yerləşən yaxın kəndlərə

səpələnmişlər.Qubadlıdakı Mistan kəndi dağlarda mövcud olmuşdur və hal-hazırda o kəndin mövcudluğu sual altındadır. Qubadlı rayonunda Mistan kəndinin mövcud olması barədə Rübabə Muradova özünün Azərbaycan toponomiyası kitabında məlumat vermişdir.*(Bax:"Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik luğəti". İki cilddə. I cild.Bakı, "Şərq-Qərb",2007, səh. 236).*Qeyd etməliyəm ki, Qubadlı kəndində mövcud olmuş Mistan kəndinin əhalisi əsasən Kürd millətindən olmuş və Kürd dilinin "Kurmanici" ləhcəsində danışmışlar.

1./3.Türkiyənin Mista-Serla kəndi. Mistan adlı üçüncü kənd qonşu Türkiyə respublikasının Diyarbəkir şəhərinin Bingöl ilinin Gənç ilçəsində yerləşmişdir. Bu məntəqə dağlıq ərazidə yerləşir və əhalisi əsasən Zaza-etnik qrupu yaşayır və onlar İran dillərində danışırlar. Bu məntəqənin əhalisi Lerikin Mistan kəndinin əhalisinindən adət-ənənə və milli geyiminə görə heçdə fərqlənmirlər. Kənd əhalisi əsasən dəmirçiliklə məşğuldur.(AKP) (Bax:www. hgk. gov. tr).İlçə mərkəzinin dəniz səviyəsindən yüksəkliyi 1125-dir. İlçə sərhədləri içində Mistanın bələdiyyəsi ilə birlikdə 2 qəsəbə bələdiyyəsi mövcuddur.Bunların ən qədimi də, Mistan kəndində yerləşir.Belə ki,Koroğlu dastanındakı Koroğlunun oğlu olan Kürdoğlu məhz bu nahiyədəndir. Türkiyənin bu Mistan kəndində məşhur Şeyx Sait adlı (Şeyx Səlid) adlı tanınmış dindarın nəsli yaşayır.Şeyx Səid 1925-ci ildə silahlı dəstə yaratmış və Diyarbəkir bölgəsini zəbt etmiş və, zəbt etdiyi kəndlərdən bütün vergiləri Mistan kəndinə toplamış və oranı özünə mərkəz elan etmişdir.Hal-hazırda Türkiyənin bu ərazisində yaşayan əhali "Mistan aşirəti"(Mistan qəbiləsi) adlanır.*(Bax.Tigris saytı. 2017. 11. 22.).*Maraqlısı budur ki, muasir Türkiyə tarixində tarixçilər Diyarbəkir Zaza-mistanlıları haqqında belə yazırlar."Ləhcəcə Zaza mistanlıları,Hind-Avropa dil ailəsinin İran dilləri qrupunun şimal-qərb qoluna daxildir.Bəluci,

Qorani və Səngsəri dili ilə şimal-qərb qolunun Hirkan alt qurupunu təşkil edir.Zaza mistanlılarının digər qohum olduqları dillər arasında Talış,Mazandaran,Səmnan,Gilək,Tat,Hərzəni və Kürd dili hesab edilir.Belə ki, qramatik xüsusiyyətlərinə və sözlərin oxşarlığına görə türkiyə mistanlılarının danışdıqları dilə yaxın olan dillər şimali İranda Xəzər dənizi sahillərində yaşayan xalqların dilləridir. Professor Doktor J.Gipper və P.Lesoq Türkiyə Mistanlılarının danışdıqları bu dili şimal-qərbi İran dillərinə daxil edir. *(Bax. Zaza-Mistan aşireti. Kardeşligin adresi saytı.)*

Şəkil. Mistan kəndi. Türkiyə, Diyarbəkir ilinin, Bingöl ilçəsinin, Genç mahalının Mistan-Serla kəndi.
Şəkil. Türkiyənin Mistan-Serla kəndində ənənəvi Mistan evi.

1./5.Türkiyə Respublikasının Zonquldaq ilinin Mistan kəndi. Bu Mistan kəndi Türkiyə Respublikasında Mistan adındakı sayca ikinci kənddir və Zonquldağ ilinin Amasra köyünə bağlıdır. Oxşarlıq sadəcə adət-ənənədə deyil həm də milli geyimlərdə, milli yeməklərdə və folklorundadır.Ehtimal ki,Zonquldaq ilində yerləşən Mistan kəndinin əhalisi elə Diyarbəkir vilayətinin Bingöl ilində yerləşən Mistan Serla kəndindən köçüb gələnlərdir.Onlar yəqin ki, oradan köçüb Qara dəniz sahilində yerləşən Zonquldağın Amasra ilçəsinə gəlmiş və orada məskunlaşaraq Mistan kəndinin əsasını qoymuşlar.

Şəkil. Türkiyə Respublikasının Zonquldaq ilinin Mistan ağa kəndinin xəritəsi.
Şəkil. Türkiyənin Mistan kəndlərindəki Mistanlı qadın milli geyimdə.

1/6.İranın Mazandaran vilayətinin Mistan kəndi. Mistan adında kəndlərdən biri də, İran İslam Respublikasının Mazanadaran ostanının,Cuybar nahiyəsinin Gilxoran qəsəbəsinin Çəpəğrud mahalında yerləşir.Bu kənd El-Burs dağının ətəyində yerləşir. Əsasən dağətəyi kənddir.Kəndin əhalisinin əksəriyyətini talışlara yaxın və qohum olan etnik qruplar təşkil edir. Əhalisi 2006-cı ilin siyahıya almasına görə 715 nəfər olmaqla 188 ailə olmuşdur. Mazandaranın Mistan kəndinin koordinatları 36 dərəcə 40`36 dərəcə N 52 dərəcə 49`509 dərəcə E-dir.Bu kəndin əhalisi dəadət ənənə,antropoloji quruluşu və milli geyimlərinə görə mövcud olan digər Mistan adlı kəndlərin sakinlərindən heç də fərqlənmirlər.Uzun zaman keçmələrinə baxmayarq ata-babalarının gətirdikləri adət-ənənəni nəsildən-nəsilə ötürərək günümüzə qədər saxlamaqdadırlar. Lakin bu ərazidə yaşayan əhalinin danışdıqları Kürd ləhcəsi, Kürd dilindən çox Talış dilinə yaxındır.Tanınmış sufi Şey Zahid Gilaninin atası Şeyx Rövşən Əmir İranın bu Mistan kəndindən olan bir dəmirçinin qızı ilə evlənmişdir.Sonralar isə Şeyx Rövşən Talışa köçmüş və Lənkəran rayonunun Siyavrud(indiki Siyavar) kəndində yaşamışdır.Deməli Şeyx Zahid Gilani ana tərəfdən Mazandaranın Mistan kəndindəndir.

Şəkil. İranın Mazandaran vilayətindəki Mistan kəndində Mistanlı Nənə və baba Mistan milli geyimində.

1/7.İranın Hörmüzqan ostanının Mistan kəndi. Bu kənd İran İslam respublikasının Hörmüzqan ostanının,Bəstək mahalının Cenah qəsəbəsinin Cinah nahiyəsində yerləşir.Kəndin əhalisi 2006-cı ilin siyahıyaalmasına görə 156 nəfərdir.Bu Mistan kəndinin saat qurşağı UTC+3-30 (İRST) , ya vaxtı isə (DST) UTC+4-30 (İRDT)dir. Bu Mistan kəndi də dağlıq ərazidə yerləşir və əhalisi əasən talışlardan və ona mənşə və dil baxımından qohum olan etnik qruplardan oluşaraq Talış dilnin ayrı-ayrı ləhcələrində danışırlar.Bu Mistan kəndinin əhalisi də öz antropoloji quruluşu və adət-ənənəsinə görə digərlərindən heçdə fərqlənmir ki, bu da onların eyni kökdən gəlmələrinə dəalalət edir.Bu kənd İranın Fars körfəzi sahilində yerləşən Hörmüzqan vilayətində yerləşir.Burada yerləşən Mistan kəndinin necə yaranması və bu kənddə yaşayan mistanlıların bu əraziyə haradan gəlmələri barədə hələlik məlumat yoxdur.Lakin,ehtimal ki, onlar da, bu əraziyə İranın Talış mahallarından və ya Talış dağlarının İrandakı ətəklərindən köçüb gəlmiş və burada məskən salıb Mistan kəndini yaratmışlar.

Şəkil. İranın Hörmüzqan vilayətinin Mistan kəndinin xəritəsi.
Şəkil. İranın Hörmüzqan vilayətinin Mistan kəndindəki Mistan qalası.

2.Rəzqov. Rəzgöv kəndinin tarixinə keçməzdən əvvəl kəndinin adının mənasına nəzər salaq.Belə ki, kəndin adı Talış dilində Rəzqodur.Belə ki,Talışca "Rəz" (üzüm tənəgi),"qo" isə (gah) yer deməkdir.Tam mənası isə "tənək yeri" deməkdir.Rəzgöv kəndi haqqında yazılı mənbələrdə hər hansı bir məlumatlara rast gəlmək mümkün deyil.Lakin 1904-cü ildə çar Rusiyasının siyahıya alınması zamanı Rəzgöv kəndinin adı çəkilir.Belə ki, bu siyahıyaalma zamanı Rəzgöv kəndində 157 tüstü, (yəni ev),469 nəfər,o cümlədən 268 nəfər kişi və 201 nəfər qadın yaşadığı göstərilir. Sözü gedən dövürdə Zuvandın özündə 18 min nəfər əhali yaşamışdır.Bu da, Rəzgöv kəndinin hələ o dövürlərdə qədim kənd olmasına işarədir.*(Вах:Кавказский календар.1904-1905. Типография А.А.Кутателадзе.Тифлись.1904)*.Belə ki,Nazirləq kabinetinin kataloqunda XIII əsrdə qeydə alınmış yaşayış məntəqələrinin siyahısında Rəzgöv kəndinin adı qeyd edilmişdir. Fransanın Sen-Jermen muzeyinin əməkdaşı Jak De Morqan tərəfindən 1890-cı ildə Rəzgöv kəndinin ərazisində, O cümlədən, kənd qəbiristanlığında arxeoloji qazıntı işləri aparmışdır. Qazıntı işləri zamanı Morqan Rəzgöv qəbiristanlında olan daş-qutu qəbirlərini tədqiq etmişdir. O bu qazıntılardan sonra Rəzgöv kənd qəbiristanlığını Talış-Muğan mədəniyyətinin I mərhələsinə,

yəni b. e. ə. XIV-XIII əsrlərə aid etmişdir.Bundan əlavə Jak de Morqan Bəhri Siyab türbəsi haqqında məlumat vermişdir. ”Bəhri Siyab” türbəsi Rəzgöv kəndinin ərazisində yerləşir.Türbə Bəhri-Siyab adında bir din xadiminin adı ilə bağlıdır.Bəhri Siyab türbəsinin ərazisində orta əsrlərə aid qəbiristanlıq da vardır.Bu qəbiristanlıqda 2 daş qoç heykəl vardır.Bu daş qoç heykəllrə əsasən Bəhri Siyab türbəsinin XVI_XVII əsrlərə aid etmək olar. Rəzgöv kəndi haqqında məlumatlardan biri də Mirzə Xudaverdi oğlunun XIX əsrdə yazdığı “Əxbərnamə” kitabında məlumat verilir. Belə ki, bu kitabın 61-ci səhifəsində qeyd olunur ki, mayor İlinski beş yüz nəfər atlı kazak və Rus dəstəsi ilə Mir Həsən xanın Lənkərandakı evinə hücüm edir. Onun qardaşı Mir Hüseyn xanın ailə üzüvlərindən bir neçə nəfəri həbs edirlər. Digərləri isə əvvəllcədən xəbərdar olduqlarından Şilavar kəndinə tərəf çəkilirlər.Oradan da, Rvo kəndinə, sonra isə Rəzgöv kəndinə çəkildilər.

3.Orand. Cənub bölgəsinin hər qarış torpağı qədim abidələrlə zəngindir. Çünki bu gözəl yurdun hər elində, hər obasında böyük bir tarixi özündə əks etdirən abidələr və insanlıq əsəri yatır. Bu insanlıq əsəri yurdumuzun bəşər tarixində ən qədim sivilizasiya mərkəzlərindən biri olduğunu göstərir.Belə abidələr cənub bölgəsində daha çox rast gəlmək olur.Bu tipdə olan abidələrə qədim qəbiristanlıqlar və qoç fiqurlu başdaşılar daxildir.Qoç fiqurlu başdaşılar Azərbaycanın başqa yerlərində yerləşən abidlərədə təktük olduğu halda cənub bölgəsində isə bunlar kütləvidir.Belə qəbirsanlıqalrdan biri də Lerik rayonunun Orand kəndində yerləşən "köhnə Orand" adlı ərazidə olan qədim qəbirsanlıqdır.Orand,Lerik rayonunun inzibati ərazi vahidində kənddir. Orand kəndi 38 dərəcə 44`55` şim.e.48 dərəcə 20`46 dərəcə ş. u. \38. 74861 dərəcə şm. e. 48. 34611 dərəcə ş. uzunluğunda yerləışir. Orand kəndinin əhalisi 1534 nəfərdir

(2009),saat qurşağı isə UCT+04-00-dır.Orand kəndi Lerik rayonunun Pirəsora inzibati ərazi vahidində, Bilnə çayının sahilində və Peştəsər silsiləsinin yamacındadır. 8 fevral 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin qərarı ilə Orand kəndi Pirəsora kənd inzibati ərazi vahidi tərkibindən ayrılaraq, həmin kənd mərkəzi olmaqla Orand kənd inzibati ərazi vahidi yaranmışdır. Mənbələrin məlumatına görə, XIX əsrdə Lənkəran qəzasında maldarlıqla məşğul olmuş orandlılar 3 qoldan ibarət idilər. Onlar qışı Muğanda, yazı isə Talış dağlarında keçirirdilər. Onlardan birinci qolu Ləzran, ikinci qolu Orand, üçüncü qolu isə Nüravud kəndlərini salmışlar.Bu orand kəndində qədim qəbirsanlıq yerləşir. Bu qədim qəbirsanlıq "köhnə Orand" adlı ərazinin "kələ tıbə" adlıanan yerində yereləşir.Burada tarixi bilinməyən daş qutu qəbirlər var. Buradakı qəbir daşları öz qədimliyinə görə xüsusi bir dövrü özündə əks etdirir.Beləki, bu daş qutu qəbirləri müxtəlif ölçüdə və müxtəlif formada olmaqla bir neçə dəfn adətini özündə əks etdirir.Orand kəndində yerləşən bu daş qutu qəbirlər öz dəfnetmə adətinə görə 6 hissəyə ayrılır.

1.Hündürlüyü 10sm olan və yastı çay daşlarını xatırladan və dərə-daş tikələrindən ibarət olan qəbir daşları.
2.Hündürlüyü 40 sm olan və üst hissəsi üç dairəvi oval formasında çıxıntısı olan və üzərində müxtəlif astronomik işarələr olan qəbir daşları.
3.Hündürlüyü 40 sm olan və aşağı hissəsi dairəvi və günəşi əks etdirən dişli dairə formasında olan və üst hissəsi isə daha az dairə formasında olan və orta əsr Səfəvi-Sufi qəbirlərinə oxşar qəbir daşları.
4.Hündürlüyü 80sm olan və üzərində saçaqlı günəş və orta-sında Davud peyqəmbərin 6 güşəli ulduzunu xatırladan 6 güşəli ulduz işarəli qəbir daşları.

5.Hündürlüyü 30 sm olan və üzərində müxtəlif cür döyüş silahlarının şəkli olan qoç fiqurlu qəbir daşları.

Birinci tipə aid olan çay daşlarını xatırladan daşlardan ibarət qəbir daşları qiblənin əksi istiqamətindədir və bu da onun islamaqədərki qəbir olduğunu göstərir.Bu tip qəbirlərin sağ və sol tərəfində 6 cüt daş var.Ehtimal ki bu daşların sayı bu qəbirdə dəfn olunan şəxsin dini inancını bildirmişdir. Bu tip qəbirlər şimali qafqazda və cənubi Rus çöllərində yaşamış maldar və İrandilli kimmer-Sak və Skif tayfalarına aid tapılmş qəbirsanlıqlarda da rast gəlmək olur. Belə qəbir daşları Lənkəran çayının sahilində yerləşən Bobogil qəbirsanlığındada var və bunlar eyni dəfnetmə mədəniyyətinin nümunəsisir.

İkinci tipə aid olan qəbir daşları hündürlüyü 40 sm-dir və yuxarı hissəsində üç oval – dairə formada işarələr var.Üzərində müxtəlif astronomik işarələr olan qəbir daşlarının üzərində isə yuxarı ovalda kainatı əks etdirən işarə, sağ və sol hissəsəki oval dairəsinin içərisində isə Davud peyğəmbərin altıgüşəli ulduzu var. Bu tip qəbir daşlarına Bobogil qəbirsanlığında,Yardımlının Şiləvəngə kəndindəki qədim qəbirsanlığında və Laçının Malıbəyli kəndindəki qədim qəbirsanlıqda rast gəlinir.Bundan əlavə belə qəbir daşlarına şərqi avropadakı qədim qəbirsanlıqlarda rast gəlmək olur.

Üçüncü tipə aid olan və hündürlüyü 40 sm-dir.Alt hissəsi günəşi xatırladan dairəvi-oval formalı qəbir daşları isə orta əsr sufi-Səvfəvi qəbir daşlarına bənzəyir.Lakin bu qəbir daşlarının İrandilli maldar Kimmer tayfaalarına aid olan qəbir daşlarına oxşarlığı istisna deyil. Bu qəbir daşlarının oxşarı Lənkəran çayı sahilində yerləşən qədim Bobogil qəbirstanlığında, yardımlı rayonunun Şiləvəngə kəndindəki qədim qəbiristanlığında və

Laçın rayonunun Malıbəyli kəndindəki qədim qəbiristanlığında rast gəlinir.Bu tip qədim qəbirlər eyni dəfnetmə qəbir mədəniyyətinə aiddir.Bu qəbir daşları qiblənin əksinədir və islamaqədərki məzarlıqlara aiddir.

Dördüncü tipə aid olan və hündürlüyü 80sm olan qəbir daşları isə üzərilərində Günəş təsfiri və onun içərisində də Davud peyqəmbərin 6 güşəli ulduzunu xatırladan təsfiri var. Yenə qeyd etməliyəm ki bu tip qəbir daşlarına həm Bobogildə, həm Laçın rayonunun Malıbəyli qəbiristanlığında,həm Yardımlının Şiləvəngə qəbirsanlığında rast gəlmək olur. Bu qəbirlər qiblənin əksinədir və şübhəsizki,islamaqədərki dini inanclara bağlı olan qəbir daşlarıdır.

Beşinci tipə aid olan və hündürlüyü 30sm olan qoç fiqurlu qəbir daşlarına isə cənub bölgəsinin demək olar ki hər yerində və hər qədim qəbirsanlığında rast gəlmək olur.Bu cür qəbir daşları şərqi Avropa düzündə yaşamış İrandilli maldar Kimmer tayfalrına aid olan qəbiristanlıqlarda daha çox rast gəlmək olur.Beləki qədim Bobogil qəbirsanlığında,Şiləvəngə(Yardımlı) kənd qəbirsanlığında, Malıbəyli (Laçın) qəbirsanlığında, Cəngəmiran (Lerik) kənd qəbiristanlıqlarında və Coni,Tülü və Sori kəndindəki qədim qəbirsanlıqlarında rast gəlmək olur. Bu qəbirlər Antik orta əsrlərə aiddir.Azərbaycan tarixçilərinin bir qismi bu tipdə olan qoç fiqurlu qəbir daşlarını Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu tayfalarına aid edir. Lakin Tarixçi Araz Qurbanov bu qoç fiqurlu qəbir daşlarının Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu tayfalarına aid edilməsi fikri ilə razılaşmır.O, qeyd edir ki, bu cür qoç fiqurlu qəbir daşlarının yanında dini ayinlər həyata keçirilib. Ümumilikdə götürdükdə isə həqiqətəndə bu qəbirlərin Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu tayfalarına aidolduğu fikir səhvdir.Çünkü bu qoç fiqurlarının üzərində heç bir ərəb əlifbası ilə yazılar yoxdur. Necə

olar ki, adlı-sanlı Oğuz tayfa başçıları və bəyləri dəfn edilərkən onların məzar daşlarında onların nə adı nə də haqqında heç bir yazı həkk olunmayıb.O səbəbdən də bu qoç fiqurlu qəbir daşları elə yerli orandlıların ata-babalarının islamaqədərki dini inanclarını əks etdirən qəbir daşlarıdır.Bu qoç fiqurlarının aşağı hissəsi dördkünc formada bir keçid var.Yerli sakinlərin inanclarına görə kimin günahı varsa bu deşikdən keçə bilməz. Yox əgər o insanın günahı yoxsa və qəlbi təmizsə və kök olsa belə bu qoç fiqurunun altındakı deşikdən rahatca keçəcək. Bu cür qoç fiqurları erkən orta əsrlərə aiddir.Bu qəbir daşlarından əlavə Orand kəndində "kələ tıbə" adlı ərazidə qədim bir ziyarətgah var. Yerli sakinlərin dediklərinə görə burada Məhəmməd peyqəmbərin səhabələrindən olan Ahkəşə ibn Möhsün Əsəd və onun digər tərəfdaşları dəfn olunub. Onlar orta əsrlərdə islamı təbliğ etmək üçün Talış mahalına üz tutmuşlar və elə ömürlərini bu yerlərdə başa vuraraq burada da dəfn olunmuşlar. Sonralar bu müqəddəs şəxslərin məzarları ziyarətgaha çevrilmişdir.Zaman-zaman qonşu kəndlərdən əhali müqəddəs aylarda bu məzarı ziyarət etmək üçün axışmışlar.Bu türbə bu gün də çox dəyərli və müqəddəs bir xiyarətgah sayılır.Digər qəbir daşlarına gəldikdə isə baxımsızlıq ucubatından və təbii sel suları və palçıq sürüşmələri nəticəsində torpaq altında qalmışdır. Lakin yerli sakinlər tərəfindən torpağın alıtından çıxarılaraq abadlaşdırılıb sıralanmışdır. Bu məzarlıqların arasında diqqəti çəkən bir məzar var.Bu qəbir daşının digərlərindən fərqi ondadır ki, onun sinə daşının üzərində kiçik bir oyuq var. Yerli sakinlər niyyət edib kiçik bir daşı o oyuğun ortasına qoyurlar.Beləki yerli inanclara görə niyyəti çin olacaq insanın daşı oyuğun içində qalacaq, niyyəti çin olmayan insanın isə daşı yerə düşəcəkdi. Bu cür rəngarəng bir adət ənənə şübhəsiz ki, böyükl bir mədəniyyətin daşıyıcıları olan orandlıların çox qədim bir mədəniyyətə və adət-ənənəyə malik olmalarını göstərir. Orand kəndində bu qədər qədim qəbursanlıqların olması onun

qədimdə bir dövlət mərkəzi olduğunu sübut edir. Orand,ehtimal ki, qədim Arattadır.

Şəkil. Köhnə orand ərazisində islamaqədərki qədim qəbir daşları

Şəkil. Köhnə orand ərazisində islamaqədərki qədim qəbir daşları

4.Cəngəmiran. Azərbaycan tarixinin ən keşməkeşli dövürlərindən biri də antik antik çağlardır. Bu dövürlərdə Azərbaycan ərazisi köçərilərin basqınlarına məruz qalmış və onların cəng meydanına çevrilmişdir. Lap qədim zamanlardan bəri həm təbii fəlakətlərin həmdə köçərilərin yürüşlərini nəzərə alaraq əcdadlarımız yadellilər üçün əlçatmaz olan dağlarda məskən salmış və elə oradaca öz mədəniyyətini yaratmışlar.Dağ yerlərindəki həyat tərzinə uyğun olaraq əcdadlarımız qoyunçuluq və maldarlıqla məşğul olmuş və bu sahələrə üstünlük verərək onu öz həyat şəraitinə uyğunlaşdırmışlar.Belə ki, qoyunçuluqla məşğul olan insanlarımız qoyunu öz dini inanclarına və mənəvi dəyərlərinə qədər aparmış və onun bir parçasına çevirmişlər.Bu cür inanc növü onlara aid olan və antik dövürlərdə mövcud olmuş qəbir daşlarında da özünü əks etdirir. Bunlara qoç fiqurlu qəbir daşları deyilir. Belə qəbir daşları yurdumuzun hər yerində mövcuddur və bu tipdə olan qoç fiqurlu qəbir daşlarına cənub bölgəsində daha çox rast gəlinir. Bu da şübhəsiz ki, cənub regionu əhalisinin ta qədim zamanlardan bəri oturaq qoyunçuluqla məşğul olduğunu göstərir. Belə qədim qəbirsanlıqlarından biri də Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindəki qoç fiqurlu daş qutu qəbirlərdir. Cəngəmiran kəndi dağlıq ərazidə yerləşir.*(Azərbaycan Respublikasının inzibati-ərazi bölgüsü.Məlumat toplusu.Bakı-2013-cü il.488-ci səhifə).*Kəndin əhalisi 1419 nəfərdir. (Azərbaycan respublikası əhalisinin siyahıyaalınmasıl 2009-cu il . I cild. Bakı - 2010-cu il).Cəngəmiran kəndi 38 dərəcə 45`35 şm e. 48 dərəcə 2626`21 ş. uzunluğunda yerləşir. Kənd mərkəzinin hündürlüyü 1599 metrdir. Cəngəmiran kəndinin saat qurşağı UTC+04-00-dir. Poçt indeksi AZ4300-dür.Cəngəmiran kəndi Lerik şəhərindən 1km aralıda, dağlıq ərazidə yerləşir.Cəngəmiran kəndi Talış mahalının ən qədim kəndlərindən biridir.Cəngəmiran kəndinin adı tarixi mənbələrdə XII əsrdən bu yana çəkilir. Orta əsrlərdə buradan şərq ölkələrinə karvan yolları olmuşdur.Bəzi tarixçilərin Cəngəmiran

adını Talışca“Cənqəmiyon” döyüş meydanı kimi vermişlər.Onlar bunu Əmir teymurun qoşunu ilə gedən muharibələrə görə vermişlər.Digər tarixçilərin fikrincə isə bu kəndə Cənqəmiyon adı Babəkin ərəb işğalçılarına qarşı Talış dağlarında apardığı döyüşlərdən birinin məhz bu kənd ərazisində baş verdiyinə görə vermişlər.Bəzi tarixçilər hesab edirlər ki,Əmir Teymur Cəngəmiranda heç vaxt olmayıb. XVIII əsrdə,Talış xanlığının dövründə buradan Rusiya ilə əlaqə saxlanılırdı. Dırıq hakimlərinin iqamətgahı da məhz bu kənddə olmuşdur.Mənim fikrimcə Cəngəmiran kəndinin adının digər iki varıantı da var. Birincisi "Cəng-e Əmiran-yəni Əmirlərin cəngi", ikinci variant isə "Cəng-e Miran"- yəni "ilanların cəngi"dir. Əmirlərin orada olmamasını nəzərə alsaq ikinci variant daha həqiqətə uyğundur. Beləki, kəndin adının"Cəng-e Miran" yəni "ilanların cəngi" mənasını verməsi daha həqiqətə yaxındır.Məsələn Əmir Teymurun oğlunu çox qəddar olduğuna görə farsca "Miran şah" yəni "ilanlar şahı" adlandırırdılar.Lakin bu adın ən çox geniş yayılmış forması isə “Canqəmiyan"(Cəngəmiyan) sözüdür ki, bu ən doğru yanaşma sayılır.Belə ki. ərəbdilli mənbələrə baxdıqda orada 642-ci ildə taleşan hakimi Bəhram Fərruxzad öz sərkərdələri olan Fərhad,Cobir nasar və digərləri ilə birgə məhz burada ərəblərlə toqquşmuş və böyük bir cəng olmuşdur. Ehtimal ki, elə talışca olan canqəmiyan sözü də buradan yaranmışdır. Cəngəmiran kəndi çox səfalı və mənzərəli yerdir. Kənddən qırağda yerləşən qədim qəbirstanlıq sübut edir ki, bu kəndin tarixi çox qədimdir.Tarixi mənbələrdən bizə aydın olur ki, cəngəmiranlılar döyüşkən tayfa olmuş, hərb sənətinə yiyələnib, onu yaxşı mənimsəmişlər.Bu qoç fiqurlu qəbirl daşları Cəngəmiran kəndinin"Xəlifə Zəkəriyyə" adlı qədim qəbirsanlığında yerləşir.Qeyd etməliyəm ki, bu tip qoç fiqurlu qəbir daşları təkcə Cəngəmiran kəndindəki Xəlifə Zəkəriyyə qəbirsanlığında deyil, Bobogil qəbirsanlığında,Orand kəndindəki "köhnə Orand" adlı ərazinin "kələtıbə" adlı qəbirsanlığında,

Astara rayonundakı Maşxan qəbirsanlığında, Yardımlı rayonunun Şiləvəngə kənd qəbirsanlılğında və Laçın rayonunun Malıbəyli kənd qəbirsanlığında da rast gəlmək olur.Lerikin Cəngəmiran kəndindəki "Xəlifə Zəkəriyyə"qəbirsanlığındakı qəbirləri öz dəfn etmə xüsusiyyətinə görə 5 yerə bölmək olar.

1.Hündürlüyü 40sm olan və üst hissəsi üç dairəvi oval formasında çıxıntısı olan və üzərində müxtəlif astronomik işarələr olan qəbir daşları.
2.Hündürlüyü 40 sm olan və aşağı hissəsi dairəvi və günəşi əks etdirən dişli dairə formasında olan və üst hissəsi isə daha az dairə formasında olan orta əsr Səfəvi-Sufi qəbirlərinə oxşar qəbir daşları.
3.Hündürlüyü 80sm olan və üzərində saçaqlı günəş və ortasında Davud peyğəmbərin 6 güşəli ulduzunu xatırladan altıgüşəli ulduz işarəli qəbir daşları.
4.Hündürlüyü 30 sm olan və üzərində müxtəlif cür döyüş silahlarının şəkli olan qoç fiqurlu qəbirdaşları.
5.Hündürlüyü 20sm olan və dairəli formada insan başlı qəbir daşları. Bu tip qəbir daşları digər qədim qəbiristanlıqlarda rast gəlinmir.

Beləki bu qəbir daşlarının heç birinin üzərində ərəb yazıları yoxdur və bu qəbir daşlarının hamısı qiblənin əksinədir.Bu da bu qəbirlərin islamaqədərki dövürə aid qəbirlər olduğunu göstərir. Bundan əlavə bu qəbir daşları üzərində Əhəməni və Sasanilər dövürlərinə aid və zərdüştlik dininin simvolu olan od işarələri olmadığından bu ərazilərin bu iki imperiyanı siyasi təsirinin az olmasını göstərir.Çünki bu qəbiristanlıqlarda bu iki imperiyanın mədəniyyətinin təsirlərinə rast gəlinmir.Qəbir daşlarının üzərindəki, qılınc, xəncər vəqayçı təsfirləri isə bu şəxslərin qoyunçu tayfalardan olan döyüşçü olmasına işarədir. Çünki, qayçı döyüş silahı deyil.Qayçı qoyun yununu qırxmaq üçün istifadə

olunan alətdir. Bu tip qəbirlərə biz Bobogil və Orand qədim qəbirsanlıqlarında da rast gəlirik.Qəbir daşlarının üzərində, yuxarı hissədə üç ovalın olması və bu ovalların işərisində kainatı və günəşi əks etdirən işarələrin olması bu qəbir daşlarının erkən dəmir dövrünə aid olduğunu sübut edir. Çünki səma cisimlərinə sitayiş məhz erkən dəmir dövrndə olmuşdur.Bundan əlavə qəbir daşlarının üzərində Davud peyğəmbərin altı güşəli ulduzunu xatırladan ulduzun olması burada daha bir qədim dini inanca nəvaxtsa sitayiş edilməsindən xəbər verir.Şayəd bu tip işarəli qəbir daşları həm Bobogil qəbiristanlığında,həm Bobo Rəhmon qəbirsanlığında və ümumiyyətlə cənub bölgəsinin bütün qədim qəbirsanlıqlarında rast gəlinir.Tarixçilərin bəziləri bu qoç fiqurlu qəbir daşlarını Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu tayfalarına aid edir. Bu cür qəbir daşları Orand kəndindəki qədim qəbirsanlıqda olduğu kimi onlarıda Ağqoyunlulara aid edirlər. Lakin tarixşi Araz Qurbanov və tədqiqatçı Həşim Kəlbiyev bu qoç fiqurlu qəbir daşlarının Ağqoyunlu tayfalarına aid edilməsi fikrini düzgün hesab etmirlər.Tədqiqatçı H.Kəlbiyev qeyd edir ki,bu qoç fiqurlu qəbir daşlarını Ağqoyunlu və Qaraqoyunlularla bağlamaq, onların tarixini aşağılamaq deməkdir.Çünki, Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu tarixi dövründə, yəni XV əsrdə yazı mədəniyyəti var idi və ədəbi əsərlər yaranırdı. Necə ola bilərdi ki, Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu sərkərdələri, hökümdarlarının qəbri üstünə sənətkarların qoç heykəli qoyub və heç bir yazı yazmaması həqiqətdən uzaqdır". Azərbaycan tarixinin araşdırılmasına əsaslı dəlillər verən bu cür abidələr daha qədim hesab olunur.Bu qoç heykəlləri əsasən maldar və qoyunçu tayfalarına aiddir.Şübhəsiz ki, qoyunçuluqla məşğul olan şəxslər qoyunçuluqdan əlavə ayrı peşəyə və sənətə malik olmuşlar.Ona görə də bu qoç heykəllərinin bəzilərinin böyürlərində müxtəlif cür əmək alətləri, xüsusilə silahlar təsfir edilmişdir. Bu qəbir daşları üzərində qılınc, nizə, qəmə və qayçı kimi müxtəlif cür əmək alətləri və silah təsvirlərinə rast gəlinir". Tarixçilər ərazidəki qoç fiqurlu və insan başına bənzər heykəllərin

əksəriyyətini son tunc və erkən dəmir dövrünə aid edirlər.Bu qəbirlərin əksəriyyəti ikikameralıdır və burada lazımınca tədqiqat aparılmadığından bu qəbirlər haqqında qaneedici nəticəyə varılmayıb.Lakin onların arasında Səfəvi Sufi qəbir daşlarına da rast gəlmək olur. Səfəvilərə aid qəbir daşlarına Bobogil,Orand qəbirsanlığı,Baba Rəhmon və Astaradakı Maşxan qəbiristanında da rast gəlmək olur.Cəngəmirandakı"Xəlifə Zəkəriyyə" qəbiristanlığında vaxtı ilə 10-dan çox bu tipdə qəbir daşı 1 olub, amma onlardan bir neçəsi bu günümüzə qədər qorunub saxlanılıb. Çünki, o zaman belə şayə gəzirdi ki, guya bu qoç fiqurlarının içərisində qızıl var və elə bu səbəbdən də yerli əhali tərəfindən bu qoç fiqurları ortadan sındırılaraq bərbad hala salınmışdır.Bundan əlavə bu qoç fiqurlu qəbir daşları o zamanlar sovet əsgərləri tərəfindən təlim zamanı məhv edilmişdir.Lakin yerli əhalinin etirazından sonra bu məsələ öz həllini tapmışdır. 2011-ci ildə Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə Cəngəmiran kəndindəki bu abidələr xüsusi muhafizə altına alınıb.

Şəkil. Cəngəmiran qədim qəbiristanlığında olan qədim məzar daşları.

II FƏSİL LERİK ZİYARƏTGAHLARI

1.Lerik abidələrinin sxem cədvəli

№	Abidənin adı	ıver-ar №	Sistem koddu	Abidənin tipi	Ucaldılma tarixi	Ünvan
Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidələr – 25 ədəd						
1	Molla Abdulla bulağı”	942	AJA 004565	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Qazaxyolçu kəndi
2	Qalaça	943	AJA 004566	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Qazaxyolçu kəndi
3	Daş qutusu nekropolu	1465	AJA 001487	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Son tunc, ilk dəmir	Lənkəran-Lerik yolunnun üstündə
4	Coni daş qutusu nekropolu	1466	AJA 001488	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	E. ə. XII-X əsrlər	Cəngəmiran kəndi
5	Hovari daş qutu nekropolu	1467	AJA 001489	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Haovari kəndi
6	Andurma yaşayış yeri	1468	AJA 001490	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	XIII-XV əsrlər	Andurma kəndi
7	Razqov yaşayış yeri	1469	AJA 001491	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	XIII-XV əsrlər	Razqov kəndi
8	Yaşayış yeri	1470	AJA 001492	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	XIII-XIV əsrlər	Cəvanşir kəndi
9	Nekropol	1471	AJA 001493	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Coni kəndi
10	Mondigah yaşayış yeri	1472	AJA 001494	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	XIII-XIV əsrlər	Mondigah kəndi
11	Türbə	1473	AJA	Ölkə əhəmiy-	Antik	Noda kəndi

			001495	yətli arxeoloji abidə	dövr	
12	**Noda yaşayış yeri**	1474	AJA 001496	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XII-XVI əsrlər	Noda kəndi
13	**Küp qəbirləri nekropolu**	1475	AJA 001497	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Şingədülan kəndi
14	**Mistan yaşayış yeri**	1476	AJA 001498	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XV-XVI əsrlər	Mistan kəndi
15	**Mistan qədim qəbiristanlığı**	1476	AJA 001498	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XV-XVI əsrlər	Mistan kəndi
16	**Mistan daş qutu nekropolu**	1477	AJA 001499	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Mistan kəndi
17	**Qalaça yaşayış yeri**	1478	AJA 001500	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Mistan kəndi
18	**Mistan meydan kurqanları**	1479	AJA 001501	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Mistan kəndi
19	**Hiveri nekropolu**	1480	AJA 001502	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Qosmalyan kəndi
20	**Qosmalyan yaşayış yeri**	1481	AJA 001503	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Qosmalyan kəndi
21	**Qızyurdu yaşayış yeri**	1482	AJA 001504	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Qosmalyan kəndi
22	**Nekropol**	1483	AJA 001505	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Veri kəndi
23	**Hovli nekropolu**	1484	AJA 001506	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc-ilk dəmir	Bürsülüm kəndi
24	**Baba Piəli qəbiristanlığı**	1485	AJA 001507	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XV əsr	Ordaxıl kəndindən 3 km. şərqdə
25	**Bobgil**	1486	AJA00150	Ölkə əhəmiy-	Son	Lənkəran çayının

	nekropolu		8	yətli arxeoloji abidə	tunc-ilk dəmir	sol sahilində
26	**Kürdəsər torpaq qəbirləri**	1487	AJA 001509	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Kürdəsər kəndi
27	**Kürdəsər yaşayış yeri**	1488	AJA 001509	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr-orta əsrlər	Kürdəsər kəndi
28	**İlantəpə yaşayış yeri**	1489	AJA 001511	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XII-XVI əsrlər	Nüvədi kəndi
29	**Cındırırtəpə küp qəbirləri nekropolu**	1490	AJA 001512	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Kürəvüd kəndi
30	**Hambaxan yaşayış yeri**	1491	AJA 001513	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Kirəvüd kəndi
31	**Qaravedi daş qutu nekropolu**	1492	AJA 001514	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Tunc dövrü, X-XVI əsrlər	Lomar çayının sol sahilində
32	**Qışlaq yaşayış yeri**	1493	AJA 001515	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	X-XVI əsrlər	Lomar çayının sol sahilində
33	**Tüli daş qutu nekropolu**	1494	AJA 001516	Ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Son tunc, ilk dəmir	Tüli kəndi
34	**Xəlifə yaşayış yeri**	1495	AJA 001517	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	X-XIII əsrlər	Xəlifəkənd
35	**Xanbaulaq qəbiristanlığı**	1496	AJA 001518	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc, ilk dəmir	Köhnə Orand kəndi
36	**Köhnə Orand daş qutu nekropolu**	1497	AJA 001519	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	E. ə. V-II əsrlər	Köhnə Orand kəndi
37	**Əvilə yaşayış yeri**	1498	AJA 001520	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIII-XIV	Əvilə kəndi
38	**Barzavu yaşayş yeri**	1499	AJA 001521	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIII-XIV	Barzavu kəndi

39	**Buzeyir mağarası**	1500	AJA 001522	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Daş dövrü	Buzeyir kəndi
40	**Hamarat daş qutu nekropolu**	1501	AJA 001523	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Son tunc, ilk dəmir	Hamarat kəndi
41	**Zevnə daş qutu nekropolu**	1502	AJA 001524	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Zevnə kəndi
42	**Kadux kəndi**	1503	AJA 001525	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XV-XVI əsr	Aşağı-Kadux kəndi
43	**Bırkandül yaşayış yeri**	1504	AJA 001526	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Bırkandül kəndi
44	**Küp qəbirləri nekropolu**	1505	AJA 001527	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	E. ə. I əsr-e. I əsr	Bırkandül kəndi
45	**Bırkandül torpaq qəbirləri**	1506	AJA 001528	Ölkə əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Antik dövr	Bırkandül kəndi
Yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi – 27 ədəd						
1	**Qala qalıqları**	4765	AJA 004567	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Loda kəndi
2	**Qəqə Hüseyn türbəsi**	4766	AJA 004567	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Şivlə kəndi
3	**Qəəbiristanlıq**	4767	AJA0045 69	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Ordahal kəndi
4	**Baba İsa türbəsi**	4768	AJA 004570	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi	XVII əsr	Mondigah kəndi
5	**Baba Məhəmməd türbəsi**	4769	AJA 004571	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Coni kəndi
6	**Xoca Seyid türbəsi**	4770	AJA 004572	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Xanəgah kəndi

6	**Məscid**	4771	AJA 004573	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi	XIX əsr	Lüləkəran kəndi
8	**Baba Məhəmməd türbəsi**	4772	AJA 004574	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Soru kəndi
9	**Baba Həsən türbəsi**	4773	AJA 004575	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Soru kəndi
10	**Şıx Cənnət türbəsi**	4774	AJA 004576	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Ker kəndi
11	**Bobogil türbəsi**	4775	AJA 004577	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi	XVIII əsr	Andurma kəndi
12	**İmam türbəsi**	4776	AJA 004578	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Barzavu kəndi
13	**Pir Yusif türbəsi**	4777	AJA 004579	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Kekoni kəndi
14	**Baba Peyda türbəsi**	4778	AJA 004580	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Orand kəndi
15	**Kəla türbəsi**	4779	AJA0045 81	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi	XVIII əsr	Orand kəndi
16	**Oğlan qalası**	4780	AJA 004582	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Orand kəndinin 2 kilometrliyində
17	**Şeyx Səla türbəsi**	4781	AJA 004583	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Qışlaq kəndi
18	**Baxi Ziyad türbəsi**	4782	AJA 004584	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Razaov kənddi
19	**Zəkəriyyə türvəsi**	4783	AJA 004585	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Cəngəmiran kəndi
20	**Cındır türbəsi**	4784	AJA 004586	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi	XVIII əsr	Davardibi kəndi

21	**Cabir türbəsi**	4785	AJA 004587	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Lerik şəhərinin cənubunda
22	**Günədib türbəsi**	4786	AJA 004588	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Çayrud kəndi
23	**Türbə**	4787	AJA 004589	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Çayrud kəndi
24	**Qız qalası**	4788	AJA 004590	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Şingədülən kəndi
25	**Baba türbəsi**	4789	AJA 004590	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Babagil kəndi
26	**Türbə**	4790	AJA 004591	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi		Qəqoy kəndi
27	**Çakara türbəsi**	4791	AJA 004592	Yerli əhəmiy-yətli memarlıq abidəsi	XIX əsr	Azərbaycan kəndi
			Yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə - 26 ədəd			
1	**“Fağır Əhməd”- köhnə qəbiristanlığı**	5926	AJA 005728	Yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Lerik şəhəri
2	**“Dədə Məqsud“ köhnə qəbiristanlığı**	5927	AJA 005729	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Lerik şəhəri
3	**Cobir yaşayış yeri**	5928	AJA 005730	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Lerik şəhərindən 1, 5 km cənubda
4	**“Xəlifə Zəkəriyyə” qəbiristanlığı**	5929	AJA 005731	Yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Lerik şəhərindən 2 km cənubda, Cən-gəmiran kəndində
5	**Cəngəmiran yaşayış yeri**	5930	AJA 005732	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XV-XVII əsrlər	Cəngəmiran kəndi

6	**Coni yaşzayış yeri**	5931	AJA 005733	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XV-XVII əsrlər	Cəngəmiran kəndi
7	**“Seyid” qəbiristanlığı**	5932	AJA 005734	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Ambu kəndi
8	**Hüseynvənd Qabağı-köhnə qəbiristanlıq**	5933	AJA 005735	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Kələxan kəndinin yaxınlığında
9	**Köhnə qəbiristanlıq**	5934	AJA 005736	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Hamarat kəndi yaxınlığında
10	**Köhnə qəbiristanlıq**	5935	AJA 005737	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Gerabin kəndi
11	**Köhnə qəbiristanlıq**	5936	AJA 005738	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsrlər	Hoveri kəndo
12	**Boboyi türbəsi**	5937	AJA 005739	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XVIII əsr	Andurma kəndindən 500 metr şimalda
13	**Boboyi qəbiristanlığı**	5937	AJA 005739	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XVIII əsr	Andurma kəndindən 500 metr şimalda
14	**Şeyx Cənnət qəbiristanlığı**	5938	AJA 005740	Yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə	XIX əsr	Razqov kəndi
15	**Seyid Davud qəbiristanlığı**	5939	AJA 005741	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XVII əsr	Cəmanşair kəndi
16	**Vıstən yaşayış yeri**	5940	AJA 005742	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	Orta əsr	Vistən kəndi
17	**Baba Məhəmməd qəbiristanlığı**	5941	AJA 005743	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XVII əsr	Vistən kəndindən 500 metr şərqdə
18	**Baba İsa qəbiristanlığı**	5942	AJA 005744	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XVIII əsr	Mondigah kəndindən 50 m cənubda
19	**Soru yaşayış yeri**	5943	AJA 005745	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVII əsrlər	Soru kəndi

20	**Orand yaşayış yeri**	5944	AJA 005746	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVII əsrlər	Köhnə Orand kəndi
21	**Lemarud yaşayış yeri**	5945	AJA 005747	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVII əsrlər	Lemarud kəndi
22	**Xanəgah yaşayış yeri**	5946	AJA 005748	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVII əsrlər	Xanəgah kəndi
23	**Kekoni yaşayış yeri**	5947	AJA 005749	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVI əsrlər	Kekoni kəndi
24	**Əliabad yaşayış yeri**	5948	AJA 005750	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVIII əsrlər	Əliabad kəndi
25	**Buzeyir yaşayış yeri**	5949	AJA 005751	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVI əsrlər	Buzeyir kəndi
26	**Balabəyi yaşayış yeri**	5950	AJA 005752	Yerli əhəmiy-yətli arxeoloji abidə	XIV-XVI əsrlər	Balabəyi kəndi
Yerli əhəmiyyətli Xalq-daş heykəltəraşlıq abidəsi – 78 ədəd						
1	**Daş qoş fiquru**	6180	AJA 005982	Yerli əhəmiy-yətli Xalqdaş-heykəltəraşlıq abidəsi		Razqov kəndi, Bəhri Siyab türbəsi
2	**Daş qoş fiquru**	6181	AJA 005983	Yerli əhəmiy-yətli Xalqdaş-heykəltə-raşlıq abidəsi		Razqov kəndi, Bəhri Siyab türbəsi
3	**Daş qoş fiquru**	6182	AJA 005984	Yerli əhəmiy-yətli Xalqdaş-heykəltə-raşlıq abidəsi	XIX əsr	Ker kəndi, Şeyx Cənnət türbəsi
4	**Daş qoş fiquru**	6283	AJA 005985	Yerli əhəmiy-yətli Xal qdaş-heykəltə-raşlıq abidəsi	XIX əsr	Ker kəndi, Şeyx Cənnət türbəsi
5	**Daş qoş fiquru**	6284	AJA 005986	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltə-raşlıq	XIX əsr	Ker kəndi, Şeyx Cənnət türbəsi

				abidəsi		
6	**Daş qoş fiquru**	6185	AJA 005987	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi	XIX əsr	Ker kəndi, Şeyx Cənnət qəbiristanlığı
7	**Daş qoş fiquru**	6186	AJA 005988	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi	XVIII əsr	Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
8	**Daş qoş fiquru**	6187	AJA 005989	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi	XVIII əsr	Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
9	**Daş qoş fiquru**	6188	AJA 005990	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi	XVIII əsr	Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
10	**Daş qoş fiquru**	6189	AJA 005991	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi	XVIII əsr	Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
11	**Daş qoş fiquru**	6190	AJA 005992	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi	XVIII əsr	Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
12	**Sənduqə**	6191	AJA 005993	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi		Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
13	**İnsan başının daş heykəli**	6192	AJA 005994	Yerli əhəmiyyətli Xalq daşheykəltəraşlıq abidəsi		Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı
14	**Daş qoç fiquru**	6193	AJA 005995	Yerli əhəmiyyətli Xalq	XVIII əsr	Coni kəndi, Bobo Həsən türbəsi

				daşheykəltə-raşlıq abidəsi		
15	**Daş qoç fiquru**	6194	AJA 005996	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Coni kəndi, Bobo Həsən türbəsi
16	**Daş qoç fiquru**	6195	AJA 005997	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Coni kəndi Bobo Məhəmməd terbəsi
17	**Daş qoç fiquru**	6196	AJA 005998	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Coni kəndi Bobo Məhəmməd terbəsi
18	**Daş qoç fiquru**	6197	AJA 005999	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Mondigah kən-dindən 500 metr cənubda, Baba İsa qəbiristanlığı
19	**Daş qoç fiquru**	6198	AJA 006000	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Mondigah kən-dindən 500 metr cənubda, Baba İsa qəbiristanlığı
20	**Daş qoç fiquru**	6199	AJA 006001	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Mondigah kən-dindən 500 metr cənubda, Babaİsa qəbiristanlığı
21	**İnsan başının daş heykəli**	6200	AJA 006002	Yerli əhamiyyətli Xalq daşheykəltə-raşlıq abidəsi	XVIII əsr	Mondigah kən-dindən 500 metr cənubda, Baba İsa qəbiristanlığı
22	**Daş qoç fiquru**	6201	AJA 006003	Yerli əhamiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Noda kənd qəbiristanlığı
23	**Daş qoç fiquru**	6202	AJA 006004	Yerli əhamiyyətli Xalq daş-heykəltə-raşlıq abidəsi		Noda kənd qəbiristanlığı
24	**Daş at fiquru**	6203	AJA 006005	Yerli əhamiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Noda kənd qəbiristanlığı
25	**Daş at fiquru**	6204	AJA	Yerli əhamiy-		Ordahal

			006006	yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		kəndindən 1 km. aralı, baba Peyda türbəsi
26	**Daş at fiquru**	6205	AJA 006007	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Ordahal kəndindən 1 km. aralı, Baba Peyda türbəsi
27	**Daş qoç fiquru**	6206	AJA 006008	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Şonaçola kəndi
28	**Daş qoç fiquru**	6207	AJA 006009	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Əliabad kəndindən 2 km aralı, qəbiristanlıq
29	**Daş qoç fiquru**	6208	AJA 006010	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Əliabad kəndindən 2 km aralı, qəbiristanlıq
30	**İnsan başının daş heykəli**	6209	AJA 006011	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Əliabad kəndindən 2 km aralı, qəbiristanlıq
31	**İnsan başının daş heykəli**	6210	AJA 006012	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Əliabad kəndindən 2 km aralı, qəbiristanlıq
32	**Daş qoç fiquru**	6211	AJA 006013	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq
33	**Daş qoç fiquru**	6212	AJA 006014	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq
34	**Daş qoç fiquru**	6213	AJA 006015	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq
35	**İnsan başının daş heykəli**	6214	AJA 006016	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq

36	**Daş qoç fiquru**	6215	AJA 006017	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Soru kənd qəbiristanlığı
37	**Daş qoç fiquru**	6216	AJA 006018	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Vıstən kənd qəbiristanlığı
38	**Daş qoç fiquru**	6217	AJA 006019	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Vıstən kənd qəbiristanlığı
39	**İnsan başının daş heykəli**	6218	AJA 006020	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Vıstən kənd qəbiristanlığı
40	**İnsan başının daş heykəli**	6219	AJA 006021	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Vıstən kənd qəbiristanlığı
41	**Daş qoç fiquru**	6220	AJA 006022	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Camanşair kənd qəbiristanlığı
42	**Daş qoç fiquru**	6221	AJA 006023	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Əvilə kənd qəbiristanlığı
43	**Daş qoç fiquru**	6222	AJA 006024	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Bılaband kəndindən 500 m aralı, qəbiristanlıq
44	**Daş qoç fiquru**	6223	AJA 006025	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Amburdərə kəndi, Bibiypni türbəsi
45	**Daş qoç fiquru**	6224	AJA 006026	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Lərmərud kənd qəbiristanlığı
46	**Daş qoç fiquru**	6225	AJA 006027	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq		Lərmərud kənd qəbiristanlığı

				abidəsi		
47	**Daş qoç fiquru**	6226	AJA 006028	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Lərmərud kənd qəbiristanlığı
48	**Daş qoç fiquru**	6227	AJA 006029	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Lərmərud kənd qəbiristanlığı
49	**Daş qoç fiquru**	6228	AJA 006030	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Lərmərud kənd qəbiristanlığı
50	**Daş qoç fiquru**	6229	AJA 006031	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Şingəldülan kənd qəbiristanlığı
51	**Daş qoç fiquru**	6230	AJA 006032	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Şingəldülan kənd qəbiristanlığı
53	**Daş qoç fiquru**	6231	AJA 006033	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Mastail kəndi, Piri Baba türbəsi
54	**Daş qoç fiquru**	6232	AJA 006034	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Mastail kəndi, Piri Baba türbəsi
55	**Daş qoç fiquru**	6233	AJA 006035	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Barzavu kəndindən 1km. aralı, İmam türbəsi
56	**Daş qoç fiquru**	6234	AJA 006036	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Barzavu kəndindən 1km. aralı, İmam türbəsi
57	**Daş qoç fiquru**	6235	AJA 006037	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Kekoni kəndindən 1km. aralı, Piri Yusif türbəsi
58	**Daş qoç fiquru**	6236	AJA 006038	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-		Buruq kənd qəbiristanlığı

				heykəltəraşlıq abidəsi		
59	**Daş qoç fiquru**	6237	AJA 006039	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Qışlaq kəndi, Şeyx Saleh türbəsi
60	**Daş qoç fiquru**	6238	AJA 006040	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Qışlaq kəndi, Şeyx Saleh türbəsi
61	**Daş qoç fiquru**	6239	AJA 006041	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltə-raşlıq abidəsi		Qışlaq kəndi, Şeyx Saleh türbəsi
62	**Daş qoç fiquru**	6240	AJA 006042	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Qışlaq kəndi, Şeyx Saleh türbəsi
63	**Daş qoç fiquru**	6241	AJA 006043	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Orand kəndi, Kəla türbəsi
64	**Daş qoç fiquru**	6242	AJA 006044	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Orand kəndi, Kəla türbəsi
65	**Daş qoç fiquru**	6243	AJA 006045	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Orand kəndi, Kəla türbəsi
66	**Daş qoç fiquru**	6244	AJA 006046	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nürəvud kənd qəbibiristanlığı
67	**Daş qoç fiquru**	6245	AJA 006047	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nürəvud kənd qəbibiristanlığı
68	**Daş qoç fiquru**	6246	AJA 006048	Yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Nücü kənd qəbiristanlığı
69	**Daş qoç fiquru**	6247	AJA	Yerli əhəmiy-		Nücü kənd

			006049	yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		qəbiristanlığı
70	**Daş qoç fiquru**	6248	AJA 006050	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Azərbijon kəndi, Çərəkkə türbəsi
71	**Daş qoç fiquru**	6249	AJA 006051	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Davardibi kəndi, Cındır türbəsi
72	**Daş qoç fiquru**	6250	AJA 006052	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltə-raşlıq abidəsi		Davardibi kəndi, Cındır türbəsi
73	**Daş qoç fiquru**	6251	AJA 006053	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Xanəgah kəndi, Hacı Seyid türbəsi
74	**İnsan başının daş heykəli**	6252	AJA 006054	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Xanəgah kəndi, Hacı Seyid türbəsi
75	**İnsan başının daş heykəli**	6253	AJA 006055	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Xanəgah kəndi, Hacı Seyid türbəsi
76	**İnsan başının daş heykəli**	6254	AJA 006056	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Kaqoy kənd qəbiristanlığı
77	**İnsan başının daş heykəli**	6255	AJA 00607	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Perzəküjə kənd qəbiristanlığı
78	**İnsan başının daş heykəli**	6256	AJA 00608	Yerli əhəmiy-yətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi		Perzəküjə kənd qəbiristanlığı
175	**Daş qoç fiquru**	6257	AJA 00609			Durqan kənd qəbiristanlığı

2. Mağaralar(2 ədəd)

1.Buzeyir mağarası. Buzeyir mağarası ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Mağara Lerik rayonu ərazisində Zuvand çayının sol sahilində,Buzeyir kəndinin şərqində yerləşir.Mağaranın tarixi Daş dövrünə təsadüf edir. Belə ki, Buzeyir mağarası öz qədimliyinə görə dünyada altıncı yerdə durur. Mağara kəndin yaxınlığında olduğu üçün ona Buzeyir adı verilmişdir.Buzeyir kəndi dağın döşündə, mağara isə Talış dağlarının ən yüksək zirvəsində olub, dəniz səviyyəsindən 1640 metr yüksəklikdə yerləşir.Buzeyir mağarasında aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı beş təbəqə qeydə alınmışdır.Üst təbəqələrdən orta əsrlər və tunc dövrlərinə aid maddi mədəniyyət qalıqları tapılmışdır.Aşağı təbəqələrdən isə daş məmulatı və ovlanmış heyvan sümükləri aşkar olunmuşdur.Daş məmulatının əsas hissəsini qaşov tipli alətlər və itiuclular təşkil edir.Buzeyir qədim insan düşərgəsindən aşkar olunmuş daş məmulatının texniki və tipoloji xüsusiyyətlərinə əsasən onların Mustye-Son Aşel dövrlərində hazırlanmasını söyləmək olur. Buzeyir mağarası Lənkəran zonasında paleolit dövrünə aid tapılmış ilk qədim insan düşərgəsidir.Əgər indiyə kimi bu ərazidə insanların yaşaması 10-15 min il bundan əvvələ aid edilirdisə, yeni tapıntı paleolit dövrü adamlarının hələ 80-90 min il bundan əvvəl burada yaşadıqlarını göstərir.*(Bax.İqrar Əliyev.Azərbaycan tarixi.VII clddə,I cild.Bakı-2007.səh. 55).* Buzeyir mağarasında aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı 63 ədəd daş məmulatı tapmışlar.Daş məmulatı içərisində diskşəkilli nüvələr,lavallua itiucluları,sadə bir işlək ağızlı qaşovlar, bir işlək ağızlı qabarıq qaşov,qəlpələr və lövhələr qeydə alınmışdır.Buzeyir düşərgəsinin daş məmulatı əsasən çamaq,dəvəgözü andezit daşlardan hazırlanmışdır. Düşərgənin daş məmulıatı içərisində əsas yeri levallua itiucluları və qaşov tipli alətlər tutur.*(Bax: Əsədulla Cəfərov"Qarabağın Paleolit düşərgələri.Bakı-2017.s.18-19).*Levallua itiucluları əsasən

çaxmaqdaşından hazırlanmışdır. Levaulla itiuclilarının heç birinin işlək ağzında deşik izi yoxdur. Qaşov tipli alətlərin biri çaydaşı üzərində, ikincisi isə çaxmaqdaşı üzərində hazırlanmışdır. Buzeyir mağarasından aşkar olunmuş daş məmulatıbnın texniki-tipoloji tədqiqi onların Mustye mədəniyyəti Aşelin son mərhələsində hazırlandıqlanı söyləməyə imkan verir.Buzeyir mağarası Talış dağlarında müəyyən olunmuş ilk qədim insan məskənidir.*(Bax. Cəfərov, 1999,2004). 953-2003-cü illərdə Azərbaycan Respublikası ərazisində aparılan arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində orta paleolit–Mustye mədəniyyətə aid Azıx (III təbəqə),* Tağlar,Daşsalahlı, Damcılı,Qazma və Buzeyir düşərgələri qeydə alınıb tədqiq olunmuşdur. Azərbaycanın orta Paleolit düşərgələrində aparılan elmi tədqiqatlar burada yaşamış ulu sakinlərin həyat tərzi, alət hazırlama texnikası və ovçuluq təsərüfatı haqqında geniş elmi məlumatlar verməklə bərabər, neandertal tipli insanların Mustye mədəniyyəti dövründə daha geniş ərazilərdə məskunlaşmasını göstərir.*(Bax.Hüseynov1985,Cəfərov.1999-2004.Azərbaycan Arxeo-logiyası. Altı cilddə,Icild.Bakı-Şərq-Qərb).*1985-ci ildə Ə.Q.Cəfərovun rəhbərliyi altında Paleolit arxeoloji ekspedisiyası Lənkəran, Lerik və Masallı rayonları ərazisində arxeoloji kəşfiyyat işləri aparmışdır*(Cəfərov, 1987).*Arxeoloji kəşfiyyat işləri zamanı Lerik rayonu ərazisində Daş dövrünə aid mağara düşərgəsi qeydə alınmışdır. Lerik rayonu ərazisinin İranla sərhəd boyunca Talış silsiləsi, bundan şimalda Peştəsər silsiləsi, daha sonra isə silsilələr arasında Zuvand çökəkliyi yerləşir. Ən yüksək zirvələri Gömürgöy və Qızyurdudur (2433 m)*(Antonov,1973).*Əsasən üçüncü geoloji dövrdə formalaşmış Talış dağları bir növ Kiçik Qafqaz dağlarının davamıdır. Lakin Kiçik Qafqaz dağlarından fərqli olaraq,Talış dağlarında vulkanik proseslər daha kəskin olmuş və bu ərazidəki mağaralar məhz vulkanik yolla əmələ gəlmişlər*(Əyyubov,1972).*Arxeoloji kəşfiyyat işləri zamanı Lerik rayonunun Buzeyir kəndi yaxınlığında mağara düşərgəsi qeydə alınmışdır.Yeni qeydə alınmış mağara Lerik-

Buzeyir yolunun 10-cu kilometliyində olub, Zuvandçayının sol sahilində olan Dəlikli-Daş zirvəsində,Buzeyir kəndindən 3 km şərqdə yerləşir.Mağara düşərgəsi Buzeyir kəndinin yaxınlığında olduğu üçün ona Buzeyir adı verilmişdir.Buzeyir kəndi dağın döşündə, mağara isə Talış dağlarının ən yüksək zirvəsində, dəniz səviyyəsindən 1640 m yüksəklikdə yerləşir.*(Bax.Azərbaycan Arxeologiyası.VI cilddə,I cild."Şərq-Qərb",Bakı-2008,səh. 48).*1985-ci ildə Buzeyir mağara düşərgəsində aparılan kəşfiyyat qazıntısı zamanı düşərgənin çöküntülərindən Paleolit dövrünə aid daş məmulatı və ovlanmış heyvan sümükləri tapılmışdır *(Cəfərov, 1990).* 1990-cı ilin iyun-iyul aylarında Ə.Q.Cəfərovun rəhbərliyi altında Paleolit arxeoloji ekspedisiyası Buzeyir mağara düşərgəsində arxeoloji qazıntı işləri aparmışdır.Əgər 1985-ci ilin kəşfiyyat qazıntısı zamanı Buzeyir mağarasının çöküntülərində 5 təbəqə qeydə alınmışdısa,1990-cı ildə aparılan arxeoloji tədqiqatlar zamanı isə 6 mədəni təbəqə qeydə alınıb tədqiq olunmuşdur.Buzeyir mağara düşərgəsinin I və II təbəqələrində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı Orta əsrlər, Tunc və Eneolit dövrlərinə aid gil qab qırıqları qeydə alınmışdır.III təbəqədə aparılan tədqiqatlar zamanı ovlanmış heyvan sümükləri və 4 ədəd daş məmulatı tapılmışdır *(Cəfərov,1999).* Düşərgənin IV-VI təbəqələrində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı isə çoxlu ovlanmış heyvan sümükləri və 50-yə yaxın daş məmulatı aşkar edilmişdir*(Cəfərov,2004).*Buzeyir düşərgəsindən tapılmış daş məmulatı içərisindən itiuclular, qaşov tipli alətlər və bıçaqlar qeydə alınmışdır.Buzeyir mağara düşərgəsində aparılan arxeoloji tədqiqatlar zamanı tapılmış daş məmulatının texniki və tipoloji xüsusiyyətlərinə əsasən onların Mustye mədəniyyəti dövründə hazırlanmasını söyləmək olar *(Cəfərov,1999,2004).*Buzeyir mağara düşərgəsi Azərbaycanın cənub zonasında Paleolit dövrünə aid tapılmış ilk qədim insan düşərgəsidir.Əgər indiyə qədər bu ərazidə qədim insanalrın məskunlaşma tarixi 10-15 min il bundan əvvələ aid edilirdisə,

yeni tapıntı isə bizə elmi əsas verir ki, Paleolit dövrü adamlarının hələ Azərbaycanın cənub bölgəsində 120 min il bundan əvvəl yaşamasını söyləyək.1986-1990-cı illərdə M.M.Mənsurovun rəhbərlik etdiyi paleolit dəstəsi Ceyrançöl ərazisində apardığı arxeoloji kəşfiyyat işləri zamanı orta Paleolit dövrünə aid Qaragöz,Qarabığ və Sarıburun abidələrini qeydə almışdır*(Mənsurov,2003).*1993-cü ilin iyulunda Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası Arxeologiya İnstitutunun Paleolit arxeoloji ekspe-disiyası Ə.Q.Cəfərovun rəhbərliyi altında Yardımlı rayonu ərazisində apardığı kəşfiyyat işləri zamanı Alar mağarasını qeydə almışdır.Alar mağarası Yardımlı rayonu ərazisində olub, Viləş çayının sol sahilində, dəniz səviyyəsindən 1500 m yüksəklikdə yerləşir.Mağarada aparılan ilkin kəşfiyyat işləri zamanı 9 ədəd daş məmulatı tapılmışdır.Alar mağarasından tapılmış daş məmulatının texniki və tipoloji xüsusiyyətlərinə görə onların orta Paleolit dövründə hazırlanmasını söyləmək olur*(Cəfərov, 2004).(Bax.Azərbaycan Arxeologiyası. VI clddə, I cild. "Şərq-Qərb", Bakı-2008, səh. 50*) 2007-ci ilin iyul-avqust aylarında AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Ə.Q.Cəfərovun rəhbərliyi altında Paleolit arxeoloji ekspedisiyası Lerik rayonu ərazisində arxeoloji qazıntıları bərpa etmiş və Zuvandçay sahillərində kəşfiyyat işləri aparmışdır.Buzeyir düşərgəsində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı daş məmulatı və ovlanmış heyvan sümükləri tapılmışdır.*(Bax.Azərbaycan Arxeologiyası.VI cilddə, I cild. "Şərq-Qərb", Bakı-2008, səh. 51).*

1/1.Buzeyir paleolit düşərgəsinin stratiqrafiyası. Çoxtəbəqəli Buzeyir paleolit düşərgəsində 1985,1990 və 2007-ci illərdə Paleolit arxeoloji ekspedisiyası Ə.Q.Cəfərovun rəhbərliyi altında arxeoloji qazıntılar aparılmışdır. Düşərgədə aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı çöküntülərdə 6 təbəqə qeydə alınmışdır.

Çöküntünün stratiqrafiyasında alınmış təbəqələr aşağıdakılardan ibarətdir:

1/2.Birinci təbəqə qara çürüntülü heyvan peyinindən və qara torpaqdan olan təbəqədən ibarətdir. Arxeoloji qazıntılar zamanı 97 Orta əsrlərə aid gil qab qırıqları aşkar olunmuşdur. Təsvir olunan təbəqənin qalınlığı 5-7 sm-ə qədər olmuşdur.*(Bax.Ə. Cəfərov.Azərbaycan Arxeologiyası Daş dövrü I cild. Bakı-2008).*

1/3.İkinci təbəqə sarı gillicə torpaq təbəqəsindən ibarətdir. İkinci təbəqədə aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı çoxlu gil qab qırıqları aşkar edilmişdir.Təsvir olunan ikinci təbəqənin qalınlığı 40-45 sm-ə bərabərdir. Arxeoloji qazıntılar zamanı II təbəqənin aşağısında 4-6 sm qalınlığında boz lay qeydə alınmışdır. Həmin laydan nümunə götürülmüş və təyinat üçün AMEA Geologiya İnstitutuna verilmişdir.Laydan olan nümunəyə Coğrafiya İnstitutunun paleocoğrafiya laboratori-yasının müdiri, akademik Ə. Məmmədov baxmış və onun rəyinə görə həmin lay "karst" qumundan ibarətdir *(Məmmədov, 1995).*

1/4.Üçüncü təbəqə boz rəngli sarı gillicə təbəqəsindən ibarətdir. Təbəqənin içərisindən ovlanmış heyvan sümüklərinin qalıqları tapılmışdır.Təsvir olunan təbəqənin qalınlığı 32-35 sm olmuşdur.

1/5.Dördüncü təbəqə açıq boz rəngli gillicə torpaq təbəqəsindən ibarətdir.Arxeoloji qazıntılar zamanı mağaranın tavanından düşmüş qaya qırıqları qeydə alınmışdır.Təbəqənin qalınlığı 25-30 sm-ə bərabər olmuşdur.

1/6.Beşinci təbəqə tünd-sarı rəngli gillicə torpaq təbəqəsindən ibarətdir.Təbəqənin tərkibində tək-tək qaya qırıqları qeydə alınmışdır.Təsvir olunan təbəqənin qalınlığı 50-55 sm-ə bərabər

98 olmuşdur.Arxeoloji qazıntılar zamanı təbəqədən daş məmulatı və fauna qalıqları tapılmışdır.Beşinci təbəqə qara çürüntülü heyvan peynindən və qara torpaqlardan olan təbəqədən ibarətdir.Orta əsrlərə aid gil qab qırıqları aşkar olunmuşdur.Təsvir olunan təbəqənin qalınlığı 5-7 sm-ə qədərdir.

1/7.Altıncı təbəqə açıq-sarı rəngli qumlu təbəqədən ibarətdir. Altıncı təbəqənin tərkibində mağaranın tavanından düşən qaya daşlarının qırıqları qeydə alınmışdır.Təsvir olunan təbəqənin qalınlığı 35-40 sm-ə bərabər olmuşdur.Arxeoloji qazıntılar zamanı hələlik Buzeyir düşərgəsinin döşəməsi aşkar edilməmişdir.Ola bilsin ki, gələcəkdə aparılacaq arxeoloji qazıntılar zamanı yeni bir arxeoloji təbəqə qeydə alınsın. Düşərgədə qazılmış çöküntünün ümumi qalınlığı 3 m-ə yaxındır. *(Bax:Azərbaycan Arxeologiyası. VI cilddə, I cild.”Şərq-Qərb”,Bakı-2008,səh. 96).(Bax: Əsədulla Cəfərov.”Qarabağın Paleolit düşərgələri. Bakı-2017. s. 18-19)*

1/8.Buzeyir paleolit düşərgəsi.Buzeyir mağara düşərgəsi 1985-ci ildə Ə.Q.Cəfərov tərəfindən qeydə alınmışdır*(Cəfərov, 1987).* Buzeyir mağarası Lerik rayonu ərazisində olub, Talış dağlarının ən yüksək zirvəsində yerləşir.Düşərgə Zuvandçayının sol sahilində olub,dəniz səviyyəsindən 1640 metr yüksəklikdə, Zuvandçayının müasir yatağından 300-350 metr yüksəklikdə yerləşir. Buzeyir mağarasının yerləşdiyi müasir ərazi Talış dağlarının ən mənzərəli 223 guşələrindən biri olub,ətrafları ağac örtüyü ilə əhatə olunmuşdur.

1/9.Buzeyir düşərgəsinin daş məmulatı. Buzeyir mağarasında aprılan arxeoloji qazıntılar zamanı 63 ədəd daş məmulatı tapılmışdır.Daş məmulatı içərisində diskşəkilli nüvələr, levallua itiuclluları, sadə bir işlək ağızlı qaşovlar, bir işlək ağızlı qabarıq qaşov,qəlpələr və lövhələr qeydə alınmışdır. Buzeyir düşərgəsinin

daş məmulatı əsasən çaxmaq,slanes, dəvəgözü və andezit daşlarından hazırlanmışdır.Düşərgənin daş məmulatı içərisində əsas yeri levallua itiucluları və qaşov tipli alətlər tutur. Levallua itiucluları əsasən çaxmaqdaşından hazırlanmışlar. Maraqlıdır ki, aşkar olunmuş levallua itiuclularının heç birinin işlək ağzında dişlək izi yoxdur.Qaşov tipli alətlərin biri çaydaşı üzərində, ikincisi isə çaxmaqdaşı üzərində hazırlanmışdır. Buzeyir mağarasından aşkar olunmuş daş məmulatının texniki tipoloji tədqiqi onların Mustye mədəniyyəti–Aşelin son mərhələsində hazırlandıqlarını söyləməyə imkan verir.Lakin gələcəkdə Buzeyir düşərgəsində aparılacaq arxeoloji qazıntılar 224 abidə haqqında daha yeni-yeni elmi məlumatların əldə olunmasına səbəb olacaqdır.Buzeyir düşərgəsi hələlik Talış dağları ərazisində müəyyən olunmuş ilk insan məskənidir *(Cəfərov,1999, 2004).*1953-2003-ci illərdə Azərbaycan Respublikası ərazisində aparılan arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində orta Paleolit–Mustye mədəniyyətinə Azıx(III təbəqə),Tağlar,Daşsalahlı,Damcılı, Qazma və Buzeyir düşərgələri qeydə alınıb tədqiq olunmuşdur. Azərbaycanın orta Paleolit düşərgələrində aparılan elmi tədqiqatlar burada yaşamış ulu sakinlərin həyat tərzi, alət hazırlama texnikası və ovçuluq təsərrüfatı haqqında geniş elmi məlumatlar verməklə bərabər, neandertal tipli insanların Mustye mədəniyyəti dövründə daha geniş ərazilərdə məskunlaşmasını göstərir*(Hüseynov,1985;Cəfərov,1999,2004).(Bax.Azərbaycan Arxeologiyası. Altı cilddə,I cild.”Şərq-Qərb”Bakı-2008,222-224).* Zuvandçay sahillərində aparılan arxeoloji kəşfiyyat işləri zamanı Daş dövrünə aid düşərgə qeydə alınmış və ona Zuvandçay mağarası adı verilmişdir. Zuvandçay mağarası Lerik-Zuvand yolunun 10-cu kilometrliyində olub, Zuvandçayının sol sahilində, dəniz səviyyəsindən 1600 m yüksəklikdə yerləşir.Azərbaycan Respublikası ərazisində Mezolit və Neolit dövrlərinə aid arxeoloji, paleontoloji və paleoantropoloji tapıntılar Qobustan ərazisində aparılan arxeoloji

tədqiqatlar zamanı əldə edilmişdir.Qobustanda ilk dəfə arxeoloji tədqiqat işlərini İ.Cəfərzadə 1939-cu ildə aparmışdır. Sonralar 1940-1965-ci illərdə İ.Cəfərzadə arxeoloji tədqiqat işlərini davam etdirmiş və 750 daş üzərində 3500-dən artıq qayaüstü təsvir qeydə alıb tədqiq etmişdir *(Cəfərzadə,1965,1969,1973).*Orta əsrlərə aid gil qab qırıqları aşkar olunmuşdur.Təsvir olunan təbəqənin qalınlığı 5-7 sm-ə qədər olmuşdur.Abidənin invertar nömrəsi 1500,sistem kodu isə AJA001522-dir.

1/10.Buzeyir mağarasının quruluşu. Buzeyir mağarası Lerik rayonunun Buzeyir kəndi yaxınlığında,Talış dağlarının ən yüksək zirvəsində yerləşir.Düşərgə Zuvandçayın sol sahilində olub, dəniz səviyyəsindən 1640 metr yüksəklikdə, Zuvandçayın muasir yatağından 300-350 metr yüksəklikdə yerləşir.Buzeyir mağarasının yerləşdiyi muasir ərazi Talış dağlarının ən mənzərəli düşərgələrindən biri olub, ətrafları ağac örtüyü ilə əhatə olunmuşdur. Buzeyir mağarası 38 də-rəcə 43`36 şimal 48 dərəcə`23`46 dərəcə şərq 38.72667 dərəcə şimal 48.39611 dərəcə şərq-enliklərində yerləşir. Buzeyir mağarasının uzunluğu 0,017-km, 1985-ci ildə kəşf edilmişdir. Aparılan arxeoloji kləşfiyyat işləri içərisində Zuvandçay vadisində mağaralar və qaya sığınacaqları qeydə alınıb.Lerik rayonu ərazisini İranla sərhəd boyunca Talış silsiləsi, bundan şimalda Peştəsər silsiləsi, sonra isə Buravar silsiləsi əhatə edir. Talış və Peştəsər silsilələri arasında Zuvand çökəkliyi yerləşir. Ən yüksək zirvəsi Gömürgöy(Bax. Talışca Kəməku və ya farsca Qəmərkuh)(2492m) və Qızyurdudur (2433m). Əsasən üçüncü geoloji dövrdə forma-laşmışdır. Kiçik Qafqazdan fərqli olaraq Talış dağlarında vulkanik proseslər daha kəskin olmuş, pona görə də buradakı mağaralar vulkanik yolla əmələ gəlmişdir. Talış dağlarının yüksək zirvələri tamamilə çılpaqdır.Çökəkliklərdə isə əsasən seyrək meşəliklər, meşəli çəmənliklər və dağ meşələri vardır.Lerik-Zuvand zonasında

əsasən Zuvandçayın yatağından 75-100 metr yüksəklikdə yerləşir. Aparılmış arxeoloji kəşfiyyət işləri zamanı Lerik-Zuvand yolunun 9-cu kilometrliyində bir neçə mağara aşkar edilmişdir. Zuvandçay vadisində ən möhtəşəm dağ zirvələrindən biri Dəliklidaş zirrvəsidir.Bu zirvədə içərisində torpaq çöküntüsü olan mağara var.Mağara Lerik-Buzeyir yolunun 9-cu kilometrliyində,Zuvand çayının sol sahilində,Buzeyir kəndindən 3 kilometr şərqdə yerləşir. Mağara kəndin yaxınlığında olduğu üçün Buzeyir mağarası adlanır.Mağaranın uzunluğu 12 metr, eni isə 5-6 metr, hündürlüyü isə (torpaq çöküntüsündən) 2,5 metrə çatır. Mağaranın qabaq hissəsində bir neçə iri qaya daşlar var. Bunlar mağaranın tavanından düşmüşdür. Güman edilir ki, qədim zamanlarda mağara daha böyük olmuşdur.

1/11.Arxeoloji tədqiqatlar. Buzeyir mağarasının inzibati ərazisi. Buzeyir düşərgəsinin daş məmulatı. Azərbaycanın orta Paleolit düşərgələrindən aparılan elmi tədqiqatlar burada yaşamış ulu sakinlərin həyat tərzi, alət hazırlama texnikası və ovçuluq təsərrüfatı haqqında geniş elmi məlumatlar verməklə bərabər, neandertal tipli insanların Mustye mədəniyyəti dövründə daha geniş ərazilərdə məskunlaşmasını göstərir. Buzeyir mağarasının invertar nömrəsi 1500, sistem kodu isə AJA001522-dir.

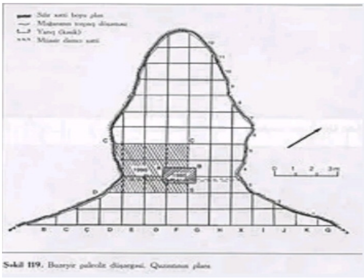

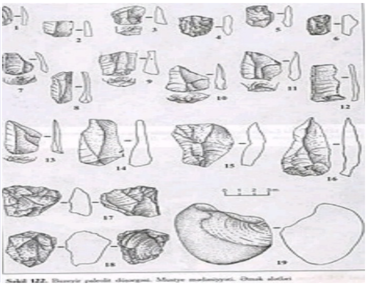

Şəkil. Buzeyir mağarsı. Şəkil. Buzeyir mağarasının sxemi. Şəkil. Buzeyir Paleoliot düşərgəsində tapılmış alətlər.

2.Zuvand mağarası. Zuvand mağarsı Lerik-Zuvand magistral yolunun 12-ci kilometrliyində,Zuvand çayının sol sahilində, çay platformasından 50-60 metr hündürlükdə yerləşir.Beləki, Zuvanda gedən maşın yolu düz mağaranın giriş hissəsinin iki metrliyindən keçir.Zuvand mağarası özü ilə bərabər daha üç mağaranı birləşdirərək Zuvand mağaralar silsiləsini təşkil edir. Zuvand mağarası haqqında ilk məlumatı İshaq Cəfərzadə məlumat vermişdir və onun haqqında elmi-publisistik məqalə yazmışdır.AMEA-nın Tarix İnstitutunun Arxeologiya və Etnoqrafiya şöbəsi Əsədulla Cəfərovun rəhbərliyi ilə 1985-cı ildə Zuvand mağarasına ekspedisiya təşkil edərək burada arxeoloji qazıntılar aparımışlar. Mağaranın iç quruluşunun hündürlüyü müxtəlif olduğundan oranı müxtəlif ölçüdə göstərmək olar.Belə ki, mağaranın giriş hissəsinin hündürlüyü 2 metr, orta hissədə 3-4 metr, yuxarı hissədə isə 1-2 metrə çatır. Mağaranın eni 5-6 metr, uzunluğu isə 6 metrdir.Bu mağaranın da tavanı tağvari formada olmaqla qaranlıqdır.*(Bax:Samir Kərimov.Lerik rayonunun arxeoloji abidələri,B.,2006,səh-18).*Buzeyr mağarasına nisbətən burada 3 təbəqə aşkarlanmış və dördüncü təbəqədə isə 4 ədəd əmək aləti formalı daş məmulatı tapılmışdır.Aparılmış arxeoloji qazıntılar və

tapılmış daş alətlər Zuvand mağarasının Paleolit dövrünə aid olduğunu göstərir.

3.Yaşayış yerləri (30 ədəd)

1.Andurma yaşayış yeri(Andurma kəndi).Andurma yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Andurma kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XII-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XII-XIV əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 1468, sistem kodu isə AJA001490-dır.

2.Barzavu yaşayış yeri(Barzavu kəndi).Barzavu yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Barzavu kəni ərazisində yerləşir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIII-XIV əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Yaşayış yerinin tarixi XII-XIV əsrlərə təsadüf edir.Abidənin invertar nömrəsi 1499, sistem kodu isə AJA001524-dür.

3.Balabəyi yaşayış yeri(Balabəyi kəndi).Balabəyi yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Balabəyi kəndi ərazisndə yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVI əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5950.sistem kodu isə AJA005752-dir.

4.Boykəndi yaşayış yeri(Boykəndi kəndi). Boykəndi yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Boykəndi kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi antik dövrə təsadüf edir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dörə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1504, sistem kodu isə AJA001526-dır.

5.Buzeyir(Buzeyr)**yaşayış yeri**(Buzeyir kəndi).Buzeyir yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Buzeyir kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV - XVI əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5949, sistem kodu isə AJA005750-dir.

6.Cabir yaşayış yeri.Cabir yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun mərkəzi olan Lerik qəsəbəsindən 1,5 km cənubda yerləşir.Cabir yaqşayış yerinin tarixi orta əsrləörə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin sistem kodu 5928,sistem kodu isə AJA005730-dur.

7.Coni yaşayış yeri(Coni kəndi).Coni yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Coni kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XV-XVII əsrlərə təsadüf edir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən

XV-XVII əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5931,sistem kodu isə AJA005733-dür.

8.Cəngəmiran yaşayış yeri(Cəngəmiran kəndi).Cəngəmiran yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XV-XVII əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XV-XVII əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5930, sistem kodu AJA005732-dir.

9.Əvilə yaşayış yeri(Əvilə kəndi).Əvilə yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Əvilə kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XIII-XIV əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIII-XIV əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1498,sistem kodu isə AJA001520-dir.

10.Əliabad yaşayış yeri(Əliabad kəndi).Əliabad yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Əliabad kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVIII əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVIII əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5948,sistem kodu isə AJA005750-dir.

11.Qalaca yaşayış yeri(Mistan kəndi).Qalaça yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Mistan kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi Son tunc-ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc –İlk Dəmir dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1478,sistem kodu isə AJA001500-dır.

12.Hambaxan yaşayış yeri(Kirəvüd kəndi**).**Hambaxan yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Kürəvüd kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi antik dövrə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 1491,sistem kodu isə AJA001513-dür.

13.Xanəgah yaşayış yeri(Xanəgah kəndi).Xanəgah yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Xanəgah kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVII əsrlərə təsadüf edir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVII əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5946,sistem kodu isə AJA005748-dir.

14.Xəlifə yaşayış yeri(Xəlifə kəndi).Xəlifə yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Xəlifə kənd ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi X-XII əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən X-XII əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə

alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1495,sistem kodu isə AJA001517-dir.

15.İlantəpə yaşayış yeri(Nüvədi kəndi).İlantəpə yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Nüvədi kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XII-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XII-XVI əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1489,sistem kodu isə AJA001511-dir.

16.Kekoni yaşayış yeri(Kekoni kəndi).Kekoni yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Kekoni kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVI əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5947,sistem kodu isə AJA005749-dur.

17.Kürdəsər(Qırdəsə) **yaşayış yeri**.Kürdəsər yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Kürdəsər kəndi ərazisində yerlləşir.Aparılmış arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində Lerik rayonun Kürdəsər kəndi ərazisində antik dövrlərə aid növbəti qəbirlər tapılıb. Bu barədə Antik dövr üzrə Lerik Arxeoloji ekspedisiyasının rəisi,AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi Ceyhun Eminli qeyd edir: Kürdəsər kəndi ərazisində 2012-ci ildən arxeoloji tədqiqatlar aparılırr, artıq 7 aparılan qazıntıların davamı olaraq e.ə. V-III əsrlərə aid sıx qəbiristanlıq aşkar edilib.Bu günə kimi 180-ə yaxın qəbir tapılıb və tədqiq olunmaqdadır. C.Eminli bildirib ki, aşkar

olunmuş məzarlar müxtəlif formadadır:“Qəbirlərdəki cəsədlər bükülü vəziyyətdə, sağ və ya sol böyürləri üstə dəfn ediliblər. Dəfn edilənlərin yanlarında silahları — qılıncları, bıçaqları və nizələri qoyulub. Bundan əlavə qəbirlərdə müxtəlif saxsı qablar da aşkarlanıb. Bu saxsı qabların bəziləri heyvan formasındadır ki, bu da xüsusi ayinlərlə əlaqədardır.Dəfn edilənlərin üzərindən şəxsi əşyaları,tunc və gümüşdən bəzək əşyaları, müxtəlif tərkibli muncuqlar da tapılıb”. “Qəbirlərdə od və kömür izləri də aşkar edilib,bu da o dövrdəki xüsusi inancla əlaqədardır.Tapılan məzarların 2300-2500 il yaşı var.Bunu,həmçinin qəbirlərdən tapılan maddi-mədəni nümunələr də sübut edir.Həm də qəbirlərdə olan kömür qalığının radio-karbon analizi beynəlxalq laboratoriyalarda aparılır. Bu kömür analizinin cavabları da bizim qeyd etdiyimiz dövrü təsdiq edir" – deyə müsahibimiz qeyd edib. Ekspedisiya rəisi tapılan qəbirlərin müxtəlif təbəqəyə aid olduğunu da bildirib.Deyib ki, bunu da məzarlardan çıxan maddi-mədəni nümunələrə əsasən müəyyən etmək olur: "Bəzi qəbirlərdə dəfn edilənlər daha zəngindirlər. Yəni ola bilər,onlar ya sərkərdə, ya da varlı təbəqəyə aid şəxslər olublar.Bu qəbirlər orada dəfn olunanların sosial vəziyyəti haqqında da məlumat verir.Burada Ceyhun Eminli vurğulayıb ki,bu ilki tədqiqatları 02 iyul tarixindən başlayıb və 30-31 iyulda yekunlaşacaq.Burada işlər yekunlaşdıqdan sonra işlər kameral şəraitdə davam etdiriləcək. Ekspedisiya rəhbəri ilə söhbətimiz əsnasında onu da öyrəndik ki, 2016-cı ildən Lerik Arxeoloji ekspedisiyasına amerikalı mütəxəssislər də dəvət edilib və 3 ildir ki, ekspedisiya Beynəlxalq statusda fəaliyyət göstərir.Yaşayış yerinin tarixi antik orta əsrlərə təsadüf edir.*(Bax:Sputnik. az.)*13:55 26.07.2018.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövr, Orta əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1488, sistem kodu isə AJA001510-dur.

Şəkil. Kürdəsər yaşayış yerində aparılmış tədqiqatlar zamanı yaşı 2500 il olan qədim məzarlıq. 2012-ci il.

18.Kadux yaşayış yeri(Aşağı Kadux kəndi).Kadux yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Aşağı Kadux kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XV-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XV-XVI əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1503,sistem kodu isə AJA001525-dir.

19.Qosmalian yaşayış yeri(Qosmalian kəndi).Qosmalian yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Qosmalian kəndi ərazisdə yerləşir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc –İlk Dəmir dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Yaşayış yerinin tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Abidənin invertar nömrəsi 1481,sistem kodu isə AJA001503-dür.

20.Qizyurdu yaşayış yeri(Qosmalian kəndi).Qizyurdu yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Qosmalian kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi Son

tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Abidənin invertar nömrəsi 1482, sistem kodu isə AJA0011504-dür.

21.Qışlaq yaşayış yeri.Qışlaq yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Lomar çayının sol sahilində ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi antik dövrə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc –İlk Dəmir dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1493, sistem kodu isə AJA001515-dür.

22.Ləmərud yaşayış yeri(Ləmərüd kəndi).Ləmərüd yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Ləmərüd kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVII əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVII əsrlərə aid yerlu əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5945,sistem kodu isə AJA005747-dir.

23.Mondigah yaşayış yeri(Mondigah kəndi).Mondigah yaşayış yeri ölkə əhımiyyətli arxeoloji abidədir. Yaşayış yerinin tarixi XIII-XIV əsrlərə təsadüf edir.Mondigah yaşayış yeri Leik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIII-XIV əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1472, sistem kodu isə AJA001494-dür.

24.Mistan yaşayış yeri və qəbiristanlığı. Mistan yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Mistan yaşayış yeri Lerik rayonunun Mistan kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XV-XVI əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XV-XVI srlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1476,sistem kodu isə AJA001498-dir. *Şəkil. Mistan qədim yaşayış yeri*.

25.Nodə(Noda) **yaşayış yeri**(Nodə kəndi).Nodə yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Leik rayonunun Nodə kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XII-XVI əsrlərə təsadüf edir. Böyük sahəni tam əhatə edən və qədim dövürlərdə məskunlaşan insanların qəbiristanlığı yerləşir və çayların qovuşan sahəsinə yaxın olan hündür təpədə “Linətıbə" (Lin türbəsi) adlı bir ziyarətgah yeri var.Bu yer yerli sakinlər tərəfindən “Kiri kıştə vırə” yəni “Kirin öldürüldüyü yer“adlandırılır.Ehtimal ki, burada İranın Əhəmənilər sülaləsinin yaradıcısı olan II Kir (Kuruş) nəzərdə tutulur.Tarixi mənbələrə görə o,Massaget çariçası Tomris tərəfindən Kür çayının yaxınlığında qətlə yetirlib.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi

1474, sistem kodu isə AJA001496-dır. *Şəkil. Nodə yaşayış yeri və "Kiri kıştə vırə" (Kirin öldürüldüyü yer).*

26.Orand yaşayış yeri(Köhnə Orand kəndi).Orand yaşayış yeri yerli əhımiyyətli arxeoloji abidədir və Leik rayonunun köhnə Orand kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi XIV-XVII əsrlərə təsadüf edir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVII əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5944, sistem kodu isə AJA005746-dır. *Şəkil. Orand yaşayış yeri.*

27.Rəzqöv yaşayış yeri(Rəzgöv kəndi). Razqöv yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və rayonunun Rəzgöv kəndi ərazisində yerləşir. Yaşayış yerinin tarixi XIII-XV əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIII-XV əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1469,sistem kodu isə AJA001491-dir. *Şəkil. Rəzgöv yaşayış yeri.*

28.Vıstən yaşayış yeri(Vıstən kəndi).Vıstən yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Vıstən kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerinin tarixi orta əsrlərə təsadüf edir. Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2

avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 5940,sistem kodu isə AJA005742-dir.

29.Soru yaşayış yeri(Soru kəndi).Soru yaşayış yeri yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Soru kəndi ərazisində yerləşir.Yaşayış yerininin tarixi XIV-XVII əsrlərə təsadüf edir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIV-XVII əsrlərə aid yerl əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5943,sistem kodu isə AJA005475-dir.

30.Yaşayış yeri(Camqnanşair kəndi).Bu yaşayış yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir. Yaşayış yerinin tarixi XIII-XIV əsrlərə təsadüf edir. Yaşayış yeri Leik rayonunun Camanşair kəndi ərazisində yerləşir.Bu yaşayış yeri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIII-XIV əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1470, sistem kodu isə AJA001492-dir.

4.Qişlaq yeri(1 ədəd)

1.Qişlaq yeri (Lomar kəndi).Bu qışlaq yeri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir. Qişlaq yerinin tarixi X-XVI əsrlərə təsadüf edir.Qışlaq yeri Lerik rayonunun Lomar çayının sol sahilində yerləşir. Bu abidə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən X-XVI əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar növü 1493, sistem kodu isə AJA001515-dir.

5.Qalalar,qalaçalar və qala qalıqları(6 ədəd)

1.Bəzz qalası.Bəz qalası Lerik rayonunun Buzeyir kəndi yaxınlığında, talış dağlarında yerləşir.Belə ki,bu qala Azərbaycan və İran ərazisində mövcud olan Bəzz qalalarının ən əsasıdır.Belə ki, xürrəmilər hərəkatının rəhbəri Babək Xürrəmidin məhz bu qalada yaşamış, bu qalanı özünə əsas istehkam və qala şəhər mərkəzi seçmişdir.Belə ki, tarixi mənbələrdə bu qala"Bərz" qalası kimi qeyd edilməkdədir. Məsələ burasındadır ki, "Bərz" və ya "Barz" sözü talışca olub "hündür-lük" deməkdir.Yəni "Barzə ğələ" dedikdə "hündür qala " nəzərdə tututlur və bu adda mövcud olan bütün qalaları eyni mənşəli hesab etmək olar.Çünki, bütün yerlərdə mövcud olan "Bərz" adında olan qalalar hər yerdə olduğu kimi dağların hündür yerlərində yerləşmişdir və elə bu səbəbdən də bütün bu qalalar Talış dilində "Bərz-Barz" (yəni hündür) adını almışdır. Belə ki,Talış bölgəsində mövcud olan və bu tipdən olan bütün qalalrın adı və mənşəyi eynidir. Ümumiyyətlə talışların məskun olduğu həm Peştəsər, həm də, Həştadsər sıra dağlarındakı Babək qalalrının əvvəlki adları "Barz" qalası olmuş və sonradan "Babək qalası" adı ilə əvəz olunmuşdur. Bu adda qala İranın Ərdəbil ostanının Qəley-i Bər qəsəbəsinin 3 km. cənubunda yerləşir.Belə ki bu qala da, xalq qəhrəmanı Babəkin sığınacaqlarından biri olduqları söylənilir.Qala strateji cəhətdən 2300-2600 metr yüksəklikdə yerləşir və qalanın ətrafını 400-600 metr dərinlikdə dərələr əhatə edir. Ərəb coğrafiyaçısı Əbu Duləf (X əsr) yazır: "Bəzz qalası Babək xürrəminin əsas sığınacaqlarındandır. Qalada qırmızı geyimli adamlar dolaşır və qalaya qırmızı bayraqlar sancılıb"*(Bax:Əbu Düləf.göstərilən əsəri).*Divarların hər dörd küncündə yarımdairəvi gözətçi məntəqələri var. Həmçinin qala ərazisindən təndirlər, çıraqlar, gil qablar, silahlar və digər əşyalar tapılmışdır. Hazırda hər il Babəkin doğum günündə İran Azərbaycanı Milli Oyanış Hərəkatı

təşkilatının rəhbərliyi ilə qalaya yürüş olur.Lakin bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki,Əbu Duləfin təsfir etdiyi Bəzz qalası Qəleybərdəki qala yox,Lerik rayonu ərazisindəki Bəz qalasıdır. Çünki, İranın Ərdəbil ostanının Qəleybər qəsəbəsi yaxınlığında yerləşən qala nə Bəzz qalası, nə də Babək qalasıdır.Beləki, Qəleybərdəki qala Babək yox Bay-bək qalasıdır və hal hazırda yerli əhali tərəfindən də belə adlandırılmaqdadır.Qəleybər məntəqəsi yaxınlğında yerləşən qala Babək yox Bi-bək qalasının farsca yazılışı da bunu təsdiq edir. Yazılış belədir: “**بای-ک**” ”, yəni, Bay-bek qalası

Baybək Qalası(1)-- Kəleybər -- Bəzz Qalası -- بای به ک- کلیبر

Çünki, xalq qəhrəmanı Babəkin ərəb qrafikası ilə adının yazılışında “be”, ”əlif”-özündən əvvəl gələn be hərfinə birləşmiş halda”, sonra boşluq və sonra isə “be”, ”kaf” hərfləri var. Dolayısı ilə Babəkin adı ərəb mənbələrində “be” hərfi, ”əlif” hərfi, ”be” hərfi və “kaf hərfi ilə yazılır və onun ərəbcə yazılış forması belədir:

(farsca:بابک خرمدین). Yazılışından da göründüyü kimi ərəb mənbələrində adı çəkilən xalq qəhrəmanı Babəkin adının yazılış forması ilə İranın Qəleybər məntəqsi yaxınlığında, dağda yerləşən Beybək qala adının yazılışı arasında yerlə-göy arasında fərq var və bu adlar birir-birinə ümumiyyətlə oxşamır. Aşağıda isə bu həör iki sözün yazılış formasını veririk və özünüz aydınlaşdırın.

Baybək Qalası(1)-- Kəleybər -- Bəzz Qalası -- بای به ک- کلیبر

(farsca:بابک خرمدین). Burada birinci verilən Kəleybərdə yerləşən Bay-bək adlı qalanın yazılış forması, ikinci isə xalq qəhrəmanı Babəkin adının yazılış forması verilib.Bu da İranın Kəleybər mahalındakı qalanın babək qalası olmadığını və onun yanlış olaraq Babək qalası adlandırılmasının sübutudur.Odur ki, müəyyən insanların İranın Ərdəbil ostanındakı yanlış olaraq

Babək qalası sandıqları Beybək qalasına yürüşlərinin heç bir tarixi əsası yoxdur və heç bir mənbəyə dayanmışr. Bəzz qalası haqqında elmi araşdırmalar, məqalələr və s. mövcuddur. Belə ki, Tahir Nəvahi "Bəzz qalası" adlı Azərbaycanın ilk dini-bədii romanını yazıb. (Bax-) Daha sonra akademik Ziya Bünyadovun elmi araşdırmaları var.(Bax-) Tədqiqatçı E. Raft (E. M. Wright) öz elmi əsərində Bəzz qala-şəhərini Xürrəmilər hərəkatının mərkəzi hesab edir.Ət-Tə-bəri isə öz əzərində yazır ki, Bəzz qalası "Babəkin şəhər və vilayəti "olub.Əl-Biruni yazır ki, "Bəzz-Babək əl-Xur-rəminin ölkəsidir. "

Şəkil. Buzeyir qalası.Şəkil.Buzeyir qalası gözləmə bürcü. Şəkil. Büzeyir qalası gözətçi yeri. Şəkil. Buzeyir qalası gözətləmə yeri.

2.Qala qalıqları(Loda kəndi).Bu qala qalıqları yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir.Abidə Lerik rayonunun Loda kəndi ərazisində yerləşir.Bu qala qalıqları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4765, sistem kodu isə AJA004567-dir.

3.Züvə ğələ(Oğlan qalası-Orand kəndi).Oğlan qalası yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Orand kəndinin və qız qalasının 2 kilometrliyində yerləşir. Elmi ədəbiyyatda bu qala azərbaycanda mövcud olan digər oğlan qalalarının kölgələrində itib-batmaqdadır. Tarix elmləri doktoru, professor Mahmud İsmayılov Oğlan qalanı VIII əsrə aid edir.*(Bax:Azərbaycan tarixi.B.,1992,səh.123).*Bu qala Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar kodu 4780,sistem kodu siə AJA004582-dir. *Şəkil. Züvə ğələ (Oğlan qala)*

4.Qız qalası.Qız qalası yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir. Qiz qalası Lerik rayonunun Sorsçay kəndindən yuxarıda “Mənnik” adlı yaylaqla Alar kəndi arasında, rayon mərkəzindən 24 km cənubda yer-ləşir.Bu qala Talış sıra dağlarının Peştəsər silsiləsində,dağın zirvəsində yerləşir və qalanın hündürlüyü 70 metrə yaxındır.Qız qalası əsasən konus şəkilindədir və dəniz səviyyəsindən 2000-2500 metr yüksəklikdə yerləşir.Yerli sakinlər qalanın yerləşdiyi yerə “Voynbərə” deyir və Qız qalası müdafiə xartakterli olmaqla əsasən 3 hektar ərazini əhatə edir. Qala çox yüksək hərbi biliklə böyük qaya parçaları və bişmiş qırmızı kərpicdən istifadə edilmişdir. Qız qalasının divarları bürclərlə möhkəmləndirilmişdir

və qalanın içində plan üzrə xüsusi daş arakəsmələr var.Qalanın cənub tərəfində, təxminən 150 metrlik məsafədə, ümumi sahəsi 600 kvadrat metr olan bir mağara var. Bu mağaranın içi geniş və funksional xarakter daşıdığından bu mağaranın Qız qalasının mudafiəsi üçün xüsusi əhəmiyyət daşıdığını sübut edir. Qız qalasının tikilmə vaxtı məchuldur və qalanın üstündə od yerlərinin izlərini tapan tədqiqatçılar buranın həm də atəşpərəstlik dövründə fəaliyyət göstərən məbəd olduğu fikrini irəli sürürlər. Ehtimal edilir ki, islamdan əvvəl oda sitayiş edən atəşpərəstlər burada yaşayıb və məbəd ucaldıblar. Sonralar ərəb işğalçılarına qarşı məbəddən qala kimi istifadə ediblər. Bəzi müəlliflər qalanın tarixini V-IX əsrlərə, zərdüştlüklə məşğul od sevərlər dövrünə qədər aparıb çıxarırlar.Qız Qalası 1812-ci ildə İran hökmdarı Fətəli şah Qacarın vəliəhdi, İran ordusunun baş komandanı Abbas Mirzənin Azərbaycana hücumu zamanı müdafiə baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edib.Uzaqdan baxanda dağın başında papaq kimi görünən qalanın bir tərəfi dərin uçurumdur.Üç tərəfdən sərt döngəli, təhlükəli qaya cığırı vasiətsilə ən üstə qədər gedib çıxmaq olur və buranı ziyarət etmək bir gün vaxt aparır. Qalaya saxsı borular vasitəsilə Xanbulaqdan su kəməri çəkilib və həmin saxsıların izləri bu günədək qalır.Qaladan 500-600 metr aralıda"üvə ğələ"(Oğlanqala) var və hiki qalaya gediş-gəlişi təmin edən yeraltı yol, tunel olub. Təhlükə olanda bir qaladan digərinə xəbər vermək üçün ən üstdəki bürclərdə tonqal qalanıb. Qalada yaxınlığında,qədim qəbiristanlıq,müxtəlif mağaralar,eləcə də 10-15 ədəd gözətçi məntəqəsi var.Qayaüstü yazılar diqqəti çəkir və tədqiqatçılara görə qalanın ətrafı Orta əsrlər yaşayış məntəqəsi olub.Elə bu səbəbdən də qalanın tikilmə tarixi haqqında müxtəlif fərziyələr mövcuddur.Lakin fərziyələrin çoxu qalanın VII-IX əsrlərdə inşa edildiyinə əsas verir. Qız qalası orta əsrlərdə müdafiə istehkamı kimi istifadə olunsada son orta əsrlədə və qalanın keşməkeşli zamanlarından əsər əlamət

qalmamışdır.Çünki, XIX əsrin sonlarında müharibələrin dağlarda deyil, aranda gedməsi Qız qalasınının əhəmiyyətinin və öz əvvəlki qüdrətini itirməsinə gətirib çıxarmışdır. Bundan əlavə XX əsrdə isə bu qala yalnız qaçaqların,hökümətdən qaçanların, vergidən gizlənənlərin sığınacağına çevrilməyə başlanmışdır. Daha sonralar isə baxımsızlıq ucubatından yarasız hala düşmüşdür.Hal-hazırda qız qalasının yerləşdiyi ərazi Zuvand yasaqlığına daxildir.Ümumiyyətlə qız qalası adında 40-41 qala mövcuddur ki, onların da 15-i Azərbaycan ərazisindədir.Beləki, bu onbeş qız qalasın dan 5-i cənub bölgəsindədir.Qız qalanın Yardımlı ərazisində yerləşməsini deyənlər də var,lakin qala topoqrafik xəritəyə əsaən qala Lerik ərazisindədir.Qalanın qarşısında böyük bir mağara, onun sıldırım tərəfində isə 5 kaha mövcuddur.Qalanın zirvəsinə yalnız bir tərəfdən çox çətinliklə qalxmaq mümkündür.Qalanın üstündə hündürlüyü 10-15 metr olan iç qala narınqala mövcuddur.Zirvəsindəki bürclər bu günə qədər qalmaqdadır.Yuyulmuş sahə sürüşkəndir və torpağın "sümüyü" çıxıb.Qalanın üstündən düzdünya.Lerikin, Yardımlının yaşayış məntəqələri ovuc kimi görünür.Alar və Orand kəndləri lap yaxınlıqda yerləşir.Burada tarixən məskunlaşan yerli sakinlərin söylədiklərinə inansaq qalanın tən ortasında üç bişmiş qırmızı kərpicdən inşa olunmuş minarə varmış.Eyni zamanda gözətçi məntəqələrinin mövcudluğu onun möhtəşəmliyindən və qüdrətindən xəbər verir.Ətrafa səpələnmiş kərpic qırıntıları hər yanı al-qırmızı lalə rənginə boyayıb.Ehtimal olunur ki,sehirli qalanın lap yaxınlığında daş karxanası fəaliyyət göstərirmiş və kərpic də həmin emal müəsisəsinin məhsulu imiş.Əlbəttə, Bakıdakı məşhur Qız qalası da daxil olmaqla şərq ölkələrində bu tipdə çoxlu qalalar var.Bəs nə üçün bu qız qalası adlanır? Tarixçi-alim Samir Kərimov yazır:

- Qız Qalasının əslində "Göz və ya da Oğuz Qalası" olduğunu söyləyənlər də var. Azərbaycanın bir çox yerlərində Qız

qalası olub,məsələn,Gədəbəy rayonunda yerləşən Qız Qalasının 1500 illik tarixi var. Bu abidələr barədə alimlərin fikirləri müxtəlifdir və həmişə haçalanıb, bir-birini təkzib edir. İran tədqiqatçısı Bastani Prrizin fikrincə,burada "qız" məhvumu qədim Şərqin müqəddəs sayılan su ilahəsi Anahita ilə əlaqədardır. Qız qalalarının salındığı ərazilərdə vaxtilə Avestada adı çəkilən qədim Ari-İran qadın kultu sayılan Ardvisura Anahitaya aid məblərin olması və bu məbədlər yadelli hücumlarından qız-gəlinlərin qorunması, gizlədilməsi məqsədi daşıyıb. Lerikin bu məşhur qalası haqqında müxtəlif arxeoloqlar, tarixçilər məlumat verirlər. Onun adı A.A.Bakıxanovun məşhur "Gülüstan-i İrəm" əsərində də,çəkilir.Təəssüf doğuran faktdır, qalaya biganə münasibət bəslənib və o qorunmayıb.Ətrafında və içində heç bir tədqiqat işi aparılmayıb. Belə bir əfsanə dolaşıb ki, guya bu qala ilə üzbəüz, yəni oğlan qalasında yaşayan bir cavan Qız qalasında yaşayan mələk simaya vurulur.Oğlan son dərəcə kasıb, qız isə varlı-karlı imiş. Gözəlin atası yeganə qızını qonşu qalada yaşayan kasıba vermək istəmir. Ancaq həqiqətən onlar saf duyğular,eşq-məhəbbət macərası varlı xanı qorxuya salır.O, çox düşünüb-daşınır və bir gün qəfildən yurd yerini tərk edir, indiki Ərdəbil şəhərinin yerləşdiyi səmtə üz tutur.Əli hər yerdən üzülən qız buranı tərk edə-edə qayalıqlara pıçıldayır:

- Oğlan, məni,ərdə bil!
- Oğlan, məni,ərdəbil!

Səhər guya oğlan yuxudan ayılır və görür ki, həqiqətən «lələ köçüb, yurdu qalıb».Nərə çəkən pəhləvan cüssəli cavanın səsi qayalıqda əks-səda tapır.Bu zaman hər tərəfdən qulağına səslər gəlir:

- Oğlan, məni, ərdə bil!
- Oğlan, məni, ərdəbil!

O, sevgilisinin izinə düşür.Uzun axtarışdan sonra onun olduğu yeri (indiki Ərdəbili) tapır. Bu əfsanəyə görə, guya Ərdəbilin

adı buradan yaranıb. Bir-birinə qovuşa bilməyən sevgililərdən nakam məhəbbət dastanı yadigar qalır. Lakin bunlar bir əfsanədir. Bu qala Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4788,sistem kodu isə AJA004590-dır.*Şəkil. Qız qalası. Lerik.*

5.“Molla Abdulla bulağı” qalaçası.(Zağalı kəndi).Molla Abdulla bulağı qalaçası ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidəsidir. Qala qalıqları Lerik aryonunun Zağalı kəndi ərazisində yerləşir. Bu qalaça Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 942, sistem kodu isə AJA004565-dir.

6.Qalaça. Bu qalaça ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidəsidir. Qalaçanın tarixi Dəmir dövrünə təsadüf edir.Abidə qalaçası Lerik rayonunu ərazisində yerləşir. Bu qalaça Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 943, sistem kodu isə AJA004566-dır.

6.Qədim qəbiristanlıqlar(16 ədəd)

1.Baba Məhəmməd qəbiristanlığı(Vıstən kəndi).Baba Məhəmməd qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Vıstən kəndi ərazisində yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi XVII əsrə təsadüf edir. Qeyd etmək lazımdır ki, eyni adda abidə qonşu Lerik və Yardımlı rayonları ərazisində də mövcuddur. Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən

XVII əsrə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5941, sistem kodu isə AJA005743-dür.

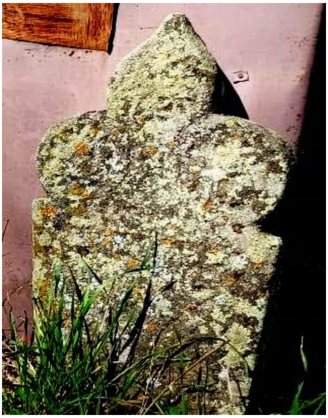

2.Baba İsa qəbiristanlığı. (Mondigah kəndi).Baba İsa qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Mondigah kəndindən 50m cənubda yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi XVIII əsrə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 5942, sistem kodu isə AJA005744-dür.*Şəkil.Başdaşı*

3.Baba Piəli qəbiristanlığı(Ordahal kəndi).Baba Piəli qəbiristanlığı ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonu Ordahal kəndindən 3 km aralı, şərqdə yerləşir.Qəbiristanlığın tarixi XV əsrə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XV əsrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1485, sistem kou isə AJA001507-dir.

4.”Boboyi tıbə” qəbiristanlığı.(Andurma kəndi).Boboyi tıbə qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidəsir və Lerik rayonunun Andurma kəndindən 500 m şimalda yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi XVIII əsrə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il

tarixli 132 saylı Qərarına əsasənXVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 5937, sistem kodu isə AJA005739-dur.

5.Fağır Əhməd köhnə qəbiristanlığı.Fağır Əhməd köhnə qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun rayon mərkəzində yerləşir.Qəbiristanlığın yaranma tarixi Orta əsrlərətəsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 5926, sistem kodu isə AJA005728-dir.

6.Dədə Maqsud qəbiristanlığı.Dədə Məqsud köhnə qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun rayon mərkəzində yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5927, sistem kodu isə AJA005729-dur.

7.Hüseynvənd Qabağı – köhnə qəbiristanlığı(Kələxan kəndi**).** Hüseynvənd köhnə qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Kələxana kəndi yaxınlığında yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir. Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 5933, sistem kodu isə AJA005735-dir.

8.Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı (Cəngəmiran kəndi). Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik qəsəbəsindən 2 km cənubda, Cəngəmiran kəndi ərazisində yerləşir.Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir. Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5929, sistem kodu isə AJA005731-dir.

9.Xanbulan qəbiristanlığı(Köhnə Orand kəndi).Xanbulan qəbiristanlığı ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Köhnə Orand kəndi ərazisində yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi Son tunc – ilk dəmir dövrünə təsadüf edir. Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc – İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 1496,sistem kodu AJA001568-dir.

10.Köhnə qəbiristanlıq(Hamarat kəndi).Bu köhnə qəbiristanlıq yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Hamarat kəndi ərazisində yerləşir.Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5934,sistem kodu isə AJA005736-dır.

11.Köhnə qəbiristanlıq(Haləbın kəndi).Bu köhnə qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Halabın kəndi ərazisində yerləşir.Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5935,sistem kodu isə AJA005737-dir.

12.Köhnə qəbiristanlıq(Hoveri kəndi).Bu köhnə qəbiristanlıq yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Hoveri kəndi ərazisində yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5936,sistem kodu isə AJA005738-dir.

13.Mastail daş qutu qəbiristanlığı(Mastail kəndi).Mastail daş qutu qəbiristanlığı ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Mastail kəndi ərazisində yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi Son tunc – ilk dəmir dövrünə təsadüf edir. Bu qəbirlərin bir qismi 1890-cı ildə Jak de Morqan tərəfindən qeydə alınmış və bəzilərinə tədqiqat işləri aparılmışdır.Belə ki, Jak de Morqan mastayeldən əlavə Hovli,Hamarat,Veri,Coni,Rəzgöv,Mistan,Hoveri,Bobogil və sair kəndlərin ərazilərində də bu tipdə qədim qəbirlərin və kurqanların olmasını bildirmişdir.

14.“Seyid" qəbiristanlığı(Ambu kəndi).Seyid qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Ambu kəndi ərazisində yerləşir. Qəbiristanlığın tarixi orta əsrlərə təsadüf edir. Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Orta əsrlərə

aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5932, sistem kodu isə AJA005734-dür.

15.Seyid Davud qəbiristanlığı.(Camanşair kəndi). Seyid Davud qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Camanşair kəndi ərazisində yerləşir.Qəbiristanlığı tarixi XVII əsrə təsadüf edir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVII əsrə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5939, sistem kodu isə AJA005741-dir.

16.Şıx Cənnət qəbiristanlığı.(Rəzgöv kəndi).Şeyx Cənnət qəbiristanlığı yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Rəzqöv kəndi ərazisində yerləşir.Bu qəbiristanlıq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIX sərə aid yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 5938, sistem kodu isə AJA005740-dır.

7.Torpaq qəbirləri (2 ədəd)

1.Kürdəsər torpaq qəbirləri(Kürdəsər kəndi).Kürdəsər torpaq qəbirləri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Kürdəsər kəndi ərazisində yerləşir. Torpaq qəbirlərinin tarixi antik dövürə təsadüf edir.Bu abidə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1487,sistem kodu isə AJA1509-dur.

2.Boykəndi torpaq qəbirləri(Boykəndi kəndi).Boykəndi torpaq qəbirləri ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Boykəndi kəndi ərazisində yerləşir.Torpaq qəbirlərinin tarixi antik dövrə təsadüf edir.Bu abidə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına Antik dövrə aid əsasən ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1506,sistem kodu isə AJA1528-dir.

8.Kurqanlar(1 ədəd)

1.Mistan Meydan kurqanları(Mistan kəndi).Mistan meydan kurqanları ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Mistan kəndi ərazisində yerləşir.Kurqanların tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu kurqan Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1479, sistem kodu isə AJA001501-dir.

9.Nekropollar(6 ədəd)

1.Bobogil nekropolu. Bobogil nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonu ərazisində axan Lənkəran çayının sol sahilində yerləşir.Nekropolun tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1486,sistem kodu isə AJA001508-dır.

2.Daş qutu nekropolu.Daş qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik-Lənkəran yolu üstündə yerləşir. Nekropolun tarixi son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar növü 1465,sistem kodu isə AJA001487-dir.

3.Coni nekropol(Coni kəndi).Coni Daş-qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Coni kəndində yerləşir. Nekropolun tarixi son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar növü 1471,sistem kodu isə AJA001493-dür.

4.Hoveri nekropolu(Hoveri kəndi).Hoveri nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Hoveri kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1480, sistem kodu isə AJA001502-dir.

5.Veri nekropol(Veri kəndi).Bu nekropol ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Veri kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk

Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1483,sistem kodu isə AJA001505-dir.

6.Hovli nekropolu(Hovli kəndi).Hovli nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və nekropolu Lerik rayonunun Hovli kəndi ərazisində yerləşir.Nekropolun tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1484, sistem kodu isə AJA001506-dır.

10.Daş qutu nekropolları(8 ədəd)

1.Cəngəmiran daş qutu nekropolu. Daş qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi e.ə. XII-X əsrlərə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XII-X əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar növü 1466,sistem kodu isə AJA001488-dir.

2.Mistan daş qutu nekropolu. Mistan daş qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Mistan kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi Son tunc-ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc - İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar növü 1477, sistem kodu isə AJA001499-dur. *Şəkil. Mistan daş qutu nekropolu.*

3.Qaraverdi daş qutu nekropolu(Lomar kəndi).Qaraverdi daş qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Lomar çayının sol sahilində yerləşir. Nekropolun tarixi Tunc dövrü, X-XVI əsrlərə təsadüf edir.Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən X-XVI əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 1492,sistem kodu isə AJA001514-dır.

4.Tüli daş qutu nekropolu(Tuli kəndi).Tüli daş qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Tuli kəndi ərazisində yerləşir.Nekropolun tarixi Son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir. Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Tunc dövrü,X-XVII əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1494,sistem kodu isə AJA001516-dır.

5.Köhnə Orand daş-qutu nekropolu(Köhnə Orand kəndi).Köhnə Orand daş-qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Köhnə Orand kəndi ərazisində yerləşir.Nekropolun tarixi e.ə. V-VII əsrlərə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən e.ə.V-II əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə

alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1497,sistem kodu isə AJA001519-dur.

6.Daş qutu nekropolu.Daş qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik-Lənkəran yolu üstündə yerləşir. Nekropolun tarixi son tunc ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar növü 1465,sistem kodu isə AJA001487-dir.

7.Hamarat daş-qutu nekropolu(Hamarat kəndi).Hamarat daş-qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Hamarat kəndi ərazisində yerləşir.Nekropolun tarixi Son tunc –ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1501, sistem kodu isə AJA001523-dür.

8.Zevnə daş-qutu nekropolu(Zevnə kəndi).Zevnə daş-qutu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Zevnə kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi antik dövrə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1502,sistem kodu isə AJA001524-dür.

11.Daş qutusu nekropolları(2 ədəd)

1.Coni daş qutusu nekropolu(Coni kəndi).Coni daş-qutusu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Coni kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi e.ə. XII-X əsrlərə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən e.ə.XII-X əsrlərə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1466, sistem kodu isə AJA001488-dir.

2.Hoveri daş-qutusu nekropolu(Hoveri kəndi)**.**Hoveri daş-qutusu nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Hoveri kəndi ərazisində yerləşir.Nekropolun tarixi Son tunc, ilk dəmir dövrünə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Son Tunc-İlk Dəmir dövrünə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1467,sistem kodu isə AJA001489-dur.

12.Küp qəbirləri nekropolları(3 ədəd)

1.Küp qəbirləri nekropolu(Şingədülan kəndi).Şingədülan küp qəbirləri nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Şingədülan kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi antik dövürə təsadüf edir.Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1475, sistem kodu isə AJA001497-dir.

2.Cındırtəpə küp qəbirləri nekropolu(Kürəvüd kəndi). Cındərtəpə küp qəbirləri nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Kürəvüd kəndi ərazisində yerləşir. Nekropolun tarixi antik dövrünə təsadüf edir.Abidənin invertar nömrəsi 1490, sistem kodu isə AJA001512-dır.

3.Küp qəbirləri nekropolu(Boykəndi kəndi).Küp qəbirləri nekropolu ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və Lerik rayonunun Boykəndi kəndi ərazisində yerləşir.Nekropolun tarixi e.ə. I əsr – e. I əsrinə təsadüf edir. Bu nökropol Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən Antik dövrə aid ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidə kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1505,sistem kodu isə AJA001527-dir.

13.Türbələr və türbə qalıqları(66 ədəd)

1.Astovə(Ulduz) **ziyarətgahı** (Mondigah kəndi) .Astovə ziyarətgahı yerli əhəmiyyətlidir. Ziyarətgahın tarixi XVII əsrlərə təsadüf edir. Astovə ziyarətgahı Lerik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir. El arasında bu ziyarətgaha “Əshabə” ziyarətgahı da deyilir.Belə ki, rəvayətlərə görə İmam Musey-i Kazımın nəvələrindən olan Əshabə ilə bağlıdır. Deyilənlərə görə onun üzü çox nurlu, parlaq imiş və bu cəhətdən də ona talışca “Astovə” yəni “ulduz” adı verilmişdir.Bu zatın məzarı da burada yerləşir.Hər il məhərrəm ayında bu ziyarətigahda imam Hüseyn tənziyəsi qurulmuş və ehsanat verilmişdir.Lakin Sovetlər dönəmində bir dəfə qəbir açılmış və

doğurdan da bir nurani şəxsiyyətin qəbirdə uzandığı və sanki indicə dəfn olunduğunun şahidi olmuşlar.Duaların tez qəbul olunduğu bir ziyarətgah kimi tanınır.*Şəkil.Astovə (Əshabə) ocağı.*

2.Akkuşə piri(Siyov kəndi). Akkuşə piri yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Siyov kəndi ərazisində yerləşir.Bu pirin tarixi qədimdir və zaman-zaman yerli sakinlərin ziyarət məkanına və iman yerinə çevrilmişdir.Ətraf ərazilərdən insanlar bu ziyarətgaha axışıb şəfa diləmiş və niyyətləri çin olmuşdur.*Şəkil.Akkuşə piri*

3.Baba Peyda türbəsi.(Ordahal kəndi).Baba Peyda türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonnun Ordahal kəndi ərazisində yerləşir. Paba Peyda türbəsi XVIII əsrdə tikilmişdir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Baba Peyda türbəsinin invertar nömrəsi 4767,sistem kodu isə AJA004569-dur.

4.Baba İsa türbəsi(Mondigah kəndi).Baba İsa türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir. Türbənin tikilmə tarixi XVII əsrə təsadüf edir.Türbə ərazisində qoç fiqurlu qəbir daşları da var.Yerli sakinlər buranı özlərinə inanc və pənah yeri bilib aman-zaman bu ocağa

gəlib ziyarət edir və öz arzularını diləyirlər.Kənd sakini Gəray Qənbərovun dediklərinə görə ocağın restavrasiyasına icazə verilmir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli XVII əsrə aid yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4768,sistem kodu isə AJA004570-dir. Şəkil.Baba İsa türbəsi

5.Baba Məhəmməd türbəsi(Coni kəndi).Baba Məhəmməd türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Coni kəndi ərazisində yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4769,sistem kodu isə AJA004571-dir.

6.Baba Məhəmməd türbəsi(Soru kəndi).Baba Məhəmməd türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Soru kəndi ərazisndə yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4772, sistem kodu isə AJA004574-dür.

7.Baba Həsən türbəsi(Soru kəndi).Baba Həsən türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Soru kəndi ərazisində yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən

yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4773,sistem kodu isə AJA004575-dir.*Şəkil.Bobo Həsən türbəsi.*

8.Babagil türbəsi(Babagil kəndi).Baba türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Babagil kəndi ərazisində yerləşir.Bu abidə Lerik-Lənkəran şose yolunun və Vazarü çayının kənarında ,meşələr qoynunda yerləşir.Türbənin sahəsi iki hektara yaxındır.Burada üçüncü dövrün relikt ağacları bitir. Ziyarətgahda olan ağaclar qış fəslində yazdakı kimi elə yam-yaşıl olurlar.Türbəyə ilboyu zəvvarlar gəlir.Çünki insanlar ən çətin məqamlarında Babagil pirinə nəzir-niyaz boyun iolurlar.Ocağı ziyarət edənlər heç vaxt oradan naümid qayıtmayıblar.

Tədqiqatçı-jurnalist Gülməmməd Məmmədzadə türbədə dəfn olunmuş Babagil şəxsiyyəti barədə maraqlı tədqiqatlar aparmışdır.Tarixi qaynaqlardan məlum olur ki,Babagil vaxtilə Kəsgərdən keçərək buraya gəlmiş, tayfa ağsaqqalı olmuşdur. Tarixi sənədlərdə Babagil haqqında “Ariflərin sultanı”, ÜTürbəli müqəddəs sultan Bagil”,“Qaliblərin ən keçmişi olan asnaqaranlı Babagil” sözlərinin yazılması babagilin müdrik nəsil başçısı,böyük nüfuza malik ağsaqqal olduğunu göstərir. Deyilənlərə görə Babagilin Baba Məhəmmməd,Baba Həsən,Baba Davud,Baba Peyda,Baba İsa,Baba Rəhman adlı qardaşları olmuşdur. Lakin fikrimcə bu xalq tərəfindən uydurulmuşdur. Çünki Baba adı ilə Astara və digər rayonlarda da ocaqlar mövcuddur və bu qədər qardaş olmaz. Babagilin buraya köçməsi ilə bu kənd öz əvvəlki adı olan “Asnaqaran” (dəmirçilər) adını tədricən unutmaa başlamışdır.Tarixçi T.Musəvinin məlumatına gör kənd hələ Şah İsmayılın hakimiyyət başına gəlməsindən çox-çox əvvəllər mövcud olmuşdur.Tarixçi Tağı Musəvinin nəşr etdirdiyi “Orta əsr Azərbaycan tariixnə dair fars dilində yazılmış sənədlər” (1965) kitabından öyrənirik ki,Babagilin əsl adı

Nizaməddin Əmir Şahsevər Gilani Kəsgərdir. I Şah Təhmasbın dövründə yaşamışdır.Əbdülfəttah Füməninin "Tarix-Gilan" adlı əsərində 1578-ci ildə Biyəpuş orduları əleyhinə vuruşma zamanı öldürüldüyü qeyd olunur. Xeyriyyəçi və iş adamı olan və kənd sakini İslam Hacı Sadıq oğlu Kərimov bir gün yuxuda görür ki, Babagil türbəsində qəbir üstündə məqbərə tikilib.Yuxusunu öz atası Hacı Sadıqa danışır.Atası da məsləhət görür ki, Babagil kəndinin ağsaqqalları ilə görüşüb onların da fikrini öyrənsin.Sonda qərra alınır ki,kənd camaatının və xeyriyyəçilərinin köməyi ilə türbədəki qəbir üzərində məqbərə tkilsin.Türbə Hacı Ağamirzə Mirzəyevin cızdığı layihə əsasında , 1998-1999-cu illərdə inşa edilib.Məqbərənin abadlaşdırılmasında Vaqif Musayevin,Lənkəran şəhər sakinləri Mahir və onun qardaşlarının da xidmətləri olub.

I Şah Təhmasbın fərmanı ilə 1573-cü ildə Babagilin övladlarından Mir Hüseynin Şeyx Səfiəddin məqbərəsini ziyarət etməsi və orada şah hakimiyyətinin davamı üçün xeyir-dua verməsi təsdiq edilmişdir. Belə ki, Babagil Şeyx Zahid Gilaninin müridlərindən və yaxın adamlarından biri olmuşdur.Məqbərə dövrü qədimdən kənd camaatı tərəfindən qorunub. Camaat növbə ilə ziyarətgaha xidmət edir.Mirzağa seyid Xudaş oğlu Vəliyev deyir:

- Atamın 108 yaşı vardı. Danışırdı ki, Əmiri Şahsevər Babayi-Gilani XV-XVI əsrlərdə Gilandan buralara pənah gətirib.Deyilənlərə görə yerli cavanlar bilməyib onun mal-qarasına daş atıb. Atmaqlarıyla da qğızları əyilib.Bu ocağın cəddi cox ağırdır. Deyilənlərə görə 1870-ci ildə çar Nikolay kəndi ocağa görə bütün vergilərdən azad etmişdi.Keçmişdə ocağın Lənkəranın Rvo kəndlərinə qədər becər yerləri olub. Rəvayətlərə görə I Şah İsmayıl Xətai babagil olmaqla 7 qardaşı bura islamı təbliğ etmək, öz hakimiyyətini möhkəmləndirmək üçün göndərib.

Bundan başqa Bobogil qəbiristanlığındakı müsəlman qəbirləri Səfəvi dövrünə aiddir və bu şiə qəbirləridir. Çünki Səfəvi dövrünə aid olan qəbir daşları uzunsof olmaqla 80 sm hündürlükdədir və başı sufi çalmalarına uyğun yumrudur.Burada ağacların arasında tarixi məlum olmayan çox qədim qəbirsanlıq yerləşir.Orada meşənin içində, şimşad ağaclarının arasında yaşı bilimnməyən çox qədim bir mədəniyyət yatır.Doğrusu ora daxil olanda məni heyrət bürüdü.Çünkü ağaclar arasında biri-birindən çox qədim qəbir daşları və qəbirlər yerləşir.Bu qəbirlər ilk baxışdan islamaqədərki mədəniyyətin nümunələri olduqlarını nümayiş etdirirlər.Beləki buradakı qəbirlər öz tarixinə və dəfnetmə qaydasına görə 6 tipdədirlər və bu da qəbirlərin ayrı-ayrı tarixi dövrlərə aid olduğunu sübut edir.Bu qəbirlər öz dəfnetmə qaydalarına görə aşağıdakı qruplaraq ayrılır:

1.Yerə uzadılmış vəziyyətdə digər qəbirlərin əksi istiqamətində yerləşən uzun qəbir daşları.
2.Yer səthindən 20 sm hündürlükdə olan başdaşı və sağ tərəfində 5 və sol tərəfində də 5 ədəd orta ölçüdə çay daşı düzülmüş qəbir daşları.
3.Hündürlüyü 40 sm olan və qəbir boyu sağda 5 ədəd və solda da 5 ədəd orta ölçülü çay daşı olan və üzərində heç bir işarə və yazı olmayan dördkünc və uzunsof olan qəbir daşları.
4.Hündürlüyü 60sm olan və üzərində müxtəlif ulduz işarələri olan qəbir daşları.
5.Hündürlüyü 30sm olan və üzərində qılınc təsvirləri olan qəbir daşları.
6.Hündürlüyü 50sm olan və üzərndə 4 güşəli ulduz və üçkünc piramidanı xatırladan qəbir daşları.
7.Hündürlüyü 60sm olan üzərində heç bir işarə olmayan qədim başdaşılı qəbirdaşları.

8.Hündürlüyü 80sm olan və üzü qibləyə olan, başı yumru və səfəvilər dövrünə aid olan müsəlman qəbir daşları.
9.Üzərində Davud peyqəmbərin altıgüşəli ulduzuna bənzər və məscid-i Əl-Əqsanın təsviri olan qəbir daşları.

Demək burada olan qəbirlər öz dəfnetmə qaydalarına görə müxtəlif dövürləri özündə əks etdirir. Ortaya bir sual çıxır. Əgər bu qəbirlər müsəlman, atəşpərəst,xristian qəbirlər deyilsə bəs hansı dinə mənsub olanların məzarlardır. Bu suala cavab vermək üçün öncə həmən qəbir daşlarının üzərindəki işarələri araşdırmağa başladım. Aparılan araşdırmalar nəticəsində məlum oldu ku bu qəbirlər Musəvi dininin daşıyıcılarının qəbirlərinə bənzəyir. İndidə gələk apardığım araşdırmanın detallarına.Yuxarıda qeyd etdiyim kimi Bobogildəki qəbir daşları öz dəfnetmə və üzərindəki işarələrə görə 8 cürdür. Bu qəbir daşlarının bəzilərinin üzərində “Yəhudi” peyqəmbəri Davud peyqəmbərin simvolu olan 6 güşəli ulduz və kainata bənzər işarə var.Bu da yəhudi qəbir işarələrinə bənzəyir.Beləki,Bobogildəki başdaşıların üzərində yuxarı hissəsində bir,kənarlarda iki,aşağıda ortada isə Davud peyqəmbərin böyük 6 güşəli ulduzuna bənzər ulduz var.Bu tip qəbir daşları Azərbaycanın başqa yerlərində də rast gəlmək olar. Tuncay Bəxtiyar Cənub bölgəsinə gedərək yardımlının Şiləvəngə kəndində apardığı araşdırmalarda orada rasat gəldiyi Bobogil qəbiristanlığındakı qəbir daşlarının sanki oxaşarı olan qəbir daşları tapmışdır. O, bu haqqında yazır" Əvvəldə qeyd etdim ki, Cəlilabad və Yardımlıda rast gəldiyimiz bəzi qəbir daşlarının üzərindəki oyma naxışlara Azərbaycanın hər yerində, eləcə də avropanın bir vaxtlar Qıpçaqların(Kumanların) oylağı olmuş bir sıra ölkəsində rast gəlinməkdədir. Fəqət diqqətimizi çəkən əsas xüsus o oldu ki,onları nə xristian Albanlara, nə də müsəlman Oğuzlara aid edə bilmək üçün üzərlərində nə xaça, nə də ərəb yazılarına rast gəlmək olmur.Ortaya"o zaman cənub

rayonlarımızdakı qəbirlər hansı dinin mənsublarına aid edilməlidir."Sualını qoymuş və bildirmişdik ki,axtardığımız sualın cavabını,nə qədər qəribə olsa da,Lerikdə tapdım.Bəli sualın cavabını aşağıdakı qəbir daşını və insan heykəli gördükdən sonra başa düşdüm. Qəbir daşının üzərində Davud peyqəmbərin altıguşəli ulduzunun olması, insan heykəlinin isə sındırılmış bütün bir parçasından başqa bir şey olmaması onu göstərir ki, cənub bölgəsində rast gəldiyimiz, üzərində nə albanlara aid xaçın, nə də müsəlman qəbirlərində rast gəlinən ərəb qrafikalı yazıların olmadığı sözügedən qəbir daşları xəzərlərə aiddir. Çünki mənbələrdən Xəzərlərin bir qisminin musəvi, bir qisminin bütpərəst, bir qisminin müsəlman, bir qisminin isə Tenqriçi (Gök Tenqri dininə sitayiş edən) olduğu məlumdur.Bəxtiyar Tuncay bu haqqında yazır: Xəzər xaqanı İosifin, hakim olduğu şəhərləri sadalayarkən onların içərisində Lerik və Yardımlıdan çox da uzaqda olmayan Ərdəbilin adını da qeyd etməsi, eləcə də Lerikdə “Xəzəryaylaq” adlı toponimin qeydə alınması gəldiyimiz nəticənin qismən uyğun olsa da bu az bir tarixi dövrü əhatə edir. Üzərində altıguşəli ulduzun olmadığı qəbir daşları isə, çox güman ki,İslamı yenicə qəbul edən, fəqət tenqricilikdən büsbütün ayrıla bilməyən xəzərlərə aiddir.*(Bax-Bəxtiyar Tuncay.”Cənub rayonlarımıza 4 günlük səyahət və bəzi elmi nəticələr”.(I hissə.18 Avqust. 2014.Bextiyartuncay.wordpress.com).*Bəxtiyar Tuncay öz araşdırmalarında haqlıdır ki, üzərində Davud peyqəmbərin altıgüşəli ulduzuna bənzər işarəsi olan qəbir başdaşıları, nə xristian, nə atəşpərəst, nə də islama aidir.Bu cür təsvirləri olan baş daşıların bənzəri yalnız yəhudilərdə var.Lakin Bəxtiyar Tuncay buradakı qəbir daşlarını Oğuz tayfalarına aid edir və dönə-dönə qeyd edir ki",üzərində altıguşəli ulduzun olmadığı qəbir daşları isə, çox güman ki, İslamı yenicə qəbul edən, fəqət tenqricilikdən büsbütün ayrıla bilməyən xəzərlərə aiddir" Lakin fikrimcə,Xəzərlər daxil,heç bir türkdlli və türksoylu xalq

musəvilikdə olmamışdır. İkincisi də bu tip qəbirlərin bənzəri Bessarabiyada,Macarıstanda,Rusiya federasiyasının Vitebsk vilayətinin yəhudi qəbiristanlığında, Polşada və İsraildə var. Axı sadaladığım əraziyə oğuzlar heç zaman ayaq basmayıblar. Bu tip qəbirlər azərbaycanın Kəlbəcər rayonunda Malıbəyli qəbiristanlığında da var.Bundan başqa Lerikin Bobogil kənd sakinləri qeyd edirlər ki, ata-babadan eşitdiklərinə görə burada yəhudi qəbirləri var.Beləki həm Lənkəranın, həm də Lerikin dağ ətəyi zonalarında "vo" "va" və ya "vu" sonluğu ilə bitən bir neçə yer adı və ya məntəqələr var.Bu qəbirsanlıqdakı az miqadarda olan Musəvi qəbir daşlarının bənzəri simvollarını özündə əks etdirən qəbir daşları sözün əsl mənasında mənim üçün böyük maraq doğurur.Amma bu tip qəbir daşlarının hansı dinin daşıyıcılarına aid olması müəmmadır.

Şəkil. Yerə uzadılmış vəziyyətdə digər qəbirlərin əksi istiqamətində yerləşən uzun qəbirdaşları. 16. 11. 2016
Şəkil. Yer səthindən 20 sm hündürlükdə olan başdaşı və sağ tərəfində 5 və sol tərəfində də 5 ədəd 16. 11. 2016.

-

Şəkil. Hündürlüyü 40 sm olan və qəbirboyu sağda 5 ədəd və solda da 5 ədəd orta ölçülü çay daşı olan və üzərində heç bir işarə və yazı olmayan dördkünc və uzunsof olan qəbir daşları.16.11. 2016.

Şəkil. Bobo Gil ocağının giriş hissəsində düzülmüş qoç fiqurları və digər başdaşılar.

Şəkil. Üzərində İnək buynuz hissəsi təsviri olan qədim başdaşı. 16. 11. 2016.

Şəkil. Üzərində Dördgüşəli ulduz və aşağısında Masonların işarəsini xatırladan üçkünc piramida təsviri olan qəbir daşları. 16. 11. 2016.

Şəkil. Hündürlüyü 60sm olan üzərində heç bir işarə olmayan qədim başdaşılı qəbirdaşları. 16. 11. 2016.

Şəkil. Üzərində Qüdsdəki (Yerusalim) "Məscid-i Əl-Əqsanın" giriş qapısı təsvir olunmuş qəbir daşı. 16. 11. 2016.

Şəkil. Hündürlüyü 80sm olan və üzü qibləyə olan, başı yumru və səfəvilər dövrünə aid olan müsəlman qəbir daşları. 16. 11. 2016.

Şəkil. Üzərində Davud peyqəmbərin altıgüşəli ulduzuna bənzər və məscid-i Əl-Əqsanın təsviri olan qəbir daşları. 16. 11. 2016.

Şəkil. Üzərində qılınc ox qayçı və naməlum təsvirlər təsvirləri olan qəbir daşları. 2016-cı il, 16 noyabr.

Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4789, sistem kodu isə AJA004591-dir.

9.Babagil türbəsi(Andurma kəndi).Babagil türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Andurma kəndi ərazisində yerləşir Türbənin tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4775, sistem kodu isə AJA004577-dir.

10.Baba Həsən türbəsi(Coni kəndi).Baba Həsən türbəsi yerli əhəmiyyətlidir.Türbənin tikilmə tarixi XVI-XVII əsrlərə təsadüf edir. Baba Həsən türbəsi Lerik rayonunun Coni kəndindən 1 km aralıda yerləşir.Bundan əlavə Baba Həsən türbəsinin həyətində Orta əsrlərə aid qədim qəbiristanlıq mövcuddur və bu qəbiristanlğın həyətində 4 daş quş fiquru var.Məşədixanım Nemətovə ərəbcə "şeyx", "həzrət",farsca"pir", azər-baycanca "bab" ləqəblərinin orta əsrlərdə müsəlman ölkələrində, ruhanilərə, alimlərə və təriqət başçılarına verildiyini qeyd edir. Lerik rayonu ərazisində mövcud olan dini tarixi abidələrin "bab" ləqəbli şəxslərin adları ilə bağlıdır.*Şəkil.Bobo (Baba) Həsən türbəsi.*

11.Baba Peyda türbəsi (Orand kəndi).Baba Peyda türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Orand kəndi ərazisində yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4778, sistem kodu isə AJA004580-dir.

12.Baba Kamal türbəsi(Nüvədi kəndi). Baba Kamal türbəsi yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Nüvədi kəndi yaxınlğında yerləşir. Türbənin tikilmə tarixi haqqında məlumat yoxdur,lakin kənd sakinlərinin dediklərinə görə keçmişdə Bobo Kamal adlı seyid, dini təbliğ etmək üçün bu ərazilərə

gəlmiş və burada fəfat etdiyinə görə elə bu yerdə də dəfn edilmişdir. deyilənlərə görə Baba Kamal Babagillə qardaş olmuşdur. *Şəkil. Baba Kamal türbəsi.*

13.Bobla tıbə(Bobla kəndi).Bobla türbəsi yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Bobla kəndi ərazisində yerləşir. Türbənin tikilmə tarixi haqda məlumat yoxdur,Bu ziyarətgaha yerli sakinlər və ətraf yerlərin sakinləri ziyarət etmək üçün axın etmiş və öz diləklərini bu ocaqdan istəmişlər. Bu ocaq az ziyarət olunan ocaqlardandır.

14.Baba ocağı(Pirzarə-ağlayan qoca)(Pirzarə kəndi).Pirzarə ocağı yerli əhəmityyətlidir və Lerik rayonunun Pirzarə kəndi ərazisində, məscidin nəzdində yerləşir.Perzarə məscidinin axundunun dediklərinə görə hələ XIV əsrdə Perzarə adlı seyid İranın Mazandaran vilayətinin Mistan kəndindən buraya köç edib gəlmiş və məhz bu ərazdə məskunlaşmışdır. Belə ki, bu qoca həmişə ağlayarmış və elə ona görə də el arasında ona farsca "Pir zarə" ağlayan qoca demişlər. Məhərrəm aylarında həm Mistan, həm də Perzarə kəndinin camaatı bu ocağı ziyarət edir və imam Hüseyn ehsanı verirlər. Bu ocağın tikilməsində həm maddi, həm də mənəvi olaraq kənd Əliyev Ağaddin Məmi oğlunun böyük köməkliyi olmuşdur.Belə ki,Əliyev Ağəddin Məmi oğlu öz dövrünün çox tannınmış ağsaqqallarından olmuş və zaman-zaman kənd camaatının bütün çətinliklərində onlara arxa durmuşdur.

15.Baba Əli tıbə(türbəsi).(Küsəkəran kəndi).Baba Əli türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Küsəkəran kəndi ərazisində yerləşir.Türbənin tarixi bilinmir və o ancaq yerli və yaxın kəndlərin əhalisi tərəfindən müqəddəs aylarda ziyarət olunur.Lerik sakini Ağaddin İbarhimovun

dediklərinə görə bu ziyarətgah bu kəndin ərazisində , ağaclıq bir ərazidə yerləşir.

16.Baxı Ziyad türbəsi(Həzovi kəndi).Şeyx Ziyad türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir. Türbə Lerik rayonun Razqov kəndi ərazisində yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4782,sistem kodu isə AJA004584-dür.

17.Buməta türbəsi(Piran kəndi). Buməta türbəsi yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Piran kəndi ərazisində yerləşir. Kəndin ağsaqqal sakini Eldar Məmmədovun sözlərinə görə,bu ərazidə əvvəllər Tifil adlı şəhər olub, sonra isə bu ərazinin sakinləri ətraf rayonlara köçüblər və şəhər tam boşalıb.Bu məzarda dəfn olunan şəxs isə Baba Tahir kimi tanınan və İslam Peyğəmbəri Məhəmməd Əleyhissəlamın nəvələrindən olan 5-ci İmam Məhəmməd Baqirin(ə) bu zonaya göndərdiyi 3 nümayəndəsindən biridir.E.Məmmədov bildirdi ki,Baba Tahir yerli camaata, o vaxtlar təqib olunan Peyğəmbər nəslindən olanları tanıtmaq və "Quran"ın hikmətlərini öyrətmək üçün göndərilib.Babanın milliyyətcə ərəb olduğu bildirilir.Təqribən VIII əsrdə yaşadığı deyilən Tahir babanın indiki Piran ərazisinə Ərəbistandan gəldiyi qeyd olunur.Baba Tahirə bu ləqəbin də İmam Məhəmməd Baqir tərəfindən verildiyi deyilir.Ləqəb verilməkdə məqsəd isə həmin şəxsin təqibdən uzaq tutulması və öldürülməkdən qorunması olub. Buməta adı isə ona yerli camaat tərəfindən verilib."Buməta"nın

mənası — "bu torpaqlara köçüb gələn" deməkdir —deyir Eldar dayı.Türbə əvvəllər taxtadan tikilmiş bir daxma olub.Buna baxmayaraq,ətraf kəndlərdən və yerli sakinlər tərəfindən daim ziyarət olunub.Hazırki ziyarətgah isə 1990-cu illərdə kənd camaatı tərəfindən yenidən tikilib.Ziyarətgahın qarşısına əvvəllər yol olmayıb, həmin illərdə camaat bura yol da çəkib. Bütün bərpa-tikinti işləri camaatın şəxsi vəsaiti hesabına həyata keçirilib. Bayaq dediyimiz kimi, qədim vaxtlarda bu ərazidə Tifil adlı şəhər olub. Burada əhalı sıx məskunlaşdığı üçün də Bumətanın bura göndərildiyi zənn edilir.Tifil şəhərində yerli camaat zaman-zaman ətraf şəhərlərə köçüblər və bir müddətdən sonra bura tamamilə boşalıb.Baxmayaraq ki, ötən əsrin 40-cı illərinə kimi ərazidə yaşayış olmayıb, türbə davamlı olaraq ziyarət edilib.Bunları anladan E.Məmmədovun dediyinə görə, ümumiyyətlə Peyğəmbər nəslindən olan seyyidlərin Azərbaycan ərazisinə gəlişi X-XI əsrlərə aid edilir.Onlar, əsasən Azərbaycanın dağlıq ərazilərinə köçərək,o cür yerlərdə yaşayıblar.Bildiyimiz kimi,Peyğəmbər əfəndimizin vəfatından sonra,onun ailəsindən, nəslindən olanlar, sonradan hakimiyyətə gələn xəlifələr tərəfindən daim təqib olunub və qətlə yetiriliblər.Ona görə də seyyidlər Azərbaycan kimi, İraq kimi ölkələrə qaçaraq,təqiblərdən yaxa qurtarmağa çalışıblar — deyə həmsöhbətimiz bildirdi.Qeyd edək ki, sözügedən ziyarətgah iki çayın — Lənkərançay və Ləkərçayın arasındakı vadidə yerləşir.Rəvayətlərə görə, Bumıəta — Baba Tahir bu ərazidə yaşayan vaxt Ləkərçay mövcud olmayıb.Bumıəta vəfat edəndən sonra isə ərazidə güclü sel-daşqın olub. Lakin ziyarətgaha sel suları heç bir ziyan vurmayıb. Ayrıca, həmin seldən sonra Ləkərçayın yarandığı deyilir.Yerli camaat bu ziyarətgahın İlahi qüvvə tərəfindən qorunduğunu bildirir. Söhbətimizin əvvəlində zonaya 3 müvəkkil (yaxud nümayəndə) göndərildiyini yazmışdıq.Eldar dayının bildirdiyinə görə, İmam Baqir (ə) Baba Tahirlə bərabər,bu əraziyə daha 2 nümayəndəsini

göndərib: "Onlardan biri Astaranın Toradi kəndi ərazisində dəfn olunan Baba Rəsuldur və onun həmin kənddə ziyarətgahı var. Digəri isə Lerikin Barzavu və Vizəzəmin kəndləri arasında Qımbət ziyarətgahında dəfn olunan müvəkkildir. Lakin onun nə ləqəbi, nə də adı məlumdur*".(Bax;https://sputnik. az/12:05 28. 03. 2016. Rahim Zakiroğlu), Şəkil. Bümәta türbəsi.*

18.Cındır türbəsi(Davardibi kəndi).Cındır türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir. Türbənin tikilmə tarixi XVIII əsrə təsadüf edir.Cındır türbəsi Lerik rayonunun Davardibi kəndi ərazisində yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4784,sistem kodu isə AJA004586-dır.

19.Çilkonə türbəsi.(Cəngəmiran kəndi).Çilkonə türbəsi yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndi ərazisində yerləşir.Bu ocaq kəndin "pendi"məhəlləsində yerləşir. Əvvəllər burada kənd olub və bunu qəbir yerləri sübut ediur. Ocağın tarixçəsi belədir.Belə ki,kənd sakini Rahil Babayev bir gecə yuxuda görür ki, yaşadığı həyətin evində ocaq tikir.Ona məsləhət görürlər ki, nəzir-niyaz versin, evində təkyə qoysun. Günlərin bir günündə isə Rahil usta alətlərini götürüb Çiləkon ocağına gedir.O buranı abadlaşdırır, su çeşməsini açır, ərazini kol-kosdan təmizləyir,evində də təkyə qoyur.Bununla kifayətlənməyən Rahil Babayev çoxəsirlik azat aağaclarının ətrafını qaydaya salır.Özünün madi ehtiyacı olsa da, Rahil Babayev ocağa ziyarətə gəlib şəfa tapanlar üçün bir otaq tikib. Qədim gil qırıntıları iri daşların üzərinə yığıb, ocağın ətfarını dəmir hasara alıb, dəmir qapı asıb.Qədim ocağın kəramət, şəfaedici gücü nəfir.Kənd adamları deyirlər ki,əlində,

barmaqlarında ziyili olan adamlar ocağın torpaqğından bir qədər götürüb isladır və ziyilin üstünə sürtürlər.Torpağın bir hissəsini də ocaq daşlarının üzərinə qoyurlar.Beləliklə də çox çəkmir ki, ziyil yox olub gedir.

20.Çakara türbəsi(Ozobijon kəndi).Çakara türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir. Türbənin tikilmə tarixi XIX əsrə təsadüf edir.Çakara türbəsi Lerik rayonunun Ozobijon("Azar vuran"Bax. Azərbaycan-Günəşli) kəndi ərazisində yerləşir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIX əsrə aid yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4791,sistem kodu isə AJA004593-dür.

21.Fəxigiz türbəsi(Çayrud kəndi). Yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Çayrud kəndinin Təvəbın adlı ərazisində yerləşir. Samir Kərimov bu türbəni Fəxriqız və ya Fəxrinisə adlı bir qadının adı ilə bağlayır.*(Bax: Samir Kərimov. Lerik rayonunun arxeoloji abidələri.B.,2006, səh. 94-97).* Fəxriqiz türbəsinin ölçüsü 4,5 x 5 metrdir. Türbənin hər iki tərəfdə iki kiçik pəncərəsi və bir qapısı vardır. Məqbərənin tavanı taxtadan, dam örtüyü dəmir təbəqədəndir. Türbənin damı dəmir örtdüklə örtülmüş, ətraf divarları isə göy rənglə boyanmışdır. Türbə sonradan bərbad hala düşdüyündən Çayrud əsilli Masallı sakini Daşdəmir İbrahim oğlu Bəhmənovun şəxsi vəsaiti hesabına 1990-cı ildə restavrasiya olunaraq ocağın yerində terbə tikilmşdir. Türbənin ustası Firdovsi Zəkiyev olmuşdur. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi

qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4787,sistem kodu isə AJA004589-dur. *Şəkil.Fəxiqiz türbəsi.*

22.Gündəb(Qındəb) **türbəsi** (Çayrud kəndi).Gündəb türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Çayrud kəndi ərazisində,Cəngəsər adlı ərazidə yerləşir. Bu türbə haqda Rauf Abdullayev yazır: “Türbəni Fəzlullah Nəiminin xələfi ƏMİR Firuz Gündəbin adı ilə uyğunluğunu nəzərə alıb onun elə oradaca dəfn olunduğunu demək olar.(Çayrud abidələri.Dodo qəzeti,Fevral.2020).Bu türbə əslən çayrudlu olan və Bakıda yaşayan Mirzəqulu Abbdullayev şəxsi maliyə vəsaiti hesabına inşa olunmuşdur. Türbənin bənnalar: Ağarəhim Dənziyev və Baloğlan Əliyev olmuşlar.Türbənin divarları qırmızı bişmiş kərpiclə hörülmüşdür.Yeni tikilən bu türbənin sahəsi 4x5 metrdir.Bu türbənin dam örtüyü isə dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4786, sistem kodu isə AJA004588-dir.

23.Hz. Yaqub peyqəmbər piri(Rvarud kəndi).Hz. Yaqub Peyğəmbərin Piri yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Rvarud kəndi ərazisində yerləşir.Bu pir yerli sakinlər tərəfindən zaman-zaman ziyarət olunmuş və pir halına çevrilmişdir.Hal-hazırda bu pir məhərrəm aylarında yerli sakinlər tərəfindən ziyarət olunur.Adından göründüyü kimi Davud peyqəmbərlə bağlıdır.

24.Xəlifə Zəkəriyyə türbəsi(Cəngəmiran kəndi).Xəlifə Zəkəriyyə türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran (Canqımiyon) kəndi ərazisində yerləşir. Türbənin tikilmə tarixi XVIII əsrə aiddir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4783,sistem kodu isə AJA004585-dir.

25.Xoca Seyid türbəsi (Xanəgah kəndi). Xoca Seyid türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerikin Xanəgah kəndində yerləşir. Türbənin tikilmə tarxi XIV əsrə təsadüf edir.Türbədə XIV əsrə aid qoç fiquru da var.Türbə dördkünc bişmiş kərpiclərdən tikilmişdir. Türbənin uzunluğu 11,5 m, eni isə 7,5 m. dir.Türbənin hündürlüyü günbəzlə birlikdə 11,5 metr təşkil edir.Türbə iki otaqdan ibarətdir və birinci otaq ibadət üçün, ikinci ocaq isə səcdə üçündür. Xoca seyid və iki nəfər ikinci otaqda dəfn olunmuşlar. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nöm¬rəsi 4770,sistem kodu isə AJA004572-dir.*Şəkil. Xoca Seyid türbəsi.*

26.İmam türbəsi(Barzavu kəndi).İmam türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik Barzavu kəndində yerləşir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4776, sitem kodu isə AJA004578-dir.

27.İmam İsmail ocağı(Gesqon kəndi)**.**İmam İsmail ocağı yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Gesqon kəndi ərazisində yerləşir.Gesqon kənd sakini Xalid Mahmudun dediklərinə görə bu ocağı tarixi ilkin orta (XIV-XV) əsrlərə gedib çıxır və əvvəllər Gesqon kəndinin yaxınlığında Şüpəy adlı kənd olub və sonradan köçməyə məruz qalaraq xəritədən silinib.O ərazilər Səfəvi müridlərinin yaşadığı ərazilər olduğundan çox güman ki, bu türbədə dəfn olunan şəxs onlardan biri olub. Türbənin içində olan həmən daş parçasına hz.Əli (ə) nin ayaq izi də deyilir. İmam İsmayıl ocağı deyirlər.*Şəkil.İmam İsmail türbəsi.*

28.Ker türbəsi(Mistan kəndi).Ker türbəsi yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Mistan kəndinin yaylağı ərazisində yerləşir. Bu ocağın ərazisində bir qəbir var və kənd sakinlərinin dediklərinə görə burada yatan şəxs Bobogilin qardaşı Seyid Abasdır. Türbənin tarixini XV-XVI əsrlərə aid edirlər.Türbə sovet dövründə təkcə qəbir daşı olmuş və sonralar yerli sakinlər tərəfindən 3x4 metr həcmində mişar daşlarından türbə binası inşa etmişlər.Daha sonralar isə bu türbə ziyarətçilərin axınına məruz qalmışdır.Ker türbəsinin ərazisi əvvəllər kənd olmuş, lakin sonralar bu kəndin əhalisi köçüb Lənkəran rayonunun indiki Göyşaban kəndini bina etmişlər.

29.Kəla türbəsi(Orand kəndi). Kəla türbəsi Lerik rayonunun Orand kəndi ərazisində yerləşir. Türbənin tarixi XIV əsrə təsadüf edir. Türbədə dəfn edilən Şeyxin adı Əkkaşə ibn Möhsün Ənsardır.Deyilənlərə görə o,Məhəmməd peyğəmbərin 407 nəfərə təyin etiyi sərkərdə olub. O,Orandda yaşamağa qərar vermişdir.O,Orandda yaşamağa qərar vermişdir.Şeyx bu yerlərə ərazidə yaşayan əhalini islamı qəbul etməyə çağırmaq üçün gəlmiş,bu yolda bütün qüvvə və bacarığını sərf etmişdir.Rəhmətə gedəndən sonra məzarı müqəddəs sayılmış.XIV əsrdə üstündə türbə ucaldılmışdır. Səfəvilər vaxtı türbə bərpa edilmişdir.Türbə hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir və döşəməsi torpaq, tavanı isə ağac materialından hörülmüşdür.Bundan əlavə türbənin divarları çöl tərəfdən suvaq çəkilmiş və sarı rənglə boyanməşdır. Türbənin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında kvadrat günbəzi vardır. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 4779, sistem kodu isə AJA004581-dir.

Şəkil. Kəla türbəsi. Orand kəndi.

30.Qəqə Hüseyn türbəsi(Şivlə kəndi). Qəqə Hüseyn türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayon mərkəzindən 20 km şimal-qərbdə, Şivlə kəndinin ərazisindədir. Türbənin yalnız bünövrəsi mühafizə olunmuşdur. Qəbirstanlıqda olan başdaşların üzərində insan başı,qılınc,xəncər,ox və. s təsvirlər oyulmuşdur. Qəqə talışca "Ata" mənasını verir və Qəqə Hüseyn türbəsi XII əsrə aid edilir. Türbə Lerik rayonu ərazisində ən qədim dini-tarixi abidələrdən biridir. Türbə ərazisindəki qəbir daşları ehtimal ki, səfəvilər dönəminə aiddir,çünki,günbəzi xatırladan daşdan yonulmuş nişangah səfəvilərə xas 12 xətdən ibarət qövsvari xətlər var.*(Bax:Samir Kərimov,Lerik rayonunun Arxeoloji abidələri,B,2006,səh.93).* Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 02 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı qərarına əsasən Qaqa Hüseyn türbəsi dövrü göstərilmədən 4766 invertar sayı ilə yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Türbənin invertar nömrəsi 4766,sistem kodu isə AJA004568-dir.*Şəkil. Qəqə Hüseyn türəsi.*

31.Qıli(Qılnoz)**tıbə**(Qıli türbəsi)(Veri-Babaküjə kəndi).Qıli tıbə ocağı yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Veri-Babaküjə ərazisində, qədim qıbiristanlıq, ərazidə yerləşir.Lerik sakini Ağaddin İbarahimovun dediklərinə görə Bu türbənin sahibi Qıli adlı yerli bir xanım olub.Qıli seyid xanımı olub və deyilənlərə görə Səfəvi sərkərdəsi Lələ bəy Hüseynin həyat yoldaşı olub. Bu səbəbdən də türbənin tarixini XVI əsrə aid etmək olar. Belə ki Qıli seyid xanım bu ərazilərdə yaşayaraq yerli sakinlərinin pənah gətirdiyi bir insan olub.Elə bu üzdən də Veri kəndinin qədim məhəlləsi Lələ bəyin şərəfinə Ləlıküjə adlanır.Əsasən az ziyarət olunan ocaqlardandır.

32.Lələtıbə türbəsi(Mondigah kəndi).Lələ tıbə ocağı yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir. Lələtıbə sözü Talışca olub "Lələ türbəsi" deməkdir. Kənd sakini Gəray Qənbərovun dediklərinə görə Lələtıbə 14-cü əsrdən etibarən yarandığı ehtimal olunur. Əvvəllər kənddən qırağa yerləşib,indi isə kənd böyüdüyündən kəndin içində yerləşir. Bu türbə zaman-zaman yerli sakinlərin inanc yeri olub və dərdi olan insanlar bu ocağa pənah gətirərək ondan dərdlərinə çarə istəmişlər Belə ki uşağı olmayanlar və sonsuz insanlar gedib bu ocaqda nəzir qoyub dua edər və övlad olmasını arzu edərlərmiş Bundan əlavə ocağın ərazisində 100 illərlə yaşı olan nəhəng Nil ağacları var. İndinin

özündə belə bu ocaq insanların inanc və pənah gətirdikləri bir müqəddəs yer kimi tanınır. *Şəkil Lələ tıbə(Lələ türbəsi)*

33.Məsim ocağı(Halabin kəndi)**.**Məsim ocağı yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Halabın kəndi ərazisində yerləşir.Deyilənlərə görə Sovet dövründə bütün kəndlərin ələmləri aşura günü Məsim ocağına yığışırdılar.Elə bu səbədən bu ocağın sakini XVII – ci əsrdən mövcuddur. Deyilənlərə görə Məsum ağır seyid olmuş və yenidən İrana dönmüş və təxminən Fəxrəbadın kəndlərindən birində dəfn olunub**.**

34.Mir Siyab ocağı(Rəzgöv kəndi).Mir Siyab ağa türbəsi yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Rəzgöv kəndi ərazisində yerləşir.Bundan əlavə Jak de Morqan Bəhri Siyab türbəsi haqqında məlumat vermişdir.Bəhri Siyab türbəsi Rəzgöv kəndinin ərazisində yerləşir. Türbə Bəhri Siyab adında bir din xadiminin adı ilə bağlıdır. Bəhri Siyab türbəsinin ərazisində orta əsrlərə aid qəbiristanlıq da vardır.Bu qəbiristanlıqda 2 daş qoç heykəl vardır.Bu daş qoç heykəllrə əsasən Bəhri Siyab türbəsinin XVI-XVII əsrlərə aid etmək olar.

35.Mir Məryəm ocagı(Əliabad kəndi).Mir Məryəm ocağı yerli əhəmiyyətli ocaqdır və Lerik rayonunun Əliabad kəndi ərazisində yerləşir. yerli sakinlər qədim zamanlardan bu ocağa ibadət etmək üçün gəlirlər.Ocağın yaranma tarixi haqda fikirlər müxtəlifdir və az ziyarət olunan ocaqlardandır.

36.Mir Cahangir ağa ocağı(Rvarud kəndi).Mir Cahangir ağa ocağı yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Rvarud kəndi ərazisində yerləşir.Mir Cahangir ağa ocağının yaranma tarixi haqqında dəqiq məlumat yoxdur, ama Rvarud kəndində yaşayan nəsillərin əksəriyyətinin şəcərəsindən məlum olur ki, bu nəsillər

onun ovladlarıdır. Mir Cahangir ağa isə İmam Museyi Kazımın nəslindəndir. Hal-hazırda Mir Cahangir ağa ocağı təkcə Rvarud kəndinin deyil , qonşu kəndlərin və bir çox insanların da ümid yeridir. Təbii şəraitlə əlaqədar olaraq quraqlıq olanda insanlar Mir Cahangir ağanın qəbrini ziyarət edib qurbanlar kəsirlər. Tarixən Mir Cahangir ağanın məzarı üstündə abidə abidə mövcud olmuşdur və son dövürlərdə yerli xeyriyyəçilər tərəfindən ocaq binası restavrasiya edilmişdir.

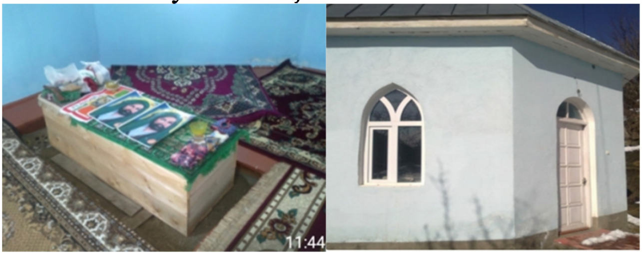

Şəkil.Mir Cahangir ağanın ocağı və məzarı.

37.Mobətə türbəsi(Lerik-Lənkəran arası).Mobətə türbəsi yerli əhəmityyətli türbədir və Lerik-Lənkəran rayonları arasındakı ərazidə yerləşir.Bura həm yerli, həm də ətraf kəndlərin əhalisi əvvəllər ziyarətə gələrdirlər.İnsanlar burnı öz iman yeri hesab edib pənah gətirmişlər.Əsaən yerli sakinlər tərəfindən ziyarət olunur və az ziyarət olunan türbələrdəndir.

38.Nokoman türbəsi(Zövnə kəndi).Nokoman türbəsi Lerik rayonunun Zövnə kəndi ərazisində yerləşir. Türbənin tarixi orta əsrlərə təsadüf edir.Bu türbə camaatın inam yeridir və deyilənlərə görə Babagilin qardaşı burada dəfn edilib.

39.Pir-e Xalisə(Hücü kəndi).Pir-e Xalisə yerli əhəmiyyətli tikilidir və Lerik rayonunun Tikəband ərazi vahidliyinə daxil olan Hücü qəbiristanlığının ərazisində yerləşir.Hücü kəndi ərazisində məscid olmadığından yerli sakinlər qədim zamanlardan bu ocağa

ibadət etmək üçün gəlirlər. Pirin yaranma tarixi haqqında fikirlər müxtəlifdir. Bəziləri bu piri IX əsrə aid edir,bəziləri isə VII əsrə aid edir. Beləki, kənd sakini İslam Şabanovun dediklərinə görə bu prin tikilmə tarixi VII əsrə aiddir. Əvvəllər baxımsızlıq ucubatından yararsız hala düşən pir 2009-2011-ci illər ərzində kəndin xeyriyyəçi adamlarının şəxsi vəsaiti hesabına təmir edilmişdir.

40.Pir-e Mistan(Diqovdərə kəndi).Pir-e Mistan türbəsi yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Diqovdərə kəndi ərazisində yerləşir. Bu ocağı tarixi ilkin orta əsrlərə gedib çıxır və deyilənlərə görə bu ocaq İsmail adlı bir ağır imamzadəyə məxsusdur.Deyilənlərə görə bu ocaq Mistandan olan bir zatın adı ilə bağlı olduğu üçün ona çox zaman Pir-e Mistan deyirmişlər.O öz dövrünün kəramətli şəxslərindən olmuş və bu ərazidə islamı yayanlardan hesab edilmişdir.Bu yer o ərazidə yerləşən insanların güman mənbəyi və şəfa tapdıqları bir müqəddəs məkan olmuşdur.

41.Pir-e Əshabə(Pirasora kəndi).Pir-e Əshabə Lerik rayonunun Pirasora kəndi ərazisdində yerləşir. Əsasən az ziyarət olunan türbələrdəndir.

42.Pirağa ocağı(Piəkujə kəndi).Pirağa ocağı Lerik rayonunun Andurma kəndi ilə Rvarud arasında olan Piəkujə kəndi ərazisində yerləşir.Zimir Cahangir ağanın qardaşıdır və Mir Şükürulla ağanın oğludur.O,Vaxti ilə Həzovi kəndindən Piəkujəyə köçmüşdür. Onun nəslindən olan Mir Tofiq ağanın dediklərinə örə onun uzun müddət uşağı olmadığından Yardımlının Sırıq kəndindən bir ölmüş seyidi dul arvadını öz uşağı ilə birlikdə alır və uşağıda öz uşağı kimi qəbul edir.O, dul qadın onun evinə gələn kimi ağanın birinci arvadı hamilə qalıb uşaq doğur. Onun nəslindən olanlar hal-hazırda Lənkəranın Mamusta kəndində

yaşayırlar.Mir Şükürulla ağa da iranın Fəxrabad məntəqəsindən vaxtı ilə köçüb buraya gəlmişdir.

43.Pir Yusif türbəsi(Kekoni kəndi)**.**Pir Yusif türbəsi Lerik rayonunun Kekoni kəndi ərazisində yerləşir. Yerli əhali Pir Yusif türbəsinə gəlir,əlini daşa sürtür və şəfa tapır.Deyilənlərə görə bu həm də ağrı daşıdır.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4777,sistem kodun isə AJA004579-dur.

44.Piəmod ocağı(Rəzəvül kəndi). Piəmod ocağı Lerik rayonunun Rəzəvül kəndi ərazisində yerləşir. Bu ocağın tikilmə tarixi məlum deyil, lakin yerli sakinlər cümə axşamları bu ocağı ziyarət edirlər. Piəmod ocağı təpənin yamacında yerləşdiyindən o birtərəfli formada durmaqdadır.Ocaqın divarları çöl tərəfdən suvaq edilmiş və onun yan tərəfdə ağ rəngdə bir qapısı, arxa tərəfdə isə kiçik havalandırma pəncərəsi var.Ocağın damı qəhvəyi rəngli matertialla örtülmüşdür. *Şəkil. Piəmod ocağı.*

45.Piəmil ocağı(Mondigah kəndi). Piəmil ocağı Lerik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir. Kənd sakini Gəray Qənbərovun dediklərinə görə Piəmil ocağı 14 cu əsrdə yarandığı ehtimal olunur. Əsasən müqəddəs bayramlarda ziyarət olunur.Ocağın ərazisində yaşı 1000 il olan iki nəhəng Nil ağacı da var ki insanlar zaman-zaman gəlib buranı ziyarət edir, niyyət edərək ağaclara rəngli parçalar bağlayırlar.Ocağın ərazisində qədim qəbiristanlıq da var ki burada artıq yaşlı ölən insanlar burada dəfn olunmur. Yaxın 40 ildə isə bu ocağın ərazisindəki köhn qəbiristanlıqda yalnız körpə rəhmətə gedənləri dəfn ediblər.*Şəkil.Piəmil ocağı.*

46.Piəxisəddin ocağı(Hücü kəndi).Piəxisəddin ocağı Lerik rayonunun Tikəband sovetliyinin Hücü kəndi ərazisində yerləşir. Bu ocaq haqqında az məlumat olsada yerli sakinlərin dediklərinə görə bu ocağın sahibi ağır seyid olmuş və insanlar zaman-zaman bu ocağa öz niyyətləri ilə gəlib şəfa tapmışlar.Az ziyarət olunan ocaqlardandır.Piəxisəddin adından da göründüyü kimi ağır bir seyid olmuş və öz zamanında insanlar ərəfindən etimad göstərilən bir şəxs olmuşdur.

47.Pir Müzəffər ocağı.(Soru kəndi).Piəmızəffə ocağı Lerik rayonunun Soru kəndi ərazisində, kəndin ortasında yerləşir. Soru kənd sakini Anar Ağayevn dediklərinə görə bu ocaq əvvəllər çox sadə formada olub adi bir qəbirdən ibarət olub.Yerli talışlar zaman-

zaman bu qəbirin yanına gələrək "ço" yandırıb niyyət ediblər. "Ço" Talışca ağac başına bağlanmış köhnə əsk parçasına deyilir ki o qəbirin yanında yerə batırılaraq yandırılır. 2013-cü ildə Camanşair kənd sakini olan Çingiz Davuov adlı iş adamı u ocaqda öz şəxsi vəsaiti hesabına fivarlar tikib damını örtüb.Piəmızıfı sözünün mənası Talışca qoca Müzəffər deməkdir,lakin sonralar Azərbaycan dilində təhrifə uğrayaraq Pir Müzəffər şəklinə düşüb.

48.Perzaşoxən ocağı(Xəlifəkənd kəndi).Perzaşoxan ocağı Lerik rayonunun Xəlifəkənd kəndi ərazisində yerləşir.Rəvayətə görə Perzaşoxən Perza babanın nəvəsi olmuşdur və o ölməmişdən qaba vəsiyyət edib ki, mən öləndən sonra, qüsl kəfənimdən sonra qiblə tərəfdən bir ağ dəvə gələcək və mənim cənazəmi o dəvənin tərginə qoyarsız, dəvə harada otursa orada dəfn edərsiniz. Belə ki, bu dəvə indiki Xəlifəkənd ərazisidnə, bir təpənin üstündə oturmuş və elə ordaca ağanı dəfn ediblər. *Şəkil. Perzəşoxən ocağı.*

49.Seyid İbrahim İbn Cobir Ənsar tübəsi. Cabir Lerik şəhərindən cənubda,Cəngəmiran kəndinə gedən yolun solunda yerləşir. Türbənin XII-XIV əsrlərə aid olduğu ehtimal edilir.Deyilənlərə görə burada xəlifə Cobir Ənsar dəfn edilib.Türbənin üstü 1994-cü (1996) ildə həkim Hacı Elman Abdullayev tərəfindən təmir edilmişdir.Bu vaxta qədər

burada sadəcə qəbir mövcud idi.Qəbrin üstündəki türbədən başqa ibadət üçün bir yardımçı otaq da inşa edilmişdir.Bu vaxta qədər burada sadəcə olaraq bir qəbir mövcud olmuşdur.Beləki, qəbirin üstündəki türbədən başqa ibadət üçün bir yardımçı otaq tilimişdir və onun sahəsi 6x5 metrdir.Bir müddət sonra yardımçı otaqlar tikilmişdir və bu otaq qaınlar üçün nəzərdə tutulub.Cobir Ənsar türbəsi mənbələrdə XIV əsrə Aid edilir və türbənin həyətində qədim dövrlərə aid olan daş qoç heykəlləri var, lakin əfsuslar olsun ki, bu qoç heykəllərin bir qismi məhv edilmişdir. Belə ki, burada sınıq məzar daşı var və onun üzərində ərəb əlifbası ilə "İbrahim" adı yazılıb.*(Bax:Samir Kərimov. Lerik rayonunun arxeoloji abidələri, B, 2006, səh. 95).* Ərəb mənbələrində onun adı Cobir Nasar kimi çəkilir. Bunu əsas götürərək demək olar ki, Cobir Nasar 7-ci əsrdə sasanilər imperiyası dağıldıqdan sonra Taleşan hakimi Bəhram Fərruxzadın ərəblərə qarşı qaldırdığı 642- il 27 iyun üs-yanında yaxından iştirak etmiş bir sərkərdədir. Elə bu səbəbdəndə Mədəniyyət və Turizim Nazirliyi bu abidəni VII əsrə aid edir və 1996-cı ildə Cabir Ənsarın məzarı üzərində türbə tikilmişdir.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4785,sistem kodu isə AJA004587-dir.*Şəkil. Cobir türbəsi.*

50.Seyid Mir Kazım ağa türbəsi (Amburdərə kəndi).Seyid Mir Kazım ağa türbəsi Lerik rayonunun Amburdərə kəndi ərazisində yerləşir.Türbənin hündürlüyü 3 metr olmaqla düzbucaqlı formadadır. Adından da göründüyü kimi bu türbə öz adını Seyid Mir Kazım ağa dında bir dini şəxsiyyətdən götürmüşdür.Ehtimal ki Seyid Mir

Kazım ağa öz dövrünün tanınmış seyidlərindən olmuş və o zamanın insanlıarının etmiad göstərdiyi bir ağır seyid olmuşdur.Türbənin damında göy rəngli dairəvi günbəz yerləşir. Şəkil. Mir Kazım ağa türbəsi.

51.Seyid Paşa türbəsi(Rvarud kəndi). Seyid Paşa türbəsi Lerik rayonunun Rvarud kəndi ərazisində yerləşir.Deyilənlərə görə Seyid Paşa Mir Cahangir ağanın nəvəsidir və bu türbədə onun qəbri yerləşir.Bu türbə el arasında həm də,"Asədoji tıbə" adlanır.Beləki, "astə" -talışca "sümük", "doji" – isə ağrı,"tıbə" isə "pir" deməkdir.Yəni bədən sümüklərində ağrısı olan insanlar bu türbəyə pənah gətirir və sonra şəfa tapır. Lakin deyilənlərə görə Astədojə türbəsinin tarixi Seyid Paşa ağadan daha qədimdir.Zaman-zaman sonra Seyid Paşa ağa bu türbə ərazisində dəfn edildikdən sonra bu ocaq sonralar Seyid Paşa ocağı kimi də tanınmağa başlanıldı.Lakin ətraf kəndlərin sakinləri bu ocağı Səyd Poşə ocəğ və bəziləri də "Səydə Po ocəğ" deyirlər.Hal-hazırda burada kiçik bir ziyarətgah binası mövcuddur. *Şəkil. Seyid Paşa türbəsi.*

52.Seyid Vəliağa ocağı.(Rvarud kəndi). Seyid Vəliağa ocağı yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Rvarud kəndi ərazisində yerləşir. Ocağın sahibi Seyid Vəliağa Mirqəni oğludur və o 1893-1973-cü illər ərzində yaşamışdır.Seyid Vəliağanın babası vaxtı ilə İranın Meşkin mahalının Fəxrabad kəndi

ərazisindən bu yerlərə köçüb gəlmişdir. Seyid Vəliağa Rvarud və ətraf kəndlərdə kəramətli seyid kimi tanınmış vəhörmət qazanmışdır.Rəhmətə gedəndən sonra qəbri ziyarətgah çevrilmişdir. Seyyid Vəliağa Mirqəni oğlu (1893-1973) XX əsrdə yaşamışdır. Böyuk kəramət sahibi olmuşdur. Rvarudda və ətraf kəndlərdə kəramətli Seyyid kimi tanınıb, hörmət qazanmışdır.Qəbri zaman keçdikcə ziyarətgaha çevrilib. Oğlu Seyyid Əbülağa tərəfindən abidə inşa edilmişdir. 2013-cü ildə yenidənqurma işləri aparılmış, abidəyə yeni görkəm verilmişdir. Qeyd olunan ziyarətgahlarda təkcə yaxın ərazilərdən deyil, paytaxtdan, ətraf rayonlardan və xaricdən gələn ziyarətçilərlə rastlaşmaq olar. Seyyid Vəliağa(1901-1973)ibn Mir Qəni ibn Fətulla ibn Əsədulla ibn Məmmədəli ibn Seyidi ibn Seyid Cahangir ibn Mir Şükürülla ibn Seyid İsmayıl ibn Seyid Suleyman (Meşkin-Fəxrəbad kəndi) Səfəvi seyidləri-Musayı Kazım nəsli.Rvarud kəndində olan Təğiyon tayfası ilə ən yaxın qohumdurlar, yəni eyni kökdən ulu baba Məmmədəlidən törəyiblər. Seyyid Vəliağanın babası Fətulla,Təğiyon tayfasının ulu babası Təğinin qardaşı Əsədullanın oğlu olub. Seyyid Vəliağanın atası Mir Qəni Fətulla oğlu Lənkəran qəzasının Zuvand mahalının Veri kənd cəmiyyətinin Rvarud kəndində 1876-ci ildə anadan olmuşdur.Seyyid Vəliağanın babası Fətulla kişi Rvarud kəndinin Dini Məhkəmə uzrə Qazisi olmuşdur.Nəsildən gələn savad Seyyid Vəliağanı Zuvand mahalında seçilməyə vadar edirdi, onun dini və dunyavi təhsili və bilgiləri yuksək idi. Sənədlərə görə 1901-ci ildə anadan olan Seyyid Vəliağa ibn Mir Qəni Fəxrəbadi-Rvarudi alim və kəndin obanın böyuk ağsaqqalı olmuşdur.Onun fəziləti və kəraməti haqqında Lənkəranın, eləcə də Lerikin bir çox kəndlərində hekayələr və rəvayətlər mövcuddur.Hal-hazırda Rvarud kəndində yaşayan onun oğlu Seyid Əbülağa tərəfinfdən ağanın qəbrinin üstündə abidə inşa etmişdir.Lakin 2013-cü ildə bu abidə yenidən

restavrasiya olunaraq şərq memarlığı üslubunda inşa edilmişdir. Elə bu səbəblərdən də Seyid Vəliağanın qəbrini ziyarət etmək üçün nəinki ətraf kəndlərdən, eləcə də xarici ölkələrdən də insanlar axın edirlər. *Şəkil. Seyid Vəliağa ocağı.*

53.Sardoni ocagı(Əvilə kəndi).Sardoni ocağı yerli əhəmiyyətli ziyarətgahdır və Lerik rayonunun Sardoni kəndi ərazisində yerləşir.Bu ocaq əsasən yerli sakinlər tərəfindən ziyarət olunur.Zaman-zaman insanlar bu ocağa üz tutub öz diləkləri ilə bu ocaqdan şəfa diləyir və ümid bəsləyirlər.Adından da görüdüyü kimi bu ocaq öz adını talışca olan "Sard" –soyuq,"honi" – bulaq sözlərindn götürmüşdür. Ehtimal ki yerli əhali bu ocaqda mövcu olmuş bulağın suyunu müqəddəs hesab etmiş və onun suyunu içərək şəfa tapmışdır.

54.Soltan Heydər türbəsi(Mistan nümayəndəliyinin Diqov kəndi).Soltan Heydər türbəsi yerli əhəmiyyətlidir.Deyilənlərə görə burada Şeyx Səfiəddinin nəvəsi və şah İsmayılın atası Şeyx Heydər dəfn olunub.Elə bu səbəbdən də bu qəbir şiələrin ziyarət məkanına çevrilib.

55.Saf Seyid türbəsi(Ləmərüd kəndi).Saf seyid türbəsi yerli əhəmiyyətli türbədir və Lerik rayonunun Ləmərüd kəndi ərazisində yerləşi.Əsasən az ziyarət olunan türbələrdəndir.

56.Siyo pi türbəsi(Soru kəndi).Siyopi(Qara pir) ocağı yerli əhəmiyyətli türbədir və Lerik rayonunun Soru kəndi ərazisində yerləşir.Siyop sözü adından göründüyü kimi Talışca olan "Siyo" – qara və "pi" – pir sözlərindəndir. Kənd sakini Anar Ağayevin dediklərinə görə Siyopi ocağı kəmdlə üz-üzə,çayın o biri sahilində, açıq bir sahənin ortasında yerləşir.Ocağın həyətində çoxl hündür və yaşlı ağaclar var. Bu ağacların altında isə qədim

qəbirlər var.Ətrafdakı ağaclar budansa da o pirin həyətindəki ağaclara toxunulmamış və bu səbəbdən də bu ağaclar bir buta şəklində sahənin ortasında uzaqdan diqqəti cəlb edir.Burada olan yaşlı ağaclarının bəzilərinin 300 dən çox yaşı var.2010-cu ildə kəndin Rusiyada yaşayan imkanlı sakinlərindən biri ocqda bir az abadlıq işləri apararaq orada bir daxma şəklində pir düzəldib damını da örtüb.

57.Siyo pi türbəsi(Mondigah kəndi). Siyopi(Qara pir) ocağı yerli əhəmiyyətli türbədir və Lerik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir. Siyop sözü adından göründüyü kimi Talışca olan "Siyo" – qara və "pi" – pir sözlərindəndir.Kənd sakinlərinin dediklərinə görə Siyopi yeddi imamın nəvələrindəndir və dini tarixdə adı keçir.Bu türbə zaman-zaman yerli sakinlərin iman gıtirdikləri bir müqəddəs məkan olmuşdur və əsasən az ziyarət olunan ocaqlardandır.

Şəkil. Siyopi ocağı

58.Şeyx Səfi türbəsi(Kələxan kəndi). Şeyx Səfi türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Kələxan kəndi ərazisində yerləşmişdir.Kənd sakini Rüstəm Pirlinin dediklərinə görə bu türbənin tarixi orta əsrlərə gedib çıxı və Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulanda bu türbə dağıdılıb.1992-1998-ci illərə qədər bu türbənin ərazisində bir yetim qəbir qalmıdır.Hal-hazırda itib-batmaq üzrədir.

59.Şahzadə Seyid Əbülqasım türbəs(Rvarud kəndi). Seyid Əbülqasım türbəsi yerli əhəmiyyətlidir.Türbənin tikilmə tarixi XVI əsrə təsadüf edir. Türbənin giriş qapısı yanında qara rəngdə mərmər löhvə var və bu löhvədə bu sözlər yazılıb: "ariflərin sultanı, türbəsi müqəddəs taliblərin ən seçilmişi" kimi ad çıxarmış Nizaməddin Şəhrəvər Gilani Kəsgərinin(Seyyid Babagil) sərkərdəsi,qoşun başçısı olmuşdur.Bab Gilani (Bobogil) vəfat edəndən sonra yerini və qoşununa başçılığı Şahzadə Seyyid Əbülqasimə vəsiyyət etmişdir.Şahzadə Əbülqasim bir müddət sonra "seyidlər ocağı" kimi tanınan Rvarud kəndinə gəlir və burada məskunlaşır.Şahzadə Əbül-Qasım uzun müddət bu kənddə yaşamış və böyük hörmət qazanmışdır və elə bu kənddə vəfat etmişdir.Ölümündən sonra bu kənddə dəfn edilmiş və zaman-zaman sonra qəbri ziyarətgaha çevrilmişdir. 2013-cü ildə Rvarud kəndinin xeyriyyəçi insanları tərəfindən türbə əsaslı surətdə təmir olunmuşdur. Türbə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin qeydiyyatına alınaraq dini turizm marşurutuna daxil edilmişdir.Türbə Lerik rayonunun Rvarud kəndi ərazisində yerləşir. *Şəkil.Şahzadə seyid Əbülqasim türbəsi. Lerik, Rvarud kəndi.*

60.Şeyx Səla türbəsi(Qışlaq kəndi).Şeyx Səla türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Qişlaq kəndi ərazisində yerləşir.Abidənin invertar nömrəsi 4781,sistem kodu isə AJA4583-dür.

61.Şıx Cənnət türbəsi(Ker kəndi).Şıx Cənnət türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Ker kəndinə

yerləşir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4774, sistem kodu isə AJA004576-dır.

62.Türbə Lünə(Nodə kəndi).Bu türbə ölkə əhəmiyyətli arxeoloji abidədir və türbə Lerik rayonunun Nodə kəndi ərazisində yerləşir. Abidənin tarixi Antik dövrə aiddir. Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 1473,sistem kodu isə AJA001495-dir.

63.Qəqoy türbəsi(Qəqoy kəndi).Bu türbəsi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Qəqoy kəndi ərazisində yerləşir.Bu ocağın sahibi ağır seyid olmuş və öz dövrünün tanınmış və kəramətli şəxsiyyətlərindən olmuşdur.Vəliəddin ocağı zaman-zaman insanların pənah yeri və sonradan isə ziyarətgah yeri olmuşdur. Hal-hazırda yerli əhali tərəfindən ziyarət olunur.Bu türbə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 4790, sistem kodu isə AJA004592-dir.

64.Vəliəddin ocağı(Mistan kəndi).Vəliəddin ocağı yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Mistan–Perzarə kəndləri yaxınlığında yerləşir.Bu ocağın sahibi ağır seyid olmuş və öz dövrünün tanınmış və kəramətli şəxsiyyətlərindən olmuşdur. Vəliəddin ocağı zaman-zaman insanların pənah yeri və sonradan isə ziyarətgah yeri olmuşdur.Hal-hazırda yerli əhali tərəfindən ziyarət olunur.

Şəkil. Vəliəddin ocağı.

65.Zəcəğaj türbəsi(Xəlifə -Perzara arası).Zəcəğaj türbəsi yerli əhəmiyyətlidir və Lerik rayonunun Perzarə və Xəlifəkənd kəndləri arasında yerləşir.Bu ocağın tarixi haqqında dəqiq məlumat yoxdur və ocaq ərazisində dörd naməlum qəbir var ki, onlarında üzərində heç bir yazı yoxdur.Deyilənlərə bu ocağı nəsildən-nəsilə yaşatmışlar,lakin sovet dövründə bütün dini yerlər kimi bu ocaq da qadağan edilib bağlanmışdır.Uzun müddət istifadəsiz qaldığından yararsız hala düşüb dağılmışdır.

66.Ziyil türbəsi(Perzəkücə və Mədiyəkücə kəndləri arası).Ziyil türbəsi yerli əhəmiyyətli türbədir və lerik rayonunun Perzəküjə və Mədiyəküjə kəndləri arasındakı ərazidə yerləşir.Ocağın tarixi məlum olmasa da onu ziyarətedənlıər az deyil.Belə ki,bu ocqlar əsasən yerli sakinlər və ətraf yaxın kəndlərin sakinləri tərəfindən ziyarət olunur.

III HİSSƏ LERİK MƏSCİDLƏRİ

1.Lerik rayonu üzrə məscidlər cədvəli

Ümumi: 99 məscid. Dövlət Komitəsində icması qeydiyyatdan keçən məscidlərin sayı – 27

Dini icması olmayan məscidlərin sayı – 72

№	Şəhər, qəsəbə, kənd	Məscidin sahəsi (m2) və tutumu (nəfər)	Məsciddə dini icma qeydiyyatı və tarixi	Tikilmə tarixi
1	Anzolu kənd məscidi	14, 8 m2, 30 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
2	Andurma kənd məscidi	112 m2, 98 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 09.10.18	XX əsr
3	Amburdərə kəndməscidi	120 m2, 110 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib29. 11. 18	XX əsr
3	Ambu kənd məscidi	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
5	Almu kənd məscidi	100 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	2000-ci il
6	Axunahiran kənd məscidi	45 m2, 45 nəfər	Dini icma yoxdur	2000-ci il
7	Akuşapeştə kənd məscidi	90 m2, 90 nəfər	Qeydiyyatı var Q-nkeçib 24.04.15	XX əsr
8	Blaband kənd məscidi	180 m2, 200 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 03.12.09	XX əsr
9	Barzavu kənd məscidi	86 m2, 89 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
10	Brkandul kənd məscidi	32 m2, 40 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 14.11.16	XX əsr XX əsr
11	Bradi kənd məscidi	32 m2, 40 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr

12	**Bibiyani kənd məscidi**	136 m2, 130 nəfər	Qeydiyyatı var Q-nkeçib 19.06.15	2002-ci il
13	**Babakücə kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
14	**Bürsülüm kənd məscidi**	45 m2, 45 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
15	**Büzeyir kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
16	**Bilnə kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
17	**Boykəndil kənd məscidi**	90 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	2013-2014
18	**Cəngəmiran kənd məscidi**	48 m2, 60 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 26.07.10	XX əsr
18	**Conu kənd məscidi**	30 m2, 30 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
20	**Camaşair kənd məscidi Xanım Fatimeyi-Zəhra" məscidi**	200 m2, 200 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 15.02.12	2009-cu il
21	**Cənginəvud kənd məscidi**	94 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	2002-ci il
22	**Çayrud kənd məscidi**	112 m2, 98 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
23	**Çayrud kənd məscidi**	120 m2, 100 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
24	**Daster kənd məscidi**	24 m2, 35 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
25	**Dico kənd məscidi**	32 m2, 30 nəfər	Dini icma yoxdur	2007-ci il
26	**Divağac kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
27	**Davradibi kənd məscidi**	40 m2, 40 nəfər	Dini icma yoxdur	2004-cü il
28	**Dızdipok kənd məscidi**	26 m2, 26 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
28	**Durğan kənd məscidi**	50 m2, 50 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
30	**Ərdəbilə kənd**	50 m2,	Dini icma yoxdur	XX əsr

	məscidi	50 nəfər		
31	**Əliabad kənd məscidi**	60 nəfər	Dini icma yoxdur	2007-ci il
32	**Əvilə kənd məscidi**	32 m2, 30 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
33	**Göydərə kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 20.04.16	XX əsr
34	**Gürdəsər kənd məscidi**	240 m2, 240 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 15.02.12	2006-cı il
35	**Günəşli kənd məscidi**	90 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
36	**Hamarat kənd məscidi**	120 m2, 110 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
37	**Hamarmeşə kənd məscidi**	114 m2, 200 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 14. 11. 16	2005-ci il
38	**Hiveri kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
39	**Hoveri kənd məscidi**	50 m2, 50 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
40	**Hovil kənd məscidi**	50 m2, 50 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
41	**Hıramo kənd məscidi**	110 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	2009-2010
42	**Kələxan kənd məscidi**	120 m2, 110 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 29.11.18	XX əsr
43	**Kəlvəz kənd məscidi**	50 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
44	**Küman kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
45	**Küsəkəran kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
46	**Kıncıvo kənd məscidi**	80 m2, 78 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
47	**Kirəvud kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
48	**Qosmalian kənd məscidi**	90 m2, 90 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 28. 07. 17	XX əsr
49	**Qələsər kənd məscidi**	75 m2, 75 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
50	**Qələbin kənd məscidi**	70 m2,	Dini icma yoxdur	XX əsr

		70 nəfər		
51	**Qələbin kənd məscidi**	70 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
52	**Qılqılov kənd məscidi**	40 m2, 40 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
53	**Qışlaq kənd məscidi**	50 m2, 50 nəfər	Dini icma yoxdur	2008-ci il
54	**Lerik şəhər məscidi**	280 m2, 350 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
55	**Lüləkəran kənd məscidi**	84,6 m2, 87 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 01.12.09	XIX əsr
56	**Livədirqə kəndməscidi**	96 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
57	**Laman kənd məscidi**	96 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
58	**Ləlǝhiran kənd məscidi**	112 m2, 95 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
59	**Lərmərud kənd məscidi**	75 m2, 68 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
60	**Mastail kənd məscidi**	112 m2, 100 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
61	**Mistan kənd məscidi**	140 m2, 130 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 18. 07. 16	XX əsr
62	**Monidigah kənd məscidi**	86 m2, 80 nəfər	Qeydiyyatı var Q-nkeçib 21.07.10	XX əsr
63	**Molalan kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
64	**Murya kənd məscidi**	65 m2, 65 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
65	**Nücü kənd məscidi**	100 m2, 98 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
66	**Nuravud kənd məscidi**	120 m2, 120 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
67	**Nısomurya kənd məscidi**	30 m2, 30 nəfər	Dini icma yoxdur	2004-cü il
68	**Noda kənd məscidi**	96 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
69	**Ordahal kənd məscidi**	60 m2, 50 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
70	**Orand kənd məscidi**	48 m2,	Dini icma yoxdur	2006-2014

		48 nəfər		
71	**Pirzəküçə kənd məscidi**	25, 6 m2, 42 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 07.05.10	XX əsr
72	**Pirasora kənd məscidi**	120 m2, 100nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
73	**Pendi kənd məscidi**	50 m2, [illegible] nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
74	**Piran kənd məscidi**	90 m2, 90 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 20.04.16	XX əsr
75	**Pirzora kənd məscidi**	125 m2, 100 nəfər	Dini icma yoxdur	2000-ci il
76	**Rvarud kənd məscidi**	128, 8 m2, 126 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 30. 07. 10	XX əsr
77	**Rəzgov kənd məscidi**	55 m2, 55 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
78	**Soru kənd məscidi**	120 m2, 120 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 15. 07. 13	2002-ci il
79	**Siyov kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Dini icma yoxdur	2002-2004
80	**Sipyəreğon kənd məscidi**	90 m2, 90 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 24.04.15	2001-ci il
81	**Şingədulan kənd məscidi**	120 m2, 100 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
82	**Şonaçola kənd məscidi**	60 m2, 74 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
83	**Şinəband kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 09.10.18	2013-cü il
84	**Təngəbin kənd məscidi**	96 m2, 50 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
85	**Tikəband kənd məscidi**	40 m2, 40 nəfər	Dini icma yoxdur	2003-cü il
86	**Tikəband kənd məscidi**	45 m2, 45 nəfər	Dini icma yoxdur	2008-ci il
87	**Təndül kənd məscidi**	48 m2, 45 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
88	**Təbrizli kənd məscidi**	80 m2,	Dini icma yoxdur	2007-2012

		80 nəfər		
89	**Vistən kənd məscidi**	24 m2, 35 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
90	**Vizəzəmin kənd məscidi**	140 m2, 140 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 20. 04. 16	XX əsr
91	**Veri kənd məscidi**	60 m2, 60 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 18.07.16	XX əsr
92	**Veri -Əliabadı kənd məscidi**	45 m2, 45 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
93	**Vov kənd məscidi**	48 m2, 48 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
94	**Zenoni kənd məscidi**	100 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
95	**Zərikuməco kənd məscidi**	80 m2, 80 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
96	**Zərdəbərə kənd məscidi**	98 m2, 90 nəfər	Dini icma yoxdur	XX əsr
97	**Zardoni kənd məscidi**	40 m2, 40 nəfər	Dini icma yoxdur	2002-ci il
98	**Züvüç kənd məscidi**	90 m2, 90 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 30. 06. 17	2012-2014
99	**Zövnə kənd məscidi**	100 m2, 100 nəfər	Qeydiyyatı var Q-n keçib 28. 07. 17	2013-cü il

2. Lerik məscidləri (99 ədəd)

1.Anzolu kənd məscidi. Anzolu kənd məscidi Lerik rayonunun Anzolu kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 14,8 kv. metr, tutumu 30 nəfər və dini icması yoxdur.Anzolu məscidi hündürlüyü 20 sm olan beton səki üzərində yerləşir və məscid divarları çiy kərpiclərdən hörülmüşdür. Lakin sonralar məscidin divarlarına çöl tərəfdən ağ əhənglə suvaq vurulmuşdur. Məscidin damı dəmir materialı ilə örtülmüşdür.Məscidin ön tərəfdən eyni ölçüdə göy rəngdə beş taxta pəncərə var və yan tərəfində isə bir giriş qapısı.Məscidin dini icması yoxdur.*Şəkil. Anzolu kənd məscid.*

2.Andurma kənd məscidi. Andurma kənd məscidi Lerik rayonunun Andurma kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Andurma kənd sakini Məhəbbət Samiyevin dediklərinə görə Andurma kəndində ilk məscid 1972-ci ildə kənd ağsaqqallarının təşəbbüsü və kənddəki xeeyriyyəçi adamların şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilmişdir.Məscidin tikilməsində yerli əhali hamılıqla öz köməyini əl-birliyi ilə yaxından göstərmişdir.Lakin bu məscid də intensiv yağış suları və baxımsızlıq ucubatından qəzalı vəziyyətə düşmüşdür. Elə bu üzdən də 2020-ci ildə kənd ağsaqqallarının

yenidən təşəbbüsü ilə məscidi əsaslı təmir etmək qərara alınır. Bunun üçün istər kənd də olan xeyriyyəçi adamlarla, istərsə də başqa şəhərlərdə və xarici ölkələrdə yaşayan yerlilə əlqə saxlanılır və onların da şəxsi maliyə dəstəyi ilə məscid yenidən əsaslı şəkildə təmir olunur.Belə ki hər iki məscidin tikintisində və təmirində demək olar ki bütün kənd sakinləri həm fəhl, həm də usta kimi işləmişlər. 1990-cı ildə tikilmişdir.Məscidin ustası Məşhədi Hilal adında şəxs olmuşdur və məscidin tikilməsində yerli əhali ona çox yaxında hamılıqla köməklik etmişlər. Məscidin sahəsi 112 kv. metr, tutumu 98 nəfər və 09. 10. 2018 - ci il tarixində DQİDK - dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. Andurma məscidi dağ yamacında yerləşir.Məscid hündürlüyü 20 sm olan beton səki üzərində yerləşir və məscid divarları çiy kərpiclərdən hörülmüşdür. Lakin sonralar məscidin divarlarına çöl tərəfdən ağ əhənglə suvaq vurulmuşdur.Məscidin damı dəmir materialı ilə örtülmüşdür.Məscidin ön tərəfdən bir giriş qapısı və bir neçə eyni həcmli taxta pəncərəsi var.*Şəkil. Andurma kənd məscidi.*

3.Ambu kənd məscidi. Ambu kənd məscidi Lerik rayonunun Ambu kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid 1970 - ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib.Məscid yerli sakinlərinin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin iç sahəsi 14x5 metr, hündürlüyü 2,80, tutumu isə 80 m2, 80 nəfər. Məscid əsasən çaylaq daşlarından tikilib və divarları palçıqla ağardılıb.Məscidin damı isə şiferlə örtülüb.Lakin bu

məscid dağılmış və divarlrı isə yağış sularının təsirindən süzülmüşdür. Bu səbəbdən də yerli sakinlərin köməyi ilə məscid sökülərək yerində mişar daşlarından yenisi tikilmişdir.Yeni məscid “P” şəkilli olmaqla yanlarında yardımçı otaqları var və damında isə dördkünc formalı azanverən yer var. Məscidin ön tərəfinin pəncərələri qəhvəyi rəngli 3 plastik pəncərə qoyulub. Məscidin ətrafı qum-sement məhlulu ilə suvanaraq sarırəngləboyanmışdır. Ambu kənd məscidinin sahəsi 80 kv. metr, tutumu 80 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Ambu kənd məscid.*

4.Amburdərə kənd məscidi. Amburdərə kənd Lerik rayonunun Amburdərə kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 120m2,insan tutumu isə 110 nəfərdir və 29 noyabrl 2018 - ci ildə DQİDK - dən qeydiyyatından keçmişdir.Amburdərə məscidi hündürlüyü 20 sm.olan səki üzərində yerləşir.Məscid divarları mişar daşlarından yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidin divarları çöl tərəfdən qum-sement qarışığı ilə suvanmışdır. Amburdərə məscidinin ön tərəfindən eyni ölçüdə beş taxta pəncərəsi vardır. Məscidin damı isə şifer materialından olmaqla azan vermək üçün günbəzi yoxdur.*Şəkil. Amburdərə kənd məscidi.*

5.Almu kənd məscidi. Almu kənd məscidi Lerik rayonunun Almu kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2000-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tikibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Almu kənd məscidinin sahəsi 100 m2, insan tutumu isə 90 nəfərdir və dini icması yoxdur. Məscidi hündürlüyü 40 sm olan beton səki üzərində yeürləşir.Məscid bişmiş qırmızı kərpiclərdən tikilmiş, lakin sonralar onun divarlarına çöl tərəfdən əhənglə suvanmışdır. Almu məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 4 ədəd göy rəngdə taxat pəncərə var.Pəncərələrin hündürlüyü 1. 20 metr, eni isə 1 metrdir. Məscidin ön tərəfində iki giriş qapıları var və bu qapıların hündürlüyü 2 metr, eni isə 80 sm. dir.Qapılar göy rəngdədirlər və taxta materialındandırlar. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin damı şifer materialından olmaqla damda dairəvi formalı günbəz var.*Şəkil.Almu kənd məscidi*

6.Axunahiran kənd məscidi. Axunahiran kənd məscidi Lerik rayonunun Axunahiran kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2000-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tikibni işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 45 m2,insan tutumu 45 nəfərdi və məsciddə dini icma yoxdur.Məscid digər dağ kəndlərində olduğu kimi kiçik həcmli məscid xarakteri daşıyır. Belə ki, məscid 40 sm. lik səki üzərində tikilmiş və yerdən tavana

olan hündürlüyü isə 3 metrdir.Məscidin divarları bişmiş kərpiclərdən tikilmiş, lakin sonradan palçıqla suvanmışdır. Məscid divarları çöl tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Məscidin sağ tərəfdə göy rəngdə bir taxta giriş qapısı var və bu qapının hümndürlüyü 2 metrdir.Məscidin ön tərəfdə eyni ölçüdə iki göy rəngli taxta pəncərə yerləşir.Axunahhiran kənd məscidinin damı əvvəllər qırmızı kirəmitdən olsa da,sonradan şifirlə əvəz olunmuşdur.Məscidin damında kvadrat formalı azan verən yer var.Məsciddə məhərrəm aylarında imam Hüseyn tənziyyəsi qurulur.Məsciddə dini icma yoxdur. *Şəkil. Axunahiran kənd məscidi.*

7.Akuşəpeştə kənd məscidi. Akuşəpeştə kənd məscidi Lerik rayonunun Akuşəpeştə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesbına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan -böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Akuşapeştə kənd məscidinin sahəsi 90 m2, insan tutumu 90 nəfər və 24.04. 2015 - ci ildə DQİDK - dən qeydiyyatından keçmişdir. Akuşəpeştə kəndind əvvəllər məscid olmamışdır və yerli sakinlər məhərrəm aylarında ddigər qonşu kəndlərə və ya evlərdəki təkiyyələrə üz tutumuşlar.Qış fəslində bu məsələ çətin olduğuna görə kənd ərazisində yeni məscid binası tikilməyə qərar verilmişdir.Hal-hazırki məscidin divarları qımızı kərpicdəndir və onun tinlərində ağ kərpiclərlə xüsusi ustalıqla hörülmüşdür. Məscidin qarşı tərəfdən plastik ağ rəngli qapısı var. məscidin damı dəmirlə örtülmüşdür. *Şəkil. Akuşəpeştə kənd məscidi*

8.Bılaband kənd məscidi. Bıləband kənd məscidi Lerik rayonunun Bılaband kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 180 m2,insan tutumu isə 200 nəfərdir. Məscidin həyətyanı sahəsi yoxdur, iç sahəsi 16x7 metrdir.Məscid düzbucaqlı formada olmaqla əsasən mişar daşlarından inşa edilib. Məscidin dam örtüyü ilk əvvəl qırmızı kirəmitlə örtülmüş, hal-hazırda isə yaşıl məxməri dam örtüyüdür. Məscidin iç divarları qum-sement məhlulu ilə suvanıb vəməscidin minarəsi var. Məscid 03.12.2009-cu ildə DQDK-dən qeydiyyatından keçmişdir.*Şəkil. Bıləband kənd məscidi.*

9.Barzavu kənd məscidi. Barzavu kənd məscidi Lerik rayonunun Barzəvü kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 86 m2,insan tutumu 89 nəfərdir və dini icması yoxdur.Beləki, məscid hündürlüyü 50 sm olan beton səki üzərində yerləşir və məscid divarları mişar daşları ilə tikilmişdir.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə dörd ədəd ağ rəngli plastik pəncərə vardır.Məscidin dam örtüyü yaşıl rəngli dəmir təbəqə ilə örtrülmüşdür.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta

ilə hörülmüşdür.Məscidin damında azan vermək üçün günbəz yerləşir.Məscidin dini icması yoxur.*Şəkil. Barzavu kənd məscidi.*

10.Bırkandül kənd məscidi. Bırkandül kənd məscidi Lerik rayonunun Bırkandül kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərinin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 32 m2, insan tutumu 40 nəfər və 14.11.2016- cı ildə DQİDK - dən dövlət qeydiyyatından kçmişdir. Bırkandül kənd məscidi hündürlüyü 20 sm olan səkinin üzərində yerləşir.Məscid Lerik rayonunun digər dağ kənd məscidlərindən öz quruluşuna görə fərqlənir.Beləki, məscid divarları çöl tərəfdən yaşıl rənglə boyanmış və ön tərəfdə eyni ölşüdə 4 ədəd pəncərə var.Məscidin giriş hissəsində dairəvi formalı daşdan arko tikilmişdir və o arkonun ön tərəfində dar və uzun bir plastik ağ pəncərə vart. Pilləkəndə məhz bu arkonun içərisindədir. Məscidin arkosu ilə yan tərəflərdə boş qalan hissələrin üst dəmir damla örtülmüşdür.Belə ki, məscidin içərisi ortadan iki hissəyə bölünmüşdür.Birinci az olan hissə qadınıar üçün nəzərdə tutulmuş,çox olan hissə isə kişilər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Məscidin içəri divarları isə qum-sement məhlulu ilə suvanmışdır.*Şəkil.Bırkandül kənd məscidi.*

11.Bırədi kənd məscidi.Bırədi kənd məscidi Lerik rayonunun Bırədi kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Bırədi kənd məscidi 1986-cı ildə kənd camatının şəxsi vəsaiti hesabına inşa edilib, lakin bir müddət sonra baxımsızlıq üzündən yarasız hala düşmüşdür.Elə bu səbəbdən də yerli sakinlərin şəxsi vəsaiti hesabına2011-ci ildəyenilənib. Bırədi kənd məscidinin sahəsi 32-m2, insan tutumu 40 nəfər və məscidin dini icması yoxdur. *Şəkil. Bırədi kənd məscidi.*

12.Bibihoni kənd məscidi. Bibihoni kənd məscidi Lerik rayonunun Bibihoni kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2002-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 136 m2,insan tutumu 136 nəfər və məscid 19.06.2015-ci ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. Bibihoni kəndində hal-hazırda yeni tikilmçiş məscid fəaliyyət göstərir.Beləki hazırki məscidin divarları mişar daşlarında, damı isə dəmirlə örtülmüşdür. Məscidin ön tərəfdə eyni ölçülü üç yaşıl rəngli plastik pəncərə var ki, onlarında üstü tağvaridir.Məscid özü hündürlüyü 50 sm olan beton səki üzərində yüerləşir.Anzulu məscidinin pəncərələrinin hündürlüyü 2 metr,eni isə 1.50 sm.dir.Belə ki, məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialı ilə xüsusi ustalıqla hörülmüşdür.*Şəkil. Bibihoni kənd məscidi.*

13.Babakücə kənd məscidi. Babakücə kənd məscidi Lerik rayonunun Babaküjə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 60 nəfər və dini icması yoxdur.Babakujə kəndində hal-hazırda yeni məscid fəaliyyət göstərir.Belə ki, yeni məscid ikimərtəbəlidir və hündürlüyü 1 metr olan divarın üzərində yerləşir. Məscidin ön tərəfdən eyni ölçüdə iki plastik pəncərəsi və taxta materialından iki qapısı var.O üzdən də məscidin hər iki tərəfdən də ön hissədə iki hündür pilləkəni var. Ayrıca olaraq pilləkənlər üzərində dam artırılmış və məscidin ümumi damına birləşdirilmişdir.Məscidin damı dəmir materialından damda günbəz mövcuddur.Məscidin dini icması yoxdur.*Şəkil. Babaküjə kənd məscidi.*

14.Bürsülüm kənd məscidi.Bürsülüm kənd məscidi Lerik rayonunun Bürsülüm kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid 2017-2018-ci illərdə kənd sakinlərinin şəxsi vəsaiti hesabına və Bakı şəhərində yaşayan büsülümlülərin maddi dəstəyi ilə inşa edilmişdir.Məscidin sahəsi 45 m2,insan tutumu 45 nəfər və dini icması yoxdur.Məscidin divarlarıqırmızı kərpicdən tikilmişdir.Məscidin sahəsi 200kv. metr, uzunluğu 25 metr,eni isə 12 metrdir.Bu məscid Lerik rayonunun dağ məscidlərindən biridir və məscidin fasadında iki qapı və beş ensiz, hündür pəncərələr vardır. Məscidin sağ tərəfində isə bir qapı və iki pəncərə yerləşir, qapı və pəncərələr tağlıdır, pəncərələr şəbəkəlidir və hər üç qapının qarşısında artırma vardır.İnteryerdə tavana dayaq məqsədilə beş sütun yerləşdirilmişdir və interyerə suvaq çəkilmiş və üzərinə boya sürülmüşdür. Məscid ortadan iki hissəyə ayrılmışdır.Qadınlar olan

yerdə də şəbistan vardır, şəbistana sol tərəfdən girməkolar. Məscidin minbər və mehrabı var və döşəməsi torpaq,qapı-pəncərələri,tavanı,dayaq sütunları,kum örtüyünün konstruksiyası ağac materialından,dam örtüyü isə kirəmitdəndir.Məscidin hörmə, xarratlıq işlərini isə yerli ustalar görmüşdür.Məscid pilləkənləri daşdandır və beş pilləsi var.Məscidin ön tərəfdə eyni ölçüdə beş taxta pəncərə var.Bu pəncərələrin hündürlüyü 3 metr, eni isə 2, 5 metrdir.

15.Büzeyir kənd məscidi. Buzeyir kənd məscidi Lerik rayonunun Buzeyir kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 60 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid, hündürlüyü 50 sm olan beton səki üzərində tikilmiş və divarları mişar daşları ilə hörülmüşdür. Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür.Məscidin ön tərəfdən eyni ölçüdə qəhvəyi rəngdə plastik pəncərələri və iki giriş qapısı var üstündə yağşdan qorunmaq üçün dəmir dirəklər üstündə dam qurulmuşdur.*Şəkil. Buzeyir kənd məscidi*

16.Bilnə kənd məscidi. Bilnə kənd məscidi Lerik rayonunun Bilnə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-

böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 80 m2, insan tutumu 80 nəfər və dini icması yoxdur. Bilnə kənd məscidi hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində tikilmişdir.Məscidin divarları əhənglə suvanmışdır. Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə olan ağ plastik pəncərə var. Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialı ilə hörülmüşdür.Məscidin qapısı yan tərəfdə yerləşir.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Bilnə kənd məscidi.*

17.Boykəndi kənd məscidi. Boykəndi kənd məscidi Lerik rayonunun Boykəndi kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2013-2014 - cü ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin sahəsi 90 m2,insan tutumu 90 nəfər və dini icması yoxdur.Boykəndi məscidi hündürlıüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin ön tərəfdən eyni ölçüdə iki kiçik plastik pəncərə və bir ədəd ağ rəngli plasstik qapı var.Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür və damında günbəz var.Məscidin döşəməsin döşəməsi torpaq,tvanı isə taxta materialı ilə hörülmüşdür. *Şəkil. Boykəndi kənd məscidi.*

18.Cəngəmiran kənd məscidi.Cəngəmiran kənd məscidi Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə təsadüf edir.Sovetlər dönəmində anbar kimi istifadə edilib. 1970-ci illərdən sonra kolxoz sədri Ataxan Şiriyevin başçılığı ilə burada təmir işləri aparılıb. Məscid yerli sakinlərinin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin həyətyanı sahəsi 2500 m2, iç sahəsi 48 m2,insan tutumu isə 60 nəfərdir və 26. 07. 2010-cu ildə DQİDK-dən qeydiyyatından keçmişdir.Məscidin dam örtüyü ilk əvvəl qırımızı kirəmitdən olsada hal-hazırda şiferdəndir.İbadət zalının döşəmə və tavanı taxta ilə vurulub.Bütün qapı və pəncərələr düzbucaqlı formadadır.Məscidin ön tərəfində açıqşəkilli eyvan var.Məscidin damında azanverən yer var.*Şəkil. Cəngəmiran kənd məscidi.*

19.Conu kənd məscidi.Coni kənd məscidi Lerik rayonunun Coni kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir Məscidin sahəsi 30 m2,insan tutumu 30 nəfər və dini icması yoxdur.Coni kənd məscidi birtərəfli olaraq təpə nin yamacında yerləşir və düzbucaqlı formadadır. Məscidin divarları ağ rəngli əhənglə suvanmışdır.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə

olmaqla dörd ədəd pəncərə yerləşir və pəncərələrin hündürlüyü 1. 80 sm, eni isə 1.30 sm.dir.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Coni kənd məscidi.*

20.Camanşair kənd “ Xanım Fatimeyi Zəhra” **məscidi.** Camanşair kənd məscidi Lerik rayonunun Camanşair kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2009-cu ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin sahəsi 200 m2, insan tutumu 200 nəfər və 15.02.2012-ci ildə DQİDK - dən qeydiyyatından keçmişdir.Camanşair kənd məscidi sahəsinə görə böyük məsciddir və məscid divarları qırmızı kərpiclə yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla hörülmüşdür. Məscidin damı yaşıl təbəqə ilə örtülmüşdür.Məscidin sağ tərəfində hündürlüyü 12 metr olan dairəvi minarə yerləşir.*Şəkil Camaşaır knd məscidi.*

21.Cənginəvud kənd məscidi. Cənginəvüd kənd məscidi Lerik rayonunun Cənginəvüd kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2002-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin tutumu 94 m2,insan tutumu 90 nəfər və dini icması yoxdur.Cənginəvüd məscidi qırmızı kərpicdən tikilmişdir. Məscidin həyətyanı sahəsi 200 m2,

uzunluğu 25 metr,eni isə 12 metrdir.Bu məscid Lerik rayonunun yaxşı məscidlərindən biridir. Məscidin ön tərəfdə isə eyni ölçüdə dörd ədəd ağ rəngli plastik pəncərələr vardır. Pəncərələrin hündürlüyü 1.80sm x 1.60-sm.dır.Məscidin sağ tərəfində isə bir qapı və iki pəncərə yerləşir, qapı və pəncərələr tağlıdır, pəncərələr şəbəkəlidir.Məscidin divarları mişar daşlarından hörülmüş və 40 sm hündürlükdə olan səki üzərində yerləşməklə düzbucaqlı formadadır.Məscid ortadan iki hissəyə ayrılmışdır:qadınlar olan yerdə də şəbistan vardır və şəbistana sol tərəfdən girməkolar.Məscidin minbər və mehrabı var və məscidin döşəməsi torpaq,qapı-pəncərələri,tavanı,dayaq sütunları,kum örtüyünün konstruksiyası ağac materialından,dam örtüyü isə kirəmitdəndir.Məscidin hörmə, xarratlıq işlərini isə yerli ustalar görmüşdür.Məscid pilləkənləri daşdandır və üç pilləsi var. Məscidin dam örtüyü şifer materialından olmaqla damında kvadrat formalı günbəz vardır.Belə ki,Cənginəvüd kəndində də Lerik rayonunun digər kəndlərində olduğu kimi əvvəllər məscid olmamışdır. Yerli sakinlər bu səbəblə də qonşu kəndlərdəki məscidlərə və ziyarətgahlara üz tutmuşlar.Lakin bu məsələni həllə etmək üçün kəndin xeyriyyəçi insanları kənd ərazisində məscidin tikilməısinə başlamışıar.Məscidi yerli ustalar tikimiş və kənd əhalisi dəonun tikilməsində yaxından iştirak etmişlər.*Şəkil. Cənginəvüd kənd məscidi.*

22.Çayrud kənd məscidi-I Aşağı-Çayrud kənd məscidi Lerik rayonunun Aşağı-Çayrud kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər

yaxından iştirak etmişdir.Aşağı-Çayrud kənd məscidinin sahəsi 120 m2,insan tutumu 100 nəfər və dini icması yoxdur.Aşağı-Çayrud kənd məscidi Lerikin ənənəvi dağ məscidləri ilə eyni quruiluşa malikdir. Beləki məscid divarları çiy kərpiclərdən yerli ustalar tərəfindən hörülmüş, lakin sonradan üstünə ağ əhənglə suvaq çəkilmişdir.Məscidin dam örtüyü qırmızı kirəmitlə örtülmüşdü. Məscid binası çox da hündür deyil və onun yönlərində kiçik həcmli göy rəngdə bir neçə pəncərə yerləşir. Məscid balaca olsa da onun hündürlüyü 8 metr olan minarəsi vardır. *Şəkil. Aşağı-Çayrud kənd məscidi.*

23.Çayrud kənd məscidi-II Çayrud kənd məscidi Lerik rayonunun Çayrud kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin sahəsi 112 m2,insan tutumu 98 nəfər və dini icması yoxdur.Köhnə məscid yararsız hala düşdüyündən istifadəsiz hala düşmüş və bu səbəbdən də bu problemi həll etmək üçün kəndin xeyriyyəçi insanlıarı kənddə yeni məscidin tikilməsinə başlamışlar.Çayrud kəndi ərazisindəki hazırki məscidin divarları mişar daşlarından yerli ustalar tərəfindən tikilmiş və onun üzərinə isə qum-sement məhlulu qarışığı suvaq çəkmilmişdir.Məscidinin quruluşu düzbucaqlı olmadığından ön tərəfində eyni ölçüdə yeddi pəncərəsi var ki, bu pəncərələrin üstü tağvari formadadır. Məscidin ön tərəfdən bir giriş qapısı var.Məscidin dam örtüyü şifer materialından olmaqla üzərində kvadrat formalı azanvermək üçün günbəz yerləşir. *Şəkil. Çayrud kənd məscidi.*

24.Daster kənd məscidi.Daster kənd məscidi Lerik rayonunun Daster kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Daster kənd məscidi 1985-ci ildə yerli sakinlər tərəfindən inşa edilib.Lakin məscid kənd camaatının şəxsi vəsaiti hesabına 2015-ci -ci ildə təmir-bərpa işləri aparılaraq yenilənmişdir.Daster kənd məscidi 24 m2,35 nəfər. Belə ki, məscidin divarları mişar daşlarından hörülmüşdür. Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 4 ədəd pəncərə var ki, onların da üst hissəsi tağvari formadadır. Bundan əlavə məscidin ön tərəfində ağ rəngli hündür iki ədəd taxta qapısı var. Həmən qapının qarşı hissəni yağış aylarında qorunmaq üçün dam qurulmamışdır. Məscidin hər iki yan tərəflərində də eyni ölçüdə-2 ədəd, toplam 4 ədəd taxta pəncərə var. Məscidin damnda azan vermək üçün günbəz var.Dini icma yoxdur. *Şəkil. Daster kənd məscidi.*

25.Dico kənd məscidi. Dico kənd məscidi Lerik rayonunun Dico kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2000-ci ildə yerli sakin Məşhədi Ağababa Hacıbaba oğlu Quliyevin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib. Məscidin tikintisində kənd sakinlərindən Hacıməmməd Hacıbaba oğlu Qulizadə, Kərbəlayi Əliməmməd Hacıbaba oğlu, Mais Orucəli oğlu Həmdəmov,İbrahim Mirtağı oğlu Quliyev(ailəvi),Ağamir Şirvanov(ailəvi),Rəcəb Şirvanov(ailəvi),

Kamal Camalov,Vəkil Camalov,Ağaxan(Fərman) Xudaverdi oğlu Quliyev yaxından iştirka etmişlər.Məscidin sahəsi 32 m2,insan tutumu 30 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir və məscid divarları mişar daşları ilə hörülmüşdür.Dico məscidinin qabaq hissəsində eyni ölçüdə üç ədəd taxta pəncərə və yan hissəsində də bir ədədd taxata qapı var.Məscidin dam örtüyü dəmir materialındandı. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla hörülmüşdür. *Şəkil. Dico kənd məscidi.*

26.Divağac kənd məscidi. Divağac kənd məscidi Lerik rayonunun Divağac kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 80 m2, insan tutumu 80 nəfər və dini icması yoxdur.Divağac məscidi öz qururluşuna görə düzbucaqlı olmaqla köhnə və sadə tipdədir. Belə ki, məscidin divarları çay vəya dağ daşlarından yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 4 ədəd pəncərə var ki, onların da üst hissəsi tağvari formadadır. Bundan əlavə məscidin ön tərəfində yaşıl rəngli hündür taxta qapısı var.Həmən qapının qarşı hissəni yağış aylarında qorunmaq üçün 5 dəmir dirəklər üzərində dam qurulmuş və məscidin damı dəmir təbqə ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Divəığəc kənd məscidi.*

27.Davradibi kənd məscidi. Davardibi kənd məscidi Lerik rayonunun Davardibi kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2004-cü ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tikinti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 40 m2, tutumu 40 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir və divarları mişar daşları ilə hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfdə eyni ölçüdə iki və yanlarda da iki, toplam dörd taxta pəncərəsi var ki bunların da ölçüləri 1. 60X1.20 sm dir.Məscidin ön tərəfdə bir giriş qapısı var və onun üst hissəsi yağışdan qorunmaq üçün dirəklər üzərində dam qurulmuşdur.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialından hörülmüşdür. Məscidin yerdən tavana qədər olan hündürlüyü 2 metrdir. *Şəkil. Davardibi kənd məscidi.*

28.Dızdipok kənd məscidi. Dızdipok kənd məscidi Lerik rayonunun Dızdipok kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Dızdipok kənd məscidi 1989-cu ildə kənd sakinlərinin dəstəyi ilə inşa edilmişdir.Məscidin sahəsi 26 m2, insan tutumu 26 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid təpə yamacında yerləşir və onun divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Lakin sonradan doivarlar çöl tərəfdən qum-sement qarışığı ilə suvaq olunmuşdur.Dızdipok kənd məscidi hündürlüyü 40 sm olan səki üzərində yerləşir. Məscidin döşəməsi

torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla hörülmüşdür.Məscidin ön hissəsində eyni ölçüdə göy rəngli dörd ədəd pəncərəsi var və məscidə giriş arxa tərəfdəndir.Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Dızdipok kənd məscidi.*

29.Durğan kənd məscidi. Durğan kənd məscidi Lerik rayonunun Durğan kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 50 m2, insan tutumu 50 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir və onun divarları çiy kərpiclərlə hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 3 ədəd kiçik ağ rənglli taxta pəncərə yerləşir və məscidə giriş arxa tərəfdəndir.Məscidin damı şifer tənəqə ilə örtülmüşdür, döşəməsi torpaq,tavanı isə faner materialı ilə düzəldilmişdir.*Şəkil. Durğan kənd məscidi.*

30.Ərdəvilə kənd məscidi. Ərdəvilə kənd məscidi rayonun Ərdəvilə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 50 m2,insan tutumu 50 nəfər və dini icması yoxdur.Məscidi düzbucqlı formada olmaqla köhnə quruluşa malikdir.Məscid divarları çiy və bişmiş kərpiclərdən

hörülmüş və divarlarına çöl tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Məscid hündürlüyü 10 msm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 4 xanalı yaşıl rəngli taxta pəncərələr yerləşir.Pəncərələrin ölçüsü 2x1.80.sm.dir. Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialındandır. Məscidə giriş yan tərəfdəndir,damı şifer materialı ilə örtülmüşdür.
Şəkil. Ərdəvilə kənd məscidi.

31.Əliabad kənd məscidi.Əliabad kənd məscidi Lerik rayonunun Əliabad kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2007-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tikinti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 65 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid hündürlüyü 40 sm olan səki üzərində yerləşir və onun divarları ağ rəngə boyanmışdır.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədəd ağ rəngli plastik pəncərə və bir giriş qapısdı var. Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür.
Şəkil. Əliabad kənd məscid.

32.Əvilə kənd məscidi.Əvilə kənd məscidi rayonun Əvilə kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2000-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin sahəsi 32 m2,insan tutumu 30 nəfər və dini icması yoxdur.Məscidi formaca düzbucaqlı formadadır və hündürlüyü 20 sm olan səki

üzərində yürləşir.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin damıı şifer materialı ilə örtülmüş və ön tərəfində eyni ölçüdə iki kiçik pəncərə yerləşir. Məscidin ön tərəfindən bir giriş qapısı var və taxta materialındandır.*Şəkil. Əvilə kənd məscidi.*

33.Göydərə kənd məscidi. Göydərə kənd məscidi Lerik rayonunun Göydərə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə təsadüf edir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin sahəsi 60 m2, tutumu 60 nəfər və 20.04.2016-cı ildə dövlət qeydiyyatından keçmişdir.*Şəkil. Göydərə kənd məscidi.*

34.Günəşli kənd məscidi. Ozobijon məscidi Lerik rayonunun Ozobijon kəndi ərazisində yerləşir Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid konkret olara 1989-cu ildə tikilmişdir və dini icması yoxdur.Məscidin iç sahəsi 90 m2,insan tutumu 90 nəfər, həyətyanı sahəsi 2000 m2.dir. Məscid düzbucaqlıdır və dam örtüyü şiferlə işlənmişdir.Güldəstə formasında olan günbəzi dördgüşəlidir. Güldəstənin yuzarı hissəsi dəmir təbəqə ilə örtülüb.Məscidin giriş qapısı önündə eyvan(13x2,5 metr) yerləşir və o 6 taxta sütun üzərində qurulub.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadır.Tavan dördbucaqlı formadadır.İbadət zalı iki hissəyə bölülnüb (qadınlar və kişilər şöbəsi).Məscidin divarları

ağac çərçivə və samanlı palçıqla işlənmişdir.*Şəkil. Günəşli kənd məscidi*

35.Hamarat kənd məscidi. Hamarat kənd məscidi Lerik rayonunun Hamarat kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid konkret olaraq 1901-ci ildə inşa edilmişdir. Məscidin sahəsi 120 m2, insan tutumu 110 nəfər və dini icması yoxdur.Məscid hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə ağac çateriallarından hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfdə eyni ölçüdə 4 ədəd taxta pəncərə və iki ədəd taxta pəncərələri var.Məscidin damı şiferlə örtülmüş, və giriş hissəsini yağışdan qorumaq üçün 6 dəmir dirək üzərində ümumi dam artırılmışdır.Məscidin yan tərəflərində də iki ədəd taxta pəncərə var. *Şəkil. Hamarat kənd məscidi.*

36.Hamarmeşə kənd məscidi. Hamarmeşə kənd məscidi Lerik rayonunun Hamarmeşə kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2005-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 114 m2,insan tutumu 200 nəfər və 14.11.2016 - cı ildə DQİDK - dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. Hamarmeşə kənd məscidi düzbucaqlı formaya malik olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdəndir.Belə ki,kəndin Rusiyada olan insanları tərəfindən kənddə yeni məscid binası tikilmişdir.Hazırki məscid hündürlüyü 2 metr olan səki üzərində

yerləşir və onun divarları mişar daşlarından olmaqla yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla tikilmişdir.Məscidn yan tərəfində iki cüt və qarşı tərəfində də bir cüt eyni ölçüdə taxta pəncərə var ki,onalrın da üst hissəsi tağvari formadadır.Məscidin ön hissəsində mişar daşlarından dairəvi arko yerləşir və giriş qapısı da oradadır.Məscidin dam örtüyü qırmızı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür və damında kvadrat formalı azan vermək üçün günbəz var. *Şəkil. Hamarmeşə kənd məscidi*

37.Hiveri kənd məscidi. Hiveri kənd məscidi Lerik rayonunun Hiveri kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 60 nəfər və dini icması yoxdur.Hiveri məscidi düzbucaqlı formada olmaqla köhnə quruluşdadır və məscid hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscid divarları ön tərəfdən ağ rəngli əhənglə suvanmışdır.Məscidin qarşı tərəfində eyni ölçüdə 3 ədəd kiçik göy rəngli taxta pəncərə var.Məscidin yan tərəfində isə eyni ölçüdə 2 ədəd göy rəngli taxta pəncərə yerləşir ki, bu pəncəfrələrin də ölçüsü 50x1 metrdir. pəncərələrin ön ölçüsü isə 1x2 metr-dir.Məscidin dam örtüyü şifer materialı ilə örtülmüşdür və arxa tərəfindən bir taxta giriş qapısı var. *Şəkil. Hiveri kənd məscidi.*

38.Hoveri kənd məscidi. Hoveri kənd məscidi Lerik rayonunun Hoveri kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 50 m2,insan tutumu 50 nəfər və dini icması yoxdur.Hoveri kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla köhnə quruluşa malikdir. Belə ki, məscid hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir və onun divarları yerli ustalar tərəfindən qırmızı bişmiş kərpiclərlə hörülmüşdür.Sonradan məscidin divarlarına çöl tərəfdən sement-qum qarışığı ilə suvaq çəkilmiş və onun da üstünə əhənglə suvanmışdır. Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 6 ədəd taxta pəncərə yerləşir ki onlarında ölçüsü 2m x50 sm dir. Məscidin sağ tərəfindətaxta materialından bir giriş qapısı var. Məscidin pəncərələr olan ön hissəsinin qarşısında dam uzadılaraq dəmir dayaqlar üzərinə qurulmuşdur və döşəməsi torpaq,tavanı isə fanerlə örtülmüşdür.*Şəkil. Hoveri kənd məscidi.*

39.Hovil kənd məscidi. Hovli kənd məscidi Lerik rayonunun Hovli kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Lakin deyilənlərə görə Hovli kəndində XVIII əsrdə qədim bir məscid mövcud olmuş və kənd sakinləri bu məsciddə ibadət etmişlər.Köhnə məscidin minbəri bu günkü günə qədər durmaqdadır və bu minbərin üzərində ərəbcə yazılar da var. Hovli

kəndində yerləşən hal-hazırki məscid isə 2007-ci ildə kənd sakinlərinin şəxsi vəsaiti hesabına inşa edilmişdir.Belə ki, kənd sakinlərinin dediklərinə görə Hovli kəndində XIX əsrdən belə sayca üçüncü məsciddir. Məscidin sahəsi 50 kv.metr,insan tutumu 50 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Hovli kənd məscidi.*

40.Hırəmo kənd məscidi. Hırəmo kənd məscidi Lerik rayonunun Hırəmo kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2009-2010-cu illərdə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 110 m2,insan tutumu 90 nəfər və dini icması yoxdur.Hırəmo kənd məscidi düzbucaqlı formaqlı olmaqla yaşayış evini xatırladır. Belə ki, bu məscid hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşməklə divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Sonra isə məscid divarlarına çöl tərəfdən qum-sement qarışığı suvaq çəkilmiş və onun üzəri isə ağ rəngli əhənglə suvanmışdır.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 4 ədəd göy rəngli taxta pəncərə var ki. onlaırnda ölçüsü 2 metrdir. Məscidin ön tərəfində bir giriş qapısı var və o da taxta materialından olmaqla göy rəngədədir.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə fanerlə hörülmüşdür.Hırəmo məscidinin damı şifer materialı ilə örtülmüş və damında azna vermək üçün günbəz yoxdur. *Şəkil. Hırəmo kənd məscidi.*

41.Kələxan kənd məscidi.Kələxan kənd Lerik rayonunun Kələxan kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscidin sahəsi 120 m2,insan tutumu 110 nəfər və 29.11. 2018-ci ildə dövlət qeydiyyatından keçmişdir.Əvvəllər Kələxan

kəndində köhnə məscid olmuş və sonradan yağış suları nəticəsində yararsız hala düşmüşdür.Bu səbəbdən də kənd ərazisində yeni məscidin tikilməsinə qərar verilmişdir.Hazırda Kələxan kəndi ərazisində yeni məscid fəaliyyət göstərir və yeni məscid hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşməklə düzbucaqlı formaya malikdir.Məscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki qəhvəyi rəngli plastik pəncərə, yan tərəflərində də 2 cüt plastik pəncərə vəç toplam altı pəncərə mövcuddur və pəncərələrin üst hissəsi tağvari foormadadır.Məscidin ön tərəfdən bir giriş qapısı var və o da plastik qəhəvəyi rəngddədir.Məscidin damı daəmir təbəqə ilə örtülməklə ortasında böyük oal günbəız var və o günbəzin ucunda dəmir aypara var.Məscidin tavanı taxta materialı ilə yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla hörülmüşdür.

Şəkil.Kələxan kənd məscidi

42.Kəlvəz kənd məscidi.Kəlvəz kənd məscidi Lerik rayonunun Kələvəz kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Kəlvəz kənd sakini Bayram Babazadənin dediklərinə görə kənd də məscid 1898-ci ildə yerli əhalinin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib. Məscidin tikilmısi üçün torpaq sahəsi isə kənd sakini Hüümbətli

Bayram tərəfindən vəqf olunmuşdur.Bundan əlavə Kəlvəz kəndində Rus dili tədris edən mədrəsə də olub. Məscidin sahəsi 50 m2,insan tutumu 60 nəfərdir və dini icması yoxdur və hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir. Məscidin döşəməsi torpaq, damı isə ağac marterialları ilə hörülmüşdür. Məscidin ön tərəfdən eyni ölçüdə beş ədəd taxta pəncərəsi var və bir ədəd taxta pəncərəsi var.Məscidin divarları çöl tərəfdən ağa əhənglə ağardılmışdır.Kəlvəz məscidinin damı şifer materialı ilə örtülmüş və Günbəzi yoxdur.Məscidin yan tərəfində də iki ədəd ağac pəncərə var. *Şəkil.Kələvəz kənd məscidi.*

43.Küman kənd məscidi. Küman kənd məscidi Leriki rayonunu Kümon kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin sahəsi 80 m2,insan tutumu 80 nəfərdir və dini icması yoxdur.Belə ki məscid hündürlüyü 10 sm olan səki müzərində yerləşməklə oval şəkilindədir.Bu konstruksiya axıradək gözlənilmişdir.Məscidin divarları qırmızı bişmiş kərpiclə yerli ustalar tərəfindən hörülmüş və sonralar onun üzəri qum-sement məhlulu ilə suvanaraq üstünə əhəng çəkilmişdir.Məscidin sağ və sol tərəflərində eyni ölçüdə iki ağ plastik pəncərə yerləşir.Məscidin giriş qapısı ön tərəfdəndir və pilləkən üzərində dəmir dirəklərdən tağ vurulmuş və onun üzərində də yaşıl rəngli dəmir təbəqə çəkilmişdir.Məscidin öz damında oval formada günbəzvarı qurularaq üzərinə yaşıl rəngli dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Kumon kənd məscidi.*

44.Küsəkəran kənd məscidi. Küsəkəran kənd məscidi Lerik rayonunun Küsəkəran kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 60 nəfərdir və dini icması yoxdur.Məscid quruluşca düzbucaqlı formada olmaqlıa hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin divarları çöl ətrəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Məscidin qabaq tərəfində eyni ölçüdə 3 ədəd göy rəngli taxta pəcərə və taxta qpı var.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadır.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür və damında kvadrat günbəz yerləşir.*Şəkil.Küsəkəran kənd məscidi.*

45.Kürəvüd kənd məscidi. Kirəvüd kənd məscidi Lerik rayonunun Kirəvüd kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin sahəsi 80 m2,insan tutumu 80 nəfərdir və dini icması yoxdur. Kirəvüd kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscid divarları çöl tərəfdən qum-sement məhlulu ilə suvanmış və sonradan ağ rənli əhənglə suvanmışdır. Məscidin döşəməsi tormaq, tavanı isə taxta materialındandır. Kürəvüd məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 4

ədə kiçik taxta pəncərə və bir ədəd taxta qapısı var.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür.Məscidin ön tərəfinə yağşdan qorunmaq üçün dəmir dirəklər üstündə dam artırılmışdır.*Şəkil. Kirəvüd kənd məscid.*

46.Kürdəsər (Qırdəsə) **kənd məscidi.** Kürdəsər kənd məscidi Lerik rayonunun Kürdəsər kəndi ərazisində yerləşir. Sonradan kəndin xeyriyyəçi insanları bu problemləri aradan qaldırmaq üçün kənd ərazisində əsaslı bir məscidin tikilməsinə qərar verdilər və qısa zamanda yeni məscid inşa edildi.Məscid 2006-cı ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin sahəsi 240 m2,insan tutumu 240 nəfərdir və 15.02. 2012-ci ildə DQİDK-dən qeydiyyatdan keçmişdir.Bundan əlavə məscid hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir və onun divarları mişar daşalrı ilə yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla hörülmüşdür.Məscid divarları ilk öncə qum-sement qarışığı ilə suvanmış, sonralar isə ağ rəngli emosiya ilə boyanmışdır. Məscidin ön hissəsində eyni ölçüdə 4 ədəd hündür taxta pəncərə yerləşir və bir ədəd də giriş qapısı var.Məscidin döşəməsi beton, tavanı isə taxta materialından xüusi ustalıqla hörülmüşdür. Məscidinin hündürlüyü 12 metr olan 2 ədəd minbəri var və bu minbərlər 3 metrə qədər kvadrat və üç metrdən sonra isə dairəvi formadadırlar.Minbərlərin müəyyən hissəslərində kiçik havalandırma pənəcərələri var və pəncərələrin üst hissəsi tağvari formadadır.Məhərrəm aylarında yerli sakinlər məscidə yəığışaraq imam Hüseyn təziyyəsi qurur və ehsanat verirlər.*Şəkil.Gürdəsər kənd məscidi.*

47.Kıncıvo kənd məscidi.Kıncıvo kənd məscidi Lerik rayonunun Kıncıvo kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 80m2, tutumu 78 nəfərdir və dini icması yoxdur və hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin döşəməsi torpaq,damı isə ağac marterialları ilə hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfdən eyni ölçüdə beş ədəd taxta pəncərəsi var və bir ədəd taxta pəncərəsi var. Məscidin divarları çöl tərəfdən ağa əhənglə ağardılmışdır. Kıncəvo məscidinin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür. Məscidin yan tərəfində də iki ədəd ağac pəncərə var.

48.Qosmalyan kənd məscidi. Qosmalyan kənd məscidi Lerik rayonunun Qosmaliyan kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscidin sahəsi 90 m2,insan tutumu 90 nəfərdir və 28.07.2017-ci ildə dövlət qeydiyyatından keçmişdir. Qosmaliyan kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin divarları mişar daşlarından yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla hörülmüşdür.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialındadır. Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə olmaqla dörd ədə taxta pəncərə var və onların ölçüləri 1. 80x1. 60-dır.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür. Məscidin ön tərəfində taxta materialından enli qapısı var. *Şəkil. Qosmalyan kənd məscidi.*

49.Qələbin kənd məscidi - I. Qələbin kənd məscidi Lerik rayonunun Qələbin kəndi ərazisində yerləşir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscidin sahəsi 70 m2,insan tutumu 70 nəfərdir və dini icması yoxdur.Qələbin kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşmişdir.Məscidin divarları çöl tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır və eyni ölçüdə olan dörd taxta pəncərə yerləşirş.Məscidin giriş qapısını yağışdan qorumaq üçün 7 ədəd dəmir dirəklər üzərində dam artıtılmışdır.Məscidin döşəməsi torpaq,damı isə fanerlə hörülmüşdür.Ayrıca olaraq məscidin damı şiferlə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz yoxdur.Məscidin yan tərəflərində də eyni ölçüdə bir cüt taxta pəncərə yerləşir.*Şəkil. Qələbin kənd məscid.*

50.Qələbin kənd məscidi II. Qələbin kənd məscidi Lerik rayonunun Qələbin kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscidin sahəsi 70 m2,insan tutumu 60 nəfərdir və dini icması yoxdur.Məscid düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir. Məscidin divarları mişar daşları ilə hörülmüş və sonradan qum-sement qarışığı ilə suvaq çəkilmişdir.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanıisətaxta materialındandır və ön tərəfində

eyni ölçüdə bir neçə taxta pəncərə və bir taxta qapısı var.Məscidin giriş hissəsini yağış sular sularından qorunmaq üçün mişar daşlrından altı ədəd dirək hörülərək məscidiamı artırılmışdır.Bundan əlavə məscidin damı şifer təbəqə ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Qələbin kənd məscid II.*

51.Qələsər kənd məscidi. Qələsər kənd məscidi Lerik rayonunun Qələsər kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 75 m2,insan tutumu 75 nəfərdir və dini icması yoxdur.Məscidi düzbucaqlı formaya malik olmaqla hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscid divarları çöl tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Məscidin qabaq hissəsində iki, yan tərəflərində də bir cüt eyni ölçüdə göy rəngli taxta pəncərələri vardır.Pəncərələrin ölçüsü 1.60 sm x1.80 sm-dir.Məscidin qapısı isə qabaq tərəfdədir və göy rəngdə olmaqla taxta materialındandır.Məscidinin döşəməsi torpaq, tavanı isə fanerlə hörülmüşdür və onun da ölçüsü 90x2 metrdir.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüş və azan vermək üçün günbəz yoxdur və giriş hissəsini yağışdan qorumaq üçün dirəklər üzərində dam artırılmışdır.Bundanə əlavə kənd sakinləri məhərrəm aylarında məscidə gəlir və imam Hüseyn təziyyəsi quraraq ehsanat verirlər. *Şəkil. Qələsər kənd məscidi.*

52.Qılqılov kənd məscidi. Qılqılov kənd məscidi. Qılqılov kənd məscidi Lerik rayonunun Qılqılov kəndi ərazisində yerləşir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscidin sahəsi 40 m2,insan tutumu 40 nəfərdir və dini icması yoxdur. Qılqılov məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin divarları ön tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Məscidin qabaq tərəfində iki ədəd eyni ölçüdə,bir ədəd isə ayrı ölçüdə taxta pəncərə və bir ədəd də taxta qapı vardır. Məscidin giriş hissəsini yağış sularından qorunmaq üçün dörd ədəd dəmir dirəklər üzərində məscidin ümumi damı artıtılmışdır.Məscidin döşəməsi torpaq,damı isə taxta materialından xüsusi olaraq hörülmüşdür.Ayrıca olaraq məscidin yan tərəflərinmdə də bir cüt eyni ölçüdə taxta pəncərələri var. *Şəkil. Qılqılov kənd məscidi.*

53.Qışlaq kənd məscidi.Qışlaq kənd məscidi Lerik rayonunun Qışlaq kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2008-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 50 m2,insan tutumu 50 nəfərdir və dini icması yoxdur. Qışlaq kənd məscidi düzbucaqlı formaya malik olmaqla hündürlüyü 10 sm olan səki zərində yerləşir.Məscid

divarları çöl tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Məscidin qapaq hissəsində bir, yan tərəflərində də bir cüt eyni ölçüdə göy rəngli taxta pəncərələri vardır.Məscidin qapısı isə qabaq tərəfdədir və göy rəngdə olmaqla taxta materialındandır.Qışlaq məscidinin döşəməsi torpaq, tavanı isə fanerlə hörülmüşdür.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüş və azan vermək üçün günbəz vardır. Məscidin giriş hissəsini yağışdan qorumaq üçün üç ədəd göy rəngli dəmir dirəklər üzərində dam artırılmışdır.*Şəkil.Qışlaq kənd məscidi.*

54.Lerik şəhər “Cümə” **məıscidi.** Lerik şəhər “cümə” məscidi Lerik rayon mərkəzində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid 1990-cı ildə tikilmişdir və Lerik şəhərinin mərkəzində yerləşir.Məscidin həyətyanı sahəsi 3000 mkv. metr, iç sahəsi, 11x29 metr, hündürlüyü isə 3,8 metrdir. Məscidin sahəsi 280 kv. metr, tutumu 350 nəfərdir və dini icması yoxdur.Məscidin damı ağ dəmir təbəqə ilə örtülmüş və iki hündür minarəsi var. Məscid binası, eləcədə minarələri mişar daşından inşa edilmişdir. Minarənin aşağı hissəsi düzbucaqlı formada, orta hissəsi səkkizgüşəli, yuxarı hissəsi isə dəyirmi formadadır və hündürlüyüy 12 metrdir. Lerik şəhər “cümə” məscidi yerli sakin Hacı Akil və digər yerli şəhər sakinlərinin vəsaiti hesabına tikilmişdir.*Şəkil. Lerik şəhəri “Cümə” məscidi.*

55.Lüləkəran kənd məscidi. Lüləkəran məscidi yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Lüləkəran kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XIX əsrə aiddir.Məscidin köhnə binası sovetlər dövründə anbar kimi istifadə edilib.Beləki 1994-cü ildə həmin bina sökülmüş və yeni məscid tikilmişdir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 84,6 m2,insan tutumu isə 87 nəfərdir.Məscid 01.12.2009-cu ildə dövlət qeydiyyatından keçmişdir.Məscidin həyətyanı sahəsi sahəsi 17x7 metr, hündürlüyü 4.5 metr,həyətyanı sahəsi isə yoxdur. Lüləkəran kənd məscidi bişmiş kərpicdən inşa olunub və damının örtüyü yaşıl məxməri dam örtüyü ilə işlənib.Məscid formaca düzbucaqlı olmaqla tavanı da düzbucaqllı olub fanerləişlənib.Abidənin invertar nömrəsi 4771,sistem kodu isə AJA004573-dür *Şəkil. Lüləkəran kənd məscidi.*

56.Livədirqə kənd məscidi. Livədirqə kənd məscidi Lerik rayonunun Livədirqə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin 96m2,insan tutumu 90 nəfərdir.Məscid düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 40 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin divarları çöl tərəfdən ağ

əhənglə suvanmışdır.Məscidin qabaq hissəsində eyni ölçüdə olmaqla 3 ədəd taxta pəncərə və bir ədəd taxta qapı vardır.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialı ilə hörülmüşdür.Livədirqə məscidinin damı şifer materialı il örtülmüşdür və azan vermək üçün günbəz yoxdur.Məscidin dini icması yoxdur.*Şəkil. Livədirqə kənd məscidi.*

57.Ləman kənd məscid.Ləman kənd məscidi Lerik rayonunun Ləman kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Ləman kəndində uzun zaman öncə məscid olmuş və kənd camaatı bu məsciddə ibadət etmişlər.Lakin 2016-cı ildə yararsız hala düşdüyündən yerli sakinlər tərəfindən sökülmüş və 2019-cu ildə yenidən tikilmişdir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir..Məscidin sahəsi 96 m2,insan tutumu 90 nəfərdir və məscidin dini icması yoxdur.*Şəkil.Ləman(Ləmələr)kənd məscidi.*

58.Lələhiran kənd məscidi. Lələhiran kənd məscidi Lerik rayonunun Lələhiran kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 112 m2,insan tutumu 95 nəfərdir və dini icması yoxdur.

Lələhiran kənd məscidi hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə ağac materiallarından hörülmüşdür.Lələhiran kənd məscidinin divarları mişar daşları ilə örülmüş,lakin sonradan onun üzərinə qum-sement məhlulunun qarışığı ilə suvaq çəkilmişdir.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədə taxta pəncərə və bir taxta qapı var.Lələhiran kənd məscidinin dam örtüyü şifer materialındandır və məscidin damında azan vermək üçün kvadrat günbəz var. *Şəkil. Lələhiran kənd məscidi.*

59.Ləmərüd kənd məscidi. Ləmərüd kənd məscidi Lerik rayonunun Ləmərüd kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 75 m2,nsan tutumu 68 nəfərdir.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə ağac materiallarından yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür. Ləmərüd kənd məscidinin divarları mişar daşları ilə örülmüş,lakin sonradan onun üzərinə qum-sement məhlulunun qarışığı ilə suvaq çəkilmişdir.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədə taxta pəncərə və bir taxta qapı var. Ləmərüd kənd məscidinin dam örtüyü şifer materialındandır və məscidin damında azan vermək üçün kvadrat günbəz var.*Şəkil. Ləmərüd kənd məscidi.*

60.Mastayil kənd məscidi. Mastayıl kənd məscidi Lerik rayonunun Mastayil kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 112 m2, insan tutumu 100 nəfərdir və dini icması yoxdur.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə ağac materiallarından yerli ustalar tərəfindən xüsusi ustalıqla hörülmüşdür.Məscidinin divarları mişar daşları ilə örülmüş, lakin sonradan onun üzərinə qum-sement məhlulunun qarışığı ilə suvaq çəkilmişdir.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədəd taxta pəncərə və qapı var. Mastayil kənd məscidinin dam örtüyü şifer materialındandır və məscidin damında azan vermək üçün kvadrat günbəz var.*Şəkil.Mastayil kənd məscidi.*

61.Mistan kənd məscidi. Mistan kənd məscidi Lerik rayonunun Mistan kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Lakin 1854-69 –cü ilə aid olan Rusiyan imperiyasının yaşayış məntəqələri adlı kitabda Mistan kəndində 1 məscidin olduğu göstərilir.*(Вах:Списки Населенных Месть Российсской Империи – 1854-69).* Sənəddə Mistanda əhalinin şiə məhzəbinə iman etdikləri bildirilir, lakin sözügedən məsciddən hal-hazırda əsər-əlamət qalmamışdır. Bu köhnə məscidin damını Bəndiəli adlı şəxs dəmir təbəqə ilə örtmüşdür.Belə ki, adı çəkilən dəmirçi Bəndiəli kişi müəllifin babasının babasıdır.1854-cü ildə tikilən məscid zaman-zaman yararsız hala düşmüşdür..Köhnə məscid Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bağlanmış və bir müddət taxıl anbarı kimi istifadə edilmişdir və bu istifadə zamanı onsuzda kərpicləri köhnə olna məscid dağılmağa baş-

lamışdır.Belə ki, konkret olaraq Mistan kəndində ilk məscid 1850-ci ildə tikilmiş və 1950-cü ilə qədər mövcud olmuşdur, lakin məscid dağıldığından 1950-ci ildə ümumiyyətlə anbar kimi istifadə olunmuşdır.Allahsevər kənd ağsaqqallarının təşəbbüsü ilə 1954-cü ildə Mistan kəndində yeni məscid binası tikmişlər.Yeni tikilən məscid 1980-ci ilə qədər fəaliyyət göstərmişdir və 1980-ci ildə dağıntılara məruz qalmış və tamailə dağılmışdır.Hal-hazırda 1950-1980-ci illərdə mövcud olan köhnə məscidin xarabalıqları indiki Mistan kəndinin aşağı hissəsində durmaqdadır. Köhnə məscid qırmızı bişmiş kərpiclərdən hörülmüş və Züvand ərazisində qırmızı bişmiş kərpiclə tikilmiş ilk məsciddir.Qeyd etməliyəm ki, 1953-cü ildə Mistan camaatı yeni kənd yerinə köçmüş və köhnə kənd yerini tərk etmişlər.Mistan kənd camaatı 1995-ci ildə yeni kənd yerində hal-hazırki məscidi tikmişlər.Belə ki,1980-ci ildə məscid tamamilə dağıldıqdan sonra kənd camaatı yenidən Perza ocağına üz tutmuş və öz ziyarət və ibadətlərini məhz orada etmişlər.1995-ci ildə tikilən məscid çox gözəl şərq memarlıq üslubunda tikilmişdir.Məscidin 27 metr hündürlükdə bir minarəsi var və məscidin tavanında orta əsr memarlıq üslubunda tikilmiş məscidlərə xas olan böyük dairəvi günbəz yerləşir.Mistan məscidi Şirvanşahlar sarayının tağ üslubunda tikildiyindən sxematik olaraq ona bənziyir və onu təqlid edir.Məscidin böyük giriş qapısı vardır və o qapının üstündə bir tağvari pəncərə yerləşir.Mistan məscidinin ön tərəfdə 5 böyük pəncərə var ki, onların üst hissəsi tağvari formaya malikdir.Pəncərələrin hündürlüyü 3,5 metr,eni isə 2 metrdir.Ayrıca olaraq qeyd etmək istəyirəm ki,Mistan məscidinin minarəsində üzüyuxarı 3 kiçik havalandırma pəncərələri var.Məscidin sahəsi 140 m2,insan tutumu 130 nəfərdir və

18.07.2016-cı ildə dövlət qeydiyyatından keçmişdir.

Şəkil. Mistan 1953-1980-cı illər köhnə məscidin qalıqları. Şəkil. Mistan kəndi 1995-cı ilədə tikilən təzə məscid.

62.Mondigah kənd məscidi. Mondigah kənd məscidi Lerik rayonunun Mondigah kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Lakin uzun zaman sonra yararsız hala düşdüyündən 1979 - cu ildə sökülmüş və yerində yeni məscid tikilmişdir. Məscidin damı şiferlə örtülüb, dam və tavanı taxta ilə işlənib.Məscid çox sadə konstruksiyaya malikdir və ibadət zalında beş ədəd düzbucaqlı formalı məscid var. Köhnə məscidin günbəzi olmamışdır, lakin təzə məscidin damıbda dördkünc günbəz var.Məscidin çöl tərəfdən divarları qədimdə olduğu kimi ağ əhənglə əhənglənib.Məscidin sahəsi 86 m2,insan tutumu 80 nəfərdir və 21.07.2010-cu ildə DQİDK-dən dövlət qeydiy-yatından keçmişdir. *Şəkil. Mondigah kənd məscidi.*

63.Mulalan kənd məscidi. Mulalan kənd məscidi Lerik rayonunun Mulalan kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 80 m2, insan tutumu 80 nəfərdir və dini icması yoxdur. Mulalan kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla köhnə quruluşludur.Məscid, hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir,məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə fanerlə örtülmüşdür.Məscidin ön ətərfində eyni ölçüdə olan bir necə kiçik həscmli taxta pəncərə və bir alçaq taxta giriş qapısı var.Məscidinin giriş hissənidə 10 ədəd taxtda dirəklə dam artırılmışdır.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Mulalan kənd məscidi.*

64.Murya kənd məscidi. Mauriya kənd məscidi Lerik rayonunun Mauriya kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 65 m2,insan tutumu 65 nəfərdir və dini icması yoxdur.Mauriya kənd məscidi düzbucaqlı formaya malik olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin divarları çöl tərəfdən ağ əhənglə suvanmışdır.Bundan əlavə məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə üç, yan tərəfində isə bir cüt taxta pəncərə var.Məscidin döşəməsi

toprpaq, tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülçüş və azan vermək üçün günbəzi yoxdur.*Şəkil. Mauriya kənd məscidi.*

65.Nücü kəndi məscidi.Nücü kənd məscidi Lerik rayonunun Nücü kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin sahəsi 100 m2,insan tutumu 98 nəfərdir və dini icması yoxdur.Nücü kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 40 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin döşəməsi beton, tavanı isə ağacdan hörülmüşdür.Məscidin divarlarına çöl tərəfdən göy rənglə boyanmışdır.Bndan əlavə məscidin ön tərəfdə 4 ədəd eyni ölçüdəı taxta pəncərə və eyni ölçüdə iki taxta qapı var.Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür və damında azan vermək üçün dördkünc günbəz var.*Şəkil.Nücü kənd məscidi.*

66.Nürəvüd kənd məscidi. Nürəvüd kənd məscidi Lerik rayonunun Nürəvüd kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 120 m2,insan tutumu 120 nəfərdir və dini icması yoxdur. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə ağac materiallarından yerli ustalar tərəfindən xüsusi

ustalıqla hörülmüşdür. Nürəvüd kənd məscidinin divarları qırmızı bişmiş kərpiclə örülmüşdür. Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə üç ədəd plastik pəncərə və bir taxta qapı var.Nürəvüd kənd məscidinin dam örtüyü şifer materialındandır və məscidin damında azan vermək üçün kvadrat günbəz var.Məscidin ön tərəfdən ibir giriş qapısı var və hümdürlüyü 50 sm olan beton səki üzərində yerləşir.Ayrıca məscidin damında şərq memarlıq üslubuna bənzər üç tağvari yarımdairəvi dam qurulmuşdur. *Şəkil. Nürəvüd kənd məscidi.*

67.Nısomurya kənd məscidi. Mauriya kənd məscidi Lerik rayonunun Nisə Mauriya kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2004-cüildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 30 m2,insan tutumu 30 nəfərdir və dini icması yoxdur.Nisomauriya kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla sadə quruluşa malikdir.Məscid 7 mişr daşı üzərində yerləşir, məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialındandır. Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki kiçik taxta pəncərə və bir ədəd kiçik taxta paəncərə var.Ayrıca olaraq məscidin aşağı hissəsində bir kiçik və bir ədəd də böyük havalandırma yeri var. Məscidin divarları çöl tərəfdən ağ rəngli əhənglə suvanmışdır.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadır. *Şəkil. Nisomauriya kənd məscidi.*

68.Nodə kənd məscidi. Nodə kənd məscidi Lerik rayonunun Nodə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 96 m2, insan tutumu 90 nəfərdir və dini icması yoxdur. hündürlüyü 40 sm olan səki üzərində yerləşir, məscidin döşəməsi torpaq və tavanı isə taxta materialı ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə üç ədəd yan tərəflərində də eyni ölçüdə bir cüt plastik pəncərə yerləşir.Məscidn qapısı ön tərəfdə yeləşir və qapı ağzında 6 pilləsi olan daş pilləkən var. Məscidinin divarları mişar daşları ilə hörülmüş, məscidin damı isə dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Nodə kənd məscidi.*

69.Ordahal kənd məscidi. Ordahal kənd məscidi rayonun Ordahal kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Sahəsi 60 m2, tutumu 60 nəfərdir və dini icması yoxdur.Məscid düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir, döşəməsi torpaq, tavanı isə tyaxtadır.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə 6 ədəd taxta pəncərə və bir taxta qapı var və ön tərəfdən giriş qapısı olan yeri yağışdan qorumaq üçün 5 ədəd taxta dirək

üzərində dam qurulmuşdir.Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüşdür. *Şəkil. Ordahal kənd məscidi.*

70.Orand kənd məscidi. Orand kənd məscidi Lerik rayonunun Orand kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2006-2014-cü illlərdə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 48 m2,insan tutumu 48 nəfərdir və dini icması yoxdur.Orand kənd məscidi düzbucaqlı formaya malik olmaqla sadə quruluşa malikdir.Belə ki, məscid, hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir, məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə fanerlə örtülmüşdür.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki taxta pəncərə və iki qapı var.Məscidin giriş hissəsini yağışdan qorumaq üçün 4 daş dirək üstündə dam artırılmışdır. Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür.Məscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüş və sonradan qum-sement məhlulu ilə suvanmışdır.*Şəkil. Orand kənd məscidi.*

71.Pirzəkücə(Perzəküjə) **kənd məscidi.** Perzəküjə kənd məscidi və Lerik rayonunun Perzəküjə kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscid yer üzərində yerləşməklə divarları çiy kərpiclə hörülmüş,ağ rəngli əhənglə suvanmış və

dam örtüyü isə şefir matrialındandır.Məscidin sahəsi 25, 6 m2,insan tutumu 42 nəfər və 07.05.10-ci ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir.*Şəkil. Perzəküjə kənd məscidi.*

72.Pirasorə kənd məscidi. Pirəsorə kənd məscidi Lerik rayonunun Pirəsorə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin divarları sement-qum qarışığı ilə suvanaraq yaşıl rənglə boyanmışdır.Məscidin dam örtüyü şefir materialındandır.Məscidin sahəsi 120 m2,insan tutumu 100 nəfərdir və dini icması yoxdur. *Şəkil. Pirəsorə kənd məscidi.*

73.Pendi kənd məscidi. Pendi kənd məscidi Lerik rayonunun Pendi kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Pendi məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir.Döşəməsi torpaq və tavanı isə taxta materiallarından hörülmüşdür.Məscidin damı şifer materialında olmaqla ön tərəfində göy rəngdə 3 pəncərə var və bir giriş qapısı var.Məscidin divarı çöl tərəfdən sement-qum qarışığı ilə suvaq çəkilərək ağ əhənglə suvanmışdır.Məscidin sahəsi 50 m2,insan tutumu 50 nəfərdir və dini icması yoxdur.*Şəkil.Pendi kənd məscidi.*

74.Piran kənd məscidi. Piran kənd məscidi Lerik rayonunun Piran kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscid düzbucaqlı formada olmaqla divarları mişar daşları ilə hörülmüş.Məscidinin ön taxta materialından iki giriş qapısı və üç pəncərəsi var.Belə ki, məcidin hündürlüyü 9 metr olan bir minarəsi var ki, divarları qırmızı bişmiş kərpicdən tikilmişdir.Piran məscidinin giriş hissəsi məscid boyu dörd dirək üzərində damı artıtılmışdır.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadır.Məscidin sahəsi 90 m2,insan tutumu 90 nəfərdir və 20. 04.2016-cı ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. *Şəkil.Piran kənd məscidi.*

75.Pirzarə kənd məscidi. Pirzarə kənd məscidi Lerik rayonunun Perzarə kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2000-ci ildə kənd sakini Əliyev Ağəddin Əliyev Məmi oğlunun təşəbbüsü və şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tikinti işlərində yaxından iştirak edib.Məscidin divarları qırmızı bişmiş kərpiclə hörülmüş və divarları isə sement-qum məhlulunun qarışığı ilə suvanmışdır. Hündürlüyü 9 metr olan iki minarəsi və damında isə böyük günbəzi vardır.Məscidin giriş hissəsində divarın üstündə ərəbcə allah sözü yazılıb. Məscidin

tikilməsində təşəbbüskar kənd sakini Əliyev Ağəddin Məmi oğlu olmuşdur. Belə ki, o həm maddi, həm də mənəvi dəstəyini əsirgəməmişdir.Məscidin sahəsi 125 m2,insan tutumu 100 nəfər və dini icması yoxdur.*Şəkil.Perzarə kənd məscidi*

76.Rvarud kənd məscidi. Rvarud kənd məscidi Lerik rayonunun Rvarud kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Rvarud kənd məscidinin bünövrəsi 1975-ci ildə kənd sakini Kərbəlayi Mirzəhüseyn Məmi oğlunun şəxsi təşəbbüsü ilə qoyulmuşdur.Ağsaqqal Hacı Şamil İskəndərovun və Rvarud kənd camaatının maddi və fiziki köməyi ilə 1976-cı il noyabr ayında ilk dəfə olaraq məhərrəm ayının mərasimləri orada keçirilmişdir.Belə ki,23 oktyabr 2009-cu ildə Rvarud kənd məscidi Dini İcması yaradılmışdır və icma üzüvlərinin təklifi ilə Babayev Məşhədi İlqar Mirzəhüseyn ğlu icmanın sədri seçilmişdir.2016-cı ildə Hacı Xanəhməd Salayevin təşəbbüsü ilə xeyriyyəçi insanların maddi köməyi nəticəsində təmir olunmuşdur.Məscidin sahəsi 128,6 m2,insan tutumu isə 16 nəfərdir.*Şəkil. Rvarud kənd məscidi.*

77.Rəzgov kənd məscidi. Rəzgöv kənd məscidi Lerik rayonunun Rəzgöv kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından

iştirak etmişdir.Məscidi yer üzərində mişar daşlarından tikilmiş və dam örtüyü isə dəmir materialındandır.Məscidin ön tərəfində yaşıl rəngli bir giriş qapısı və ağ rəngli 4 plastik pəncərəsi var. Məscidin damında sahəsi 3x2 m olan aynabəndli günbəz yerləşirki,onun da damı dəmir təbəqə olmaqla üzərində aypara var. Məscidin sahəsi 55 m2,insan tutumu 55 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil.Rəzgöv kənd məscidi.*

78.Soru kənd məscidi. Soru kənd məscidi Lerik rayonunun Soru kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2002-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin dam örtüyü şiferlə örtülmüş,divarları mişar daşları ilə tikilərək ağ əhənglə suvanmışdır.Siyov məscidinin ön tərəfində 7 taxta pəncərə, bir taxta giriş qapısı və damında isə hün-dürlüyü 2 metr olanvə damı şiferlə örtülən 2 kvadrat günbəz var və bu günbəzlərin birinin üstündə dəmirdən aypara var.Soru kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır.Məıscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialındandır. Məscidin sahəsi 120 m2,insan tutumu 120 nəfər və 15.07.2013-cü ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. *Şəkil. Soru kənd məscidi.*

79.Siyov kənd məscidi. Siyov kənd məscidi Lerik rayonunun Siyov kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2002 - 2004-cü illlərdə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin ön tərəfində bir giriş qapısı və iki göy rəngli taxta pəncərəsi var.Belə ki, Siyov məscidinin dam örtüyü şifüer materialından olmaqla divarları çiy kərpiclə hörülüb.. Məscidin damında hündürlüyü 2 metr olan kvadrat günbəz yerləşir.Siyov kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla çox sadə quruluşa malikdir.Belə ki, məscid, hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir. Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxtadır. Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 60 nəfər və dini icması yoxdur.*Şəkil.Siyov kənd məscidi.*

80.Sipyəreğon kənd məscidi. Sipiyəreğon kənd məscidi Lerik rayonunun Sipiyəreğon kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2001-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin dam örtüyü şifer təbəqə ilə örtülmüş,divarları mişar daşlarından tikilmiş və pəncərələri isə taxta materialındandır. Məscidin sistem kodu 90 m2,insan tutumu 90 nəfər və 24.04.2015-ci ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir.*Şəkil.Sipiyərğon kənd məscidi.*

81.Şingədulan kənd məscidi. Şingədülən kənd məscidi Lerik rayonunun Şingədülan kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin ön tərəfində ağ rəngdə 3 plastik pəncərə və bir göy rəngdə qapı var.Məscidin divarları mişar daşlarından tikilmiş və hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir. Məscidin minarəsi var, minarənin hündürlüyü 12 metrdir və damı şifer materialı ilə örtülüb.Məscidi düzbucaqlı formadadır və döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadan hörülmüşdür.Sahəsi 120 m2,insan tutumu 100 nəfər və dini icması yoxdur.*Şəkil. Şingədülən kənd məscidi.*

82.Şonəçola kənd məscidi. Şonəçolə kənd məscidi Lerik rayonunun Şonəçolə kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Şonəçolə kənd sakini Amil Hüseynlinin dediklərinə görə məscid qonşu ölkələrdən gətirilmiş ustalar tərəfindən tikilmişdir. Şonəçolə kəndinin 1937-ci ildə anadan olmuş ən yaşlı sakini olan Sənam Abdullayevin dediklərinə görə o hələ uşaq ikən kənddə çox qədim məscid var imiş. Sözü gedən məscidin kitabxanası, qadınlar və kişilər üçün ayrıca bölmələr və hətta ölüyuyan yer də var imiş.O qədim məscid də molanın moizə oxuması üçün ağac materialından düzəldilmiş xüsusü də olmuşdur və o kürsü hal-

hazırda qalmaqdadır. Sonra Amil Hüseynli qeyd edir ki onun babası 1910-cu il təvəllüdlü Salam Hüseynov deyirdi ki o hələ uşaq olanda Şonəçola kəndində məscidin olduğunu görüb. Digər deyilənlərə görə kəndin digər sakini olan1937-ci il təvəllüdlü Mahmud kişi Kərbəladan Şanaçala məscidinə ələm gətirib.!975-ci ildə isə kənndə yerli əhalinin dəstəyi ilə yeni məscid tikilib. Məscidin dam örtüyü şifer materialından, divarları mişar daşlarından və pəncərələri isə taxtadandır. Şonəçolə kənd məscidi düzbucaqlı formada olmamaqla çox sadə quruluşa malikdir.Məscid hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yerləşir, məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadır.Məscidin sahəsi 60 m2,insan tutumu 74 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Şonəçolə kənd məscidi*

83.Şinəband kənd məscidi. Şinəband kənd məscidi Lerik rayonunun Şinəband kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2013-cüildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidin sahəsi 80 m2,insan tutumu 80 nəfər və 09.10.2018-ci ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə ağac materiallarından hörülmüşdür.Məscidin ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədə taxta pəncərə və iki ədəd taxta qapı var.Məscidinin dam örtüyü şifer materialındandır və pilləkənin üstü və giriş hissələri yağış sularından qorumaq üçün 4 ədəd dəmir dirək üzərində dam artırılmışdır. Şinəban məscidinin iki giriş qapısı var və məscid pilləkanının 8 pilləsi var.*Şəkil. Şinəband kənd məscidi.*

84.Təngəbin kənd məscidi. Təngəbin kənd məscidi Lerik rayonunun Təngəbin kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir. Məscidin sahəsi 96 m2,insan tutumu 50 nəfər və dini icması yoxdur.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə ağacdan hörülmüşdür.Məscidinin divarları mişar daşları ilə örülmüş və ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədə taxta pəncərə və bir qapı var.Məscidinin dam örtüyü şifer materialındandır və məscidin damında günbəz var.*Şəkil. Təngəbin kənd məscidi.*

85.Tikəband kənd məscidi - I. Tikəband kənd məscidi Lerik rayonunun Tikəband kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2003-cü ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin ön tərərfində 3 pəncərə və bir giriş qapısı var. Qapı və pəncərələr taxta materialındandır və məscidin damı ağ dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. Məscidin damında hündürlüyü 2 metr olan kvadrat azanverən yer var və məscid divarları ağ əhənglə suvanıb. Məscidin sahəsi 40 m2,insan tutumu 40 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Tikəband kənd məscidi.*

86.Tikəband kənd məscidi – II. Tikəband kənd məscidi Lerik rayonunun Tikəband kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2008-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Məscidin sahəsi 45 m2, insan tutumu 45 nəfər və dini icması yoxdur.

87.Təndül kənd məscidi.Təndül kənd məscidi Lerik rayonunun Təndül kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin dam örtüyü qəhvəyi dəmir təbəqə, pəncərələri taxtadan, döşəməsi torpaq və tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin giriş qapıları və pilləkəninin üzəri 2 daş stolba üzərində damla örtülmüşdür və bu damın üstü şifer materialı ilə örtülmüşdür.Məscid , hündürlüyü 60 sm olan səki üzərində yerləşir və məscidin divarları ağ əhənglə suvanıb. Məscidin sahəsi 48 m2,insan tutumu 45 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Təndül kənd məscidi.*

88.Təbrizli kənd məscidi. Təbrizli kənd məscidi Lerik rayonunun Təbrizli kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2007-2012 -ci illərdə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş, divarları mişar daşlarından və

pəncərələri isə ağ plastik materialındandır. Məscidin damında azanverən kvadrat günbəz var və hündürlüyü 2 metrdir. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxtadır. Məscidin sahəsi 80 m2,insan tutumu 80 nəfər və dini icması yoxdur.*Şəkil.Təbrizli kənd məscidi.*

89.Vıstən kənd məscidi.Vıstən kənd məscidi Lerik rayonunun Vıstən kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 24 m2, tutumu 35 nəfər və dini icması yoxdur.Məscidi hündürlüyü 10 sm olan səki üzərində yerləşir və məscid çiy kərpiclərdən inşa olunmuşdur.Məscidin dam örtüyü şifer, döşəməsi torpaq və tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin damında azan vermək üçün kvadrat günbəz var. materialındanır. *Şəkil. Vıstən kənd məscidi.*

90.Vizəzəmin kənd məscidi. Vizəzəmin kənd məscidi Lerik rayonunun Vizəzəmin kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Vizəzəmin məscidi tam düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır. Məscid, hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir və məsscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.

Vizəzəmin məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd, yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir.Məscidin ön tərəfdən iki giriş qapısı var.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür. Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var. Məscidin sahəsi 140 m2,insan tutumu 140 və 20 04.2016-cı ildə DQİDK -dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir.*Şəkil.Vizəzəmin kənd məscidi.*

91.Veri kənd məscidi. Veri kənd məscidi Lerik rayonunun Veri kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Veri məscidinin divarları mişar daşlarından tikilmişdir və dam örtüyü yaşıl dəmirdəndir. Məscidin iki taxta giriş qapısı və dörd qəhvəyi plastik pəncərələri var. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialındandır və sahəsi 60 m2, tutumu 60 nəfər və 18.07.2016-cı ildə DQİDK-dən qeydiyyatından keçmişdir.*Şəkil.Lerik rayonu Veri kənd məscidi.*

92.Veri Əliabadı kənd məscidi. Veri-Əliabad kənd məscidi Lerik rayonunun Veri kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından

iştirak etmişdir.Məscid düzbucaqlı formaya malikdir.Veri - Əliabad məscidi,hündürlüyü 40 sm olan səki üzərində yerləşir.Məscidin döşəməsi torpaq,tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin divarları çöl tərəfdən sarı boya ilə rənglənmişdir. Məscidin ön tərəfində dörd ədəd eyni ölçüdə taxta materialından pəncərəsi və iki taxta qapısı var.Məscidin giriş hissəsini yağışdan qorumaq üçün 8 dəmir dirək üzərində dam artırılmışdır.Məscidin damı şifer təbəqə ilə örtülmüş və damında günbəz var. Məscidin sahəsi 45 m2,insan tutumu 45 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Veri-Əliabad kənd məscidi.*

93.Vov kənd məscidi. Vov kənd məscidi Lerik rayonunun Vov kəndi ərazisində yerləşir.Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Məscidin sahəsi 48 m2,insan tutumu 48 nəfər və dini icması yoxdur.Vov məscidi düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır.Məscid, hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir, məsscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür. Vov məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd, yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir.Məscidin ön tərəfdən bir giriş qapısı var. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür və damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var.

94.Zenoni kənd məscidi. Zenoni kənd məscidi Lerik rayonunun Zenoni kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir.Məscid 1973-cü ildə kənd sakinlərinin şəxsi vəsaiti hesabına tikilmişdir.Zenoni məscidi düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır.Məscid,hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir, məsscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Zenoni məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd, yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir.Məscidin ön tərəfdən iki giriş qapısı var. Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var. Məscidin sahəsi 100 m2,insan tutumu 90 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Zenoni kənd məscidi.*

95.Zərikuməco kənd məscidi. Zəriküməco kənd məscidi Lerik rayonunun Zərikuməco kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Zəriküməco kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla çox köhnə qurululşa malikdir. Məscid, hündürlüyü 20 sm olan səki üzərində yeləşir, məscidin döşəməsi topaq, tavanı isə taxta materialındandır.Məscidin divarları ağ

rəngli əhənglə süvanmışdır.Zərikküməco kənd məscidinin ön tərəfində eyni ölçüdə iki ədəd taxta pəncərə və iki ədəd taxta qapısı, yan tərəflrəində də bir cüt eyni ölçüdə taxta pəncərə var. Məscidin giriş hissəini yağışdan qorumaq üçün dörd ədəd taxta dirəklər üzərində dam artırılmışdır. Məscidin damı şifer materialı ilə örtülmüş və damda azan vermək üçün kvadrat azanverən yer var. Məscidin sahəsi 80 m2,insan tutumu 80 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Zərikuməco kənd məscidi.*

96.Zərdəbərə kənd məscidi. Zardəbərə kənd məscidi Lerik rayonunun Zardəbərə kəndi ərazisində yerləşir. Məscidin tikilmə tarixi XX əsrə aiddir. Məscid yerli sakinlərin şəxsi maliyə vəsaiti hesabına tikilib və onun tikintisində yerli sakinlər uşaqdan-böyüyə qədər yaxından iştirak etmişdir.Zərdəbərə məscidi düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır.Məscid, hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir,məsscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd, yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir. Məscidin ön tərəfdən iki giriş qapısı var.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var.Məscidin sahəsi 98m2,insan tutumu 90 nəfər və dini icması yoxdur.*Şəkil. Zardəbərə kənd məscidi.*

97.Zardoni kənd məscidi. Zardoni kənd məscidi Lerik rayonunun Zardoni kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2002-ci ildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Məscidi düzbucaqlı formada olmaqla hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir, məscidin divarları mişar daşları ilə hörülmüşdür.Məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd,yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir və ön tərəfdən iki giriş qapısı var.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından hörülmüşdür.Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var.Məscidin sahəsi 40 m2,insan tutumu 40 nəfər və dini icması yoxdur. *Şəkil. Zardoni kənd məscidi.*

98.Züvüç kənd məscidi. Züvüc kənd məscidi Lerik rayonunun Züvüc kəndi ərazisində yerləşir. Məscid 2012-2014-cü illlərdə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib.Züvüc məscidi düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır.Məscid, hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir, məscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Züvüc məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd, yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir.Məscidin ön

tərəfdən iki giriş qapısı var.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür. Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var. Məscidin sahəsi 90 m2,insan tutumu 90 nəfər və 30.06.2017-ci ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. *Şəkil. Züvüc kənd məscidi.*

99.Zövnə kəndi kənd məscidi. Zövnə kənd məscidi Lerik rayonunun Zövnə kəndi ərazisində yerləşir.Məscid 2013-cüildə yerli sakinlərin şəxsi maliyə dəstəyi ilə tikilib və kənd əhalisi də məscidin tinibti işlərində əl birliyi ilə yaxından iştirak edib. Zövnə kənd məscidi düzbucaqlı formada olmaqla yeni tikilmiş məscidlərdən sayılır.Məscid,hündürlüyü 50 sm olan səki üzərində yerləşir, məsscidin divarları mişar daşları ilə yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür.Zövnə məscidinin ön tərəfdən eyni ölçüdə 5 ədəd,yan tərəflərində də bir cüt pəncərəsi var ki, onların da üst hissəsi tağvaridir. Məscidin ön tərəfdən iki giriş qapısı var.Məscidin döşəməsi torpaq, tavanı isə taxta materialından olmaqla yerli ustalar tərəfindən hörülmüşdür. Məscidin damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş və damında azan vermək üçün günbəz var.Məscidin sahəsi 100 m2,insan tutumu 100 nəfər və 28.07.2017-ci ildə DQİDK-dən dövlət qeydiyyatından keçmişdir. *Şəkil. Zövnə kənd məscidi.*

3 Abidələr. Heykəllər və fiqurlar (80 ədəd)

1.Böyük Vətən muharibəsində həlak olmuş həmvətənlərimizin xatirə abidəsi. Xatirə abidəsi Bağ-park monumental və xatirə

abidələrinə daxildir və Lerik şəhərinin Nərimanov küçəsi,1 –də yerləşir.Abidənin invertar nömrəsi 5672,sistem kodu isə AJA005474-dür.

2.Daş qoş fiquru(Rəzgöv kəndi).Daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Rəzqov kəndinin Bəhri Siyab türbəsində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6180, sistem kodu isə AJA005982-dir.

3.Daş qoş fiquru(Rəzgöv kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Rəzqov kəndinin "Bəhri Siyab" türbəsində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6181,sistem kodu isə AJA005983-dür.

4.Daş qoş fiquru(Ker kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Ker kəndinin Şeyx Cənnət türbəsində yerləşir.Adaş qoç fiqurunun tarixi XIX əsrə təsadüf edir.Abidənin invertar nömrəsi 6182, sistem kodu isə AJA005984-dür.

5.Daş qoş fiquru(Ker kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Ker kəndinin Şeyx Cənnət türbəsində yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XIX əsrə təsadüf edir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132

saylı Qərarına əsasən XIX əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6183,sistem kodu isə AJA005985-dür.

6.Daş qoş fiquru(Ker kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Ker kəndinin Şeyx Cənnət türbəsində yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XIX əsrə təsadüf edir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIX əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6184, sistem kodu isə AJA005986-dür.

7.Daş qoş fiquru(Ker kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Ker kəndinin Şeyx Cənnət türbəsində yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XIX əsrə təsadüf edir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XIX əsrə aidd yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6185,sistem kodu isə AJA005987-dür.

8.Daş qoş fiquru(Cəngəmiran kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq-daş heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığında yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq

abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6186,sistem kodu isə AJA005988-dür.*Şəkil.Cəngəmiran daş qoç fiquru.*

9.Daş qoş fiquru(Cəngəmiran kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və bu daş qoç fiquru Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən 1km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığında yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 6187, sistem kodu isə AJA005989-dür.*Şəkil. Cəngəmiran daş qoç fiquru.*

10.Daş qoş fiquru(Cəngəmiran kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq-daş heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən 1km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6188,sistem kodu isə AJA005990-dır. *Şəkil.Cəngəmiran daş qoç fiquru.*

11.Daş qoş fiquru(Cəngəmiran kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq-daş heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən 1 km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığında yerləşir.Bu daş-qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6189,sistem kodu isə AJA005991-dir. *Şəkil.Cəngəmiran daş qoç fiquru.*

12.Daş qoş fiquru(Cəngəmiran kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli Xalq daş - heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən 1km aralı, Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığında yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 6190,sistem kodu isə AJA005992-dir. *Şəkil.Cəngəmiran daş qoç fiquru*.

13.Zəkəriyyə daş - qoç sənduqəsi (Cəngəmiran kəndi).Cəngəmiran Sənduqəsi Xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Sənduqə Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən,1km aralıda,Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığında yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6191, sistem kodu isə AJA005993-dür. *Şəkil.Cəngəmiran daş qoç fiquru.*

14.İnsan başının daş heykəli(Cəngəmiran kəndi).Bu İnsan başının daş heykəli yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsidir və Lerik rayonunun Cəngəmiran kəndindən 1km aralıda,Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığında yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6192, sistem kodu isə AJA005994-dür.

15.Daş qoç fiquru(Coni kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Coni kəndindəki Baba Həsən türbəsində yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 6193, sistem nömrəsi isə AJA005995-dir.

16.Daş qoç fiquru(Coni kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Coni kəndindəki Baba Həsən türbəsində yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 6194,sistem nömrəsi isə AJA005996-dir.

17.Daş qoç fiquru(Coni kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və fiquru Lerik rayonunun Coni kəndindəki Baba Məhəmməd türbəsində yerləşir. Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6195,sistem nömrəsi isə AJA005997-dir.

18.Daş qoç fiquru(Coni kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltaraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Coni kəndindəki Baba Məhəmməd türbəsində yerləşir. Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6196,sistem nömrəsi isə AJA005998-dir.

19.Daş qoç fiquru(Mondigah kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Mondigah kəndindən 500 m cənubda, Baba İsa qəbiristanlığında yerləşir.Qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6197,sistem nömrəsi isə AJA005999-dir.*Şəkil.Daş qoç fiquru.*

20.Daş qoç fiquru(Mondigah kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Mondigah kəndindən 500 m cənub-da, Baba İsa qəbiristanlığında yerləşir.Qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6198,sistem nömrəsi isə AJA006000-dir.

21.Daş qoç fiquru(Mondigah kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və fiquru Lerik rayonunun Mondigah kəndindən 500 m cənubda, Baba İsa qəbiristanlığında yerləşir.Daş qoç fiqurunun tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi

kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6199, sistem nömrəsi isə AJA006001-dir.

22.İnsan başlı daş heykəl(Mondigah kəndi).Bu İnsan başlı daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Mondigah kəndindən 500 m cənubda, Baba İsa qəbiristanlığında yerləşir. Daş heykəlin tarixi XVIII əsrə təsadüf edir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən XVIII əsrə aid yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6200, sistem nömrəsi isə AJA006002-dir.

23.Daş qoç fiquru(Nodə kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nodə kənd qəbiristanlığında yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6201,sistem nömrəsi isə AJA006003-dür.

24.Daş qoç fiquru(Nodə kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nodə kəndqəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6202,sistem nömrəsi isə AJA006004-dür.

25.Daş at fiquru(Nodə kəndi).Bu daş at fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik

rayonunun Nodə kənd qəbiristanlığında yerləşir. Abidənin invertar nömrəsi 6203, sistem nömrəsi isə AJA006005-dür.

26.Daş qoç fiquru(Ordahal kəndi**).**Bu daş at fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Ordahal kəndindən 1km aralı,Baba Peyda türbəsində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6204,sistem nömrəsi isə AJA006006-dür.

27.Daş qoç fiquru(Şonəçolə kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Şonəçolə kəndi ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənininvertar nömrəsi 6205, sistem nömrəsi isə AJA006007-dür.

28.Daş qoyun fiquru(Şonəçolə kəndi**).**Bu daş qoyun fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Şonəçolə kəndi ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6206,sistem kodu isə AJA006008-dir.

29.Daş qoç fiqur(Əliabad kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Əliabad kəöndindən 2 km aralıda yerləşən qədim qəbiristanlıq ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan

Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənininvertar nömrəsi 6207, sistem kodu isə AJA006009-dur.

30.Daş qoç fiquru(Əliabad kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Əliabad kəöndindən 2 km aralıda, qədim qəbiristanlıq ərazisində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6208, sistem kodu isə AJA006010-dur.

31.İnsan başının daş heykəli(Əliabad kəndi).İnsan başının daş heykəli yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Əliabad kəndindən 2 km aralıda, qədim qəbiristanlıq ərazisində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6210, sistem kodu isə AJA006012-dir.

32.Daş qoç fiquru(Nüvədi kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq ərazisində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 6211,sistem kodu isə AJA006013-dür.

33.Daş qoç fiquru(Nüvədi kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6212,sistem kodu isə AJA006014-dür.

34.Daş qoç fiquru(Nüvədi kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6213,sistem kodu isə AJA006015-dir.

35.İnsan başının daş heykəli(Nüvədi kəndi). Bu daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nüvədi kəndindən 1km aralı, qəbiristanlıq ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır. Abidənin invertar nömrəsi 6214,sistem kodu isə AJA006016-dır.

36.Daş qoç fiquru(Soru kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik

rayonunun Soru kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6215,sistem kodu isə AJA006017-dir.

37.Daş qoç fiquru(Vıstən kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Vıstən qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6216,sistem kodu isə AJA006018-dir.

38.Daş qoç fiquru(Vıstən kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Vıstən kənd qəbiristanlığında əyerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6217,sistem kodu isə AJA006019-dur.

39.İnsan başının daş heykəli(Vıstən kəndi**).**Bu daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daşheykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Vıstən kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6218, sistem kodu isə AJA006020-dir.

40.İnsan başının daş heykəli(Vıstən kəndi).Bu daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik

rayonunun Vıstən kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6219,sistem kodu isə AJA006021-dir.

41.Daş qoç fiquru(Cəmanşair kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Cəmanşair kənd qəbiristanlığında əyerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6220,sistem kodu isə AJA006022-dir.

42.Daş qoç fiquru(Əvilə kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Əvilə kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6221,sistem kodu isə AJA006023-dür.

43.Daş qoç fiquru(Bıləband kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Bılaband (Bilabənd) kəndindən 500 metr aralı, kənd qəbiristanlığında əyerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6222, sistem kodu isə AJA006024-dir.

44.Daş qoç fiquru(Andurmə kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Andurma kəndindəki, Baboyin türbəsi ərazisində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6223,sistem kodu isə AJA006025-dir.

45.Daş qoç fiquru(Ləmərüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Lərmarud kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6224, sistem kodu isə AJA006026-dır.

46.Daş qoç fiquru(Ləmərüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Lərmarud kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6225, sistem kodu isə AJA006027-dir.

47.Daş qoç fiquru(Ləmərüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Lərmarud kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6226,sistem kodu isə AJA006028-dür.

48.Daş qoç fiquru(Ləmərüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Şingədülən kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6227,sistem kodu isə AJA006029-dur.

49.Daş qoç fiquru(Ləmərüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Lərmarud kənd qəbiristanlığında yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6228,sistem kodu isə AJA006030-dur.

50.Daş qoç fiquru(Şingədülən kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Şingədulan kənd qəbiris-tanlığında yerləşir.Abidənin invertar nömrəsi 6229,sistem kodu isə AJA006031-dir.

51.Daş qoç fiquru(Şingədülən kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Şingədulan kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6230, sistem kodu isə AJA006032-dir.

52.Daş qoç fiquru(Mastail kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Mastail kəndi, Piri bab türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6231, sistem kodu isə AJA006033-dür.

53.Daş qoç fiquru(Məstail kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Məstail kənd, Piri Baba türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6232, sistem kodu isə AJA006034-dür.

54.Daş qoç fiquru(Barzəvu).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Barzavu kəndindən 1km aralı,İmam türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6233, sistem kodu isə AJA006035-dir.

55.Daş qoç fiquru(Barzəvu kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Barzavu kəndindən 1km aralı, İmam türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6234,sistem kodu isə AJA006036-dır.

56.Daş qoç fiquru(Kekoni kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Kekoni kəndindən 1km aralı, Piri Yusif türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6235,sistem kodu isə AJA006037-dir.

57.Daş qoç fiquru(Buruq kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Buruq kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6236,sistem kodu isə AJA006038-dir.

58.Daş qoç fiquru(Qişlaq kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Qişlaq kəndi, Şıx Salehtürbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6237, sistem kodu isə AJA006039-dur.

59.Daş qoç fiquru(Qişlaq kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Qişlaq kəndi, Şıx Salehtürbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6238,sistem kodu isə AJA006040-dır.

60.Daş qoç fiquru(Qışlaq kəındi).Bu qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Qişlaq kəndi, Şıx Salehtürbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6239, sistem kodu isə AJA006041-dir.

61.Daş qoç fiquru(Qışlaq kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Qişlaq kəndi, Şıx Saleh türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6240,sistem kodu isə AJA006042-dir.

62.Daş qoç fiquru(Orand kəndi). Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş - heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Orand kəndi, Kələ türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6241,sistem kodu isə AJA006043-dür.

63.Daş qoç fiquru(Orand kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Orand kəndi, Kələ türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6242, sistem kodu isə AJA006044-dür.

64.Daş qoç fiquru(Orand kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Orand kəndi, Kələ türbəsində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6243, sistem kodu isə AJA006045-dir.

65.Daş qoç fiquru(Nürəvüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nürəvud kənd qəbiristanlığında yerləşir.Abidənin invertar nömrəsi 6244, sistem kodu isə AJA006046-dır.

66.Daş qoç fiquru(Nürəvüd kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nürəvud kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6245, sistem kodu isə AJA006047-dir.

67.Daş qoç fiquru(Nücü kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nücü kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-

heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6246, sistem kodu isə AJA006048-dir.

68.Daş qoç fiquru(Nücü kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Nücü kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6247, sistem kodu isə AJA006049-dur.

69.Daş qoç fiquru(Ozobijon kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Ozobijon (Azərbaycan) kəndi,Çəkər türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6248,sistem kodu isə AJA006050-dir.

70.Daş qoç fiquru(Davardibi kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Davardibi kəndi,Çındır türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6249, sistem kodu isə AJA006051-dir.

71.Daş qoç fiquru(Davardibi kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Davardibi kəndi, Çındır türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust

2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6250, sistem kodu isə AJA006052-dir.

72.Daş qoç fiquru(Xanəgah kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Xanəgah kəndi,Hacı Seyid türbəsində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6251,sistem kodu isə AJA006053-dür.

73.İnsan başının daş heykəli(Xanəgah kəndi).Bu daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Xanəgah kəndi,Hacı Seyid türbəsində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6252,sistem kodu isə AJA006054-dür.

74.İnsan başının daş heykəil(Xanəgah kəndi).Bu daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Xanəgah kəndi, Hacı Seyid türbəsində yerləşir. Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6253,sistem kodu isə AJA006055-dir.

75.İnsan başının daş heykəli.(Kaqoy kəndi).Bu daş heykəl yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik

rayonunun Kaqoy kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6254, sistem kodu isə AJA006056-dır.

76.İnsan başlı daş heykəli(Perzaəküjə kəndi).Bu daş heykəli yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Perzəkujə (Pirzəkücə) kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6255,sistem kodu isə AJA006057-dır.

77.İnsan başlı daş heykəli(Perzəküjə kəndi).Bu daş heykəli yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Perzəkujə (Pirzəkücə) kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6256,sistem kodu isə AJA006058-dır.

78.Daş qoç fiquru(Durqan kəndi).Bu daş qoç fiquru yerli əhəmiyyətli xalq daş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Durqan kənd qəbiristanlığında yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6257, sistem kodu isə AJA006059-dur.

80.İnsan başının daş heykəli(Əliabad kəndi).İnsan başının daş heykəli yerli əhəmiyyətli xalq hdaş-heykəltəraşlıq abidələrinə daxildir və Lerik rayonunun Əliabad –kəndindən 2 km aralıda, qədim qəbiristanlıq əerazisində yerləşir.Bu qoç fiquru Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2 avqust 2001-ci il tarixli 132 saylı Qərarına əsasən yerli əhəmiyyətli Xalq daş-heykəltəraşlıq abidəsi kimi qeydə alınmışdır.Abidənin invertar nömrəsi 6209, sistem kodu isə AJA006011-dir.

Körpülər

Lerik rayonu dağlıq ərazi olduğundan dağ silsilələri arasından böyüklü-kiçüklü yoxuş və enişlər vardır.Bu enişlərin arasında kiçik həcimli çaylar axmaqdadır.Yayda bu kiçik çayların suyu az olsa da qış aylarında yağan sel sularının nəticəsində çaylıarın suyu məcrasından çıxır və ətraf yerləri dağıdır.Lerikin ən böyük çayı Ləkərçaydır ki, Talış dağlarınında olan əritməyən qar sularından əmələ gələrək mənsbi olan Xəzər dənizinə qədər axır.Bu səbəbdən də Lerik ərazisində olan kəndlərin qismi çayın o üzündə qalır.Bu çayların bu tayına keçmək üçün hələ sovet dövründən də əvvəlki dövrlərdən başlayarq daş körpülər salınmışdır.Belə körpülərdən biri də Nisli körpüsüdür.Nıslli körpüsü hündür bir yerdə yerləşir və əsasən daşlardan tikilmişdir.Bu körpü vasitəsi ilə yerli əhali rayon mərkəzinə və oradan da Lənkərana gəlir.Bu körpü günümüzəqədər öz möhkəmliyni saxlamaqdadır.*Şəkil. Nisli körpüsü.*

Büstlər

1.Amid Heydərov. Amid Heydərov 1988-ci il mayın 20-də Lerik şəhərində anadan olub.Ailəli idi. 2 övladı yadigar qaldı.Azərbaycan Ordusunun mayoru olan Amid Heydərov 2020-ci il sentyabrın 27-də Azərbaycan Silahlı Qüvvələri tərəfindən Ermənistan işğalı altında olan ərazilərin azad edilməsi və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması üçün başlanan Vətən müharibəsi zamanı Cəbrayılın azadlığı uğrunda gedən döyüşlərdə savaşıb. Amid Heydərov oktyabrın 3-də Cəbrayıl döyüşləri zamanı şəhid olub. Lerik şəhərində dəfn olunub.Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsində xüsusi xidmətlərinə və işğal olunmuş ərazilərin azad olunması zamanı düşmənin məhv edilməsi üzrə qarşıya qoyulmuş döyüş tapşırığını yerinə yetirən zaman göstərdiyi qəhrəmanlıq nümunəsinə görə, həmçinin hərbi qulluq vəzifəsini yerinə yetirən zamanı igidliyin və mərdliyin nümayiş etdirilməsinə görə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 09.12.2020-ci il tarixli Sərəncamına əsasən Amid Heydərova "Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı" adı verildi. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi uğrunda döyüş əməliyyatlarına qatılan və hərbi hissə qarşısında qoyulmuş tapşırıqların icrası zamanı vəzifə borcunu şərəflə yerinə yetirdiyi üçün Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 15.12.2020-ci il tarixli Sərəncamına əsasən Amid Heydərov ölümündən sonra "Vətən uğrunda" medalı ilə təltif edildi.Azərbaycanın Cəbrayıl rayonunun işğaldan azad edilməsi uğrunda aparılan döyüş əməliyyatlarına qatılaraq şəxsi igidliyi və şücaəti nümayiş etdirdiyinə görə Azərbaycan

Prezidenti İlham Əliyevin 24.12.2020-ci il tarixli Sərəncamına əsasən Amid Heydərov ölümündən sonra "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalı ilə təltif edildi.Azərbaycanın Füzuli rayonunun işğaldan azad edilməsi uğrunda aparılan döyüş əməliyyatlarına qatılaraq şəxsi igidliyi və şücaəti nümayiş etdirdiyinə görə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 05.11.2021-ci il tarixli Sərəncamına əsasən Amid Heydərov ölümündən sonra "Füzulinin azad olunmasına görə" medalı ilə təltif edildi.2021-ci ildə Lerik şəhərində Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı mayor Amid Heydərovun xatirəsinə yaradılmış parkın, şərəfinə ucaldılmış büstün və bulaq kompleksinin açılış mərasimi keçirilib.2021-ci ildə Lerik şəhəri 2 saylı Körpələr Evi-uşaq bağçasına Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı Amid Heydərovun adı verilmişdir.

2.Valeh Müslümov. Müslümov Valeh Əlizaid oğlu 1968-ci il 2 sentyabrda Lerik rayonunda doğulmuşdur. 1983-ci ildə 2 saylı Lerik rayon orta məktəbini səkkizinci sinfini bitirmiş və Sumqayıt şəhər 17 saylı peşə məktəbində dülgər ixtisasına yiyələnmişdir. Bir müddət Tikinti Trestinin Səyyar Mexanikləşdirilmiş dəstəsində çalışır. 1986-cı ildə hərbi xidmətə çağırılır, 1988-ci ildə ordudan tərxis olunaraq Sumqayıta qayıdır. Subay idi. 1991-ci ilin avqustunda DİN-nin Xüsusi Təyinatlı Milis Dəstəsində xidmətə başlayır.Şuşa,Tovuz və Qubadlıda keçirilən döyüş əməliyyatlarında iştirak edir. 1992-ci il aprel ayının 10-da Marquşevan kəndində gedən döyüşdə qəhrəmanlıq göstərir, qeyri-bərabər döyüşdə yaralanır,çoxlu qan itirdiyindən onun həyatını

xilas etmək mümkün olmadı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 iyun 1992-ci il tarixli 831 saylı Fərmanı ilə Müslümov Valeh Əlizaid oğluna ölümündən sonra "Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı" fəxri adı verilmişdir. Lerik rayonunda dəfn edilmişdir. Milli Qəhrəmanın adını daşıyan Lerik şəhər 2 nömrəli orta məktəbdə xatirə muzeyi açılıb.*Şəkil.Valeh Müslümovun büstü.*

1854-60-cı illər Rusiya imperiyasının yaşayış məntəqələrinin siyahısı" cədvəli. Lənkəran qəzasın Züvand dairəsi üzrə yaşayışməntəqələri və kameral siyahıyaalma.

959	Гендòбъ, д. каз.	при рч. Гендобъ.	87						
960	Осiа-дара (Асья-дарà), д. каз.	при рч. Аларъ.	86	6	29	20	тал.	шiит.	
961	Зивирсъ (Зевирсъ), д. каз.	при рч. Зевирсъ.	91	18	94	68	тал.	шiит.	

Бакинская губернія. — V. Уѣздъ Ленкоранскій. 47

№	НАЗВАНІЕ НАСЕЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ПОЛОЖЕНІЕ.	Разстояніе въ верстахъ отъ уѣзднаго города.	Число дворовъ.	Число жителей. м. п.	Число жителей. ж. п.	Народность жителей.	Вѣроисповѣданіе жителей.	Церкви и молитвенныя зданія; учебныя и благотворительныя заведенія; почтовыя станціи; ярмарки, базары, пристани; фабрики и заводы и т. п.
962	**Болтабюръ,** д. каз.	на притокѣ рч. Аларъ.	90	5	28	17	тал.	шіит.	
963	**Зовиня (Зёвинэ),** д. каз.	при рч. Зёвинэ.	87	11	51	58	тал.	шіит.	
964	**Билина (Аларская),** д. каз.	близъ рч. Аларъ.	86	11	68	56	тал.	шіит.	
965	**Зовичъ (Зёвичъ),** д. каз.	при рч. Аларъ.	84	9	46	41	тал.	шіит.	
966	**Бураумбулъ (Бюрзюмбюль),** д. каз.	при рч. Бюрзюмбюль.	82	8	43	40	тал.	шіит.	
967	**Аббас-абадъ,** д. каз.	при рч. Аббас-абадъ.	84	12	56	59	тал.	шіит.	
968	**Шивля (Шивлэ),** д. каз.	при рч. Аларъ.	83	17	71	53	тал.	шіит.	
969	**Чешманъ,** д. каз.	при рч. Аларъ.	82	4	14	16	тал.	шіит.	
970	**Ангябинъ (Ангябиль),** д. каз.	на горѣ Ангябиль.	78	17	97	89	тал.	шіит.	
971	**Горoваръ (Хураваръ),** д. каз.	при рч. Шэратюкъ.	80	7	36	36	тал.	шіит.	
972	**Арта,** д. каз.	при рч. Арта, близъ рч. Аларъ.	77	16	66	64	тал.	шіит.	
973	**Калала,** д. каз.	при рч. Арта.	80	3	3	6	тал.	шіит.	
974	**Верову (Вараву),** д. каз.	на горѣ Верау.	80	8	40	42	тал.	шіит.	
975	**Сардопа (Сердобъ, Сердао),** д. каз.	при рч. Серд-объ.	90	3	12	7	тал.	шіит.	
	(Деревни бывшаго Дрыгскаго магала):								
976	**Кирабинъ (Керабинъ),** д. вл.	при рч. Аларъ.	80	12	54	48	тал.	шіит.	
977	**Зинони (Зенони),** д. вл.	при рч. Аларъ.	78	38	143	129	тал.	шіит.	
978	**Лейна,** д. каз.	при рч. Аларъ.	74	14	43	28	тал.	шіит.	
979	**Лялядуланъ,** д. каз.	при рч. Ордахал-дарасй.	74	13	58	60	тал.	шіит.	
980	**Бурухъ,** д. каз.	при рч. Ордахал-дарасй.	73	21	71	61	тал.	шіит.	
981	**Ордугалъ (Ордахалъ),** д. каз.	при рч. Ордахал-дарасй.	77	18	73	52	тал.	шіит.	
982	**Бонканилъ (Бойкенилъ),** д. каз.	при рч. Ордахал-дарасй.	78	13	59	47	тал.	шіит.	
983	**Команъ (Ку—, Кё—),** д. каз.	близъ рч. Ордахал-дарасй.	80	7	35	26	тал.	шіит.	
984	**Аранъ,** д. каз.	при рч. Ордахалъ.	79	10	48	46	тал.	шіит.	
985	**Джуллутъ (Джюллютъ),** д. каз.	при рч. Аларъ.	75	32	138	116	тал.	шіит.	
986	**Сепаради,** д. каз.	близъ рч. Аларъ.	70	11	55	48	тал.	шіит.	
987	**Лермарудъ,** д. каз.	при рч. Ришовъ.	68	16	52	35	тал.	шіит.	
988	**Нуджу (Нюджю),** д. каз.	при рч. Ришовъ.	65	21	83	44	тал.	шіит.	
	Въ области рч. Ленкоранъ:								
	а) По рч. Турвабинъ и Сорс-чай:								
	(Бывшій Дрыгскій магалъ):								
989	**Шангадуланъ (Шингэдуланъ),** д. каз.	при рч. Алаша.	50	20	76	64	ттр. (по Кавказ. Кал. 1856 г.).	шіит.	

№	НАЗВАНІЕ НАСЕЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ПОЛОЖЕНІЕ.	Разстояніе въ верстахъ отъ уѣзднаго города.	Число дворовъ.	Число жителей. М. П.	Число жителей. Ж. П.	Народность жителей.	Вѣроисповѣданіе жителей.	Церкви и молитвенныя зданія; учебныя и благотворительныя заведенія; почтовыя станціи; ярмарки, базары, пристани; фабрики и заводы и т. п.
990	**Курдасаръ (Кюрд—),** д. каз.	при рч. Алашà.	47	24	80	48	тал.	шіит.	
991	**Соры (Сорй),** д. каз.	при рч. Алашà.	44	23	97	58	ттр. (по Кавказ. Кал. 1856 г.).	шіит.	
992	**Ламàнъ,** д. каз.	при рч. Алашà.	46	12	36	36	тал.	шіит.	
993	**Молалàнъ (Мул—),** д. каз.	при рч. Турбабйнъ.	49	11	29	24	тал.	шіит.	
994	**Дургàнъ,** д. каз.	при рч. Турбабйнъ.	48	21	56	34	тал.	шіит.	
995	**Ардабилэ,** д. каз.	при рч. Ардабилэ.	43	14	46	23	тал.	шіит.	
996	**Джаманшайръ,** д. каз.	при рч. Ардабилэ.	43	6	20	20	тал.	шіит.	
997	**Лива-диргà (Ливà, Ливай),** д. каз.	при рч. Сорсъ.	49	25	82	49	тал.	шіит.	
998	**Сорсъ,** д. каз.	при рч. Сорсъ.	56	27	103	92	тал.	шіит.	
999	**Казонэ-куджà (Кульзумà-к.—),** д. каз.	на притокѣ рч. Турбабйнъ.	49	14	44	22	тал.	шіит.	
1000	**Али-абàдъ,** д. каз.	при рч. Турбабйнъ.	43	14	60	46	тал.	шіит.	
1001	**Нувады (Нюады),** д. каз.	при рч. Турбабйнъ.	46	12	37	26	тал.	шіит.	
1002	**Ниса-мурьй,** д. каз.	при рч. Турбабйнъ.	46	7	32	24	тал.	шіит.	
1003	**Ходжа-куджà,** д. каз.	при рч. Турбабинъ.	47	6	16	15	ттр. (по Кавказ. Кал. 1856 г.).	шіит.	
1004	**Турбабйнъ,** д. вл.	при рч. Турбабинъ.	44	20	65	62	ттр. (по Кавказ. Кал. 1856 г.).	шіит.	
1005	**Орàнтъ,** д. каз.	при рч. Орантъ.	50	44	170	97	тал.	шіит.	
1006	**Мастайръ,** д. каз.	при рч. Билинэ, притокѣ рч. Турбабйнъ.	48	20	72	60	тал.	шіит.	
1007	**Нодà (Нудà),** д. каз.	при рч. Билинэ.	42	11	38	23	тал.	шіит.	
1008	**Билинà (—э Дрыгская),** д. каз.	при рч. Билинэ.	40	17	52	41	тал.	шіит.	
1009	**Люля-керàнъ,** д. каз.	на притокѣ рч. Лирик-чай.	43	36	128	112	тал.	шіит.	
1010	**Халифà-куджà,** отс. дер. Лирикъ, № 1011.	при рч. Джангамиранъ.	42	*)	—	—	—	—	
1011	**Лерйкъ (Лирйкъ),** д. каз.	при рч. Лирикъ, притокѣ рч. Ленкоран-чай.	40	58	204	196	тал.	шіит.	
1012	**Сеид-кàмала-куджà,** д. каз.	при рч. Лирикъ.	40	6	15	11	тал.	шіит.	
1013	**Джангамирàнъ,** д. каз. и вл.	при рч. Джангамиранъ.	42	32	147	90	тал.	шіит.	
1014	**Вистанъ,** д. каз.	при рч. Вистанъ, притокѣ рч. Ленкоран-чай.	38	25	101	66	тал.	шіит.	
1015	**Оснагерàнъ,** д. каз.	при рч. Ленкоранъ.	35	10	25	10	тал.	шіит.	
	б) По рч. Зувант-чай и ея притокамъ. (Бывшій Зувантскій магалъ).								
1016	**Мистàнъ,** д. каз. (5796' н. у. м.).	надъ рч. Мистан-рудъ.	56	42	187	164	тал.	шіит.	Мечеть 1.

*) Число дворовъ и душъ этого отселка показано вмѣстѣ съ деревнею.

48 Бакинская губернія. — V. Уѣздъ Ленкоранскій.

№	НАЗВАНІЕ НАСЕЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ПОЛОЖЕНІЕ.	Разстояніе въ верстахъ отъ уѣзднаго города.	Число дворовъ.	Число жителей. м. п.	Число жителей. ж. п.	Народность жителей.	Вѣроисповѣданіе жителей.	Церкви и молитвенныя зданія; учебныя и благотворительныя заведенія; почтовыя станціи; ярмарки, базары, пристани; фабрики и заводы и т. п.
990	**Курдаса̀ръ (Кюрд—)**, д. каз.	при рч. Алаша̀.	47	24	80	48	тал.	шіит.	
991	**Сорѝ (Сорѝ)**, д. каз.	при рч. Алаша̀.	44	23	97	58	ттр. (по Ка Кал.18	шіит. вказ. 56 г.).	
992	**Лама̀нъ**, д. каз.	при рч. Алаша̀.	46	12	36	36	тал.	шіит.	
993	**Молала̀нъ (Мул—)**, д. каз.	при рч. Турбабѝнъ.	49	11	29	24	тал.	шіит.	
994	**Дурга̀нъ**, д. каз.	при рч. Турбабѝнъ.	48	21	56	34	тал.	шіит.	
995	**Ардабилэ̀**, д. каз.	при рч. Ардабилэ̀.	43	14	46	23	тал.	шіит.	
996	**Джаманшайръ**, д. каз.	при рч. Ардабилэ̀.	43	6	20	20	тал.	шіит.	
997	**Лива-дирга̀ (Лива̀, Ливай)**, д. каз.	при рч. Соресъ.	49	25	82	49	тал.	шіит.	
998	**Соресъ**, д. каз.	при рч. Соресъ.	56	27	103	92	тал.	шіит.	
999	**Казонэ-куджа̀ (Кульзума̀-к.—)**, д. каз.	на притокѣ рч. Турбабѝнъ.	49	14	44	22	тал.	шіит.	
1000	**Али-аба̀дъ**, д. каз.	при рч. Турбабѝнъ.	43	14	60	46	тал.	шіит.	
1001	**Нувадѝ (Нюадѝ)**, д. каз.	при рч. Турбабѝнъ.	46	12	37	26	тал.	шіит.	
1002	**Ниса̀-мурьѝ**, д. каз.	при рч. Турбабѝнъ.	46	7	32	24	тал.	шіит.	
1003	**Ходжа-куджа̀**, д. каз.	при рч. Турбабинъ.	47	6	16	15	ттр. (по Ка Кал.18	шіит. вказ. 56 г.).	
1004	**Турбабѝнъ**, д. вл.	при рч. Турбабинъ.	44	20	65	62	ттр. (по Ка Кал.18	шіит. вказ. 56 г.).	
1005	**Ора̀нтъ**, д. каз.	при рч. Орантъ.	50	44	170	97	тал.	шіит.	
1006	**Мастайръ**, д. каз.	при рч. Билинэ, притокѣ рч. Турбабѝнъ.	48	20	72	60	тал.	шиит.	
1007	**Нода̀ (Нуда̀)**, д. каз.	при рч. Билинэ̀.	42	11	38	23	тал.	шіит.	
1008	**Билина̀ (—э̀ Дрыгская)**, д. каз.	при рч. Билинэ̀.	40	17	52	41	тал.	шіит.	
1009	**Люля-кера̀нъ**, д. каз.	на притокѣ рч. Лирик-чай.	43	36	128	112	тал.	шіит.	
1010	**Халифа̀-куджа̀**, отс. дер. Лирикъ, № 1011.	при рч. Джангамиранъ.	42	*)	—	—	—	—	
1011	**Лерѝкъ (Лирѝкъ)**, д. каз.	при рч. Лирикъ, притокѣ рч. Ленкоран-чай.	40	58	204	196	тал.	шіит.	
1012	**Сеид-ка̀мала-куджа̀**, д. каз.	при рч. Лирикъ.	40	6	15	11	тал.	шіит.	
1013	**Джангамира̀нъ**, д. каз. и вл.	при рч. Джангамиранъ.	42	32	147	90	тал.	шіит.	
1014	**Вистанъ**, д. каз.	при рч. Вистанъ, притокѣ рч. Ленкоран-чай.	38	25	101	66	тал.	шіит.	
1015	**Оснагера̀нъ**, д. каз.	при рч. Ленкоранъ.	35	10	25	10	тал.	шіит.	
	б) По рч. Зувант-чай и ея притокамъ. (Бывшій Зувантскій магалъ).								
1016	**Миста̀нъ**, д. каз. (5796' н. у. м.).	надъ рч. Мистан-рудъ.	56	42	187	164	тал.	шіит.	Мечеть 1.

*) Число дворовъ и душъ этого отселка показано вмѣстѣ съ деревнею.

№	НАЗВАНІЕ НАСЕЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ПОЛОЖЕНІЕ.	Разстояніе въ верстахъ отъ уѣзднаго города.	Число дворовъ.	Число жителей.		Народность жителей.	Вѣроисповѣданіе жителей.	Церкви и молитвенныя зданія; учебныя и благотворительныя заведенія; почтовыя станціи; ярмарки, базары, пристани; фабрики и заводы и т. п.
					м. п.	ж. п.			
1017	**Халифадй (Хальфикѐндъ),** д. каз.	близъ рч. Мистанъ.	54	16	87	58	тал.	шіит.	
1018	**Пирзада - кендъ (Пирзадà),** д. каз.	при рч. Мистанъ.	53	6	37	28	тал.	шіит.	
1019	**Татонй,** д. каз.	при рч. Мистанъ.	52	14	60	63	тал.	шіит.	
1020	**Эвери,** д. каз.	при рч. Мистанъ.	50	11	50	38	тал.	шіит.	
1021	**Нижекѐшъ,** д. каз.	при рч. Мистанъ.	49	7	36	32	тал.	шіит.	
1022	**Космальйнъ,** д. каз.	при рч. Мистанъ.	48	22	105	77	тал.	шіит.	
1023	**Говдарà,** д. каз.	при рч. Тала-рудъ.	50	18	83	60	тал.	шіит.	
1024	**Талажюрàнъ,** отс. дер. Говдара. № 1023.	при рч. Тала-рудъ.	53	—	—	—	—	—	
1025	**Гедюкъ,** отс. дер. Говдара.	при рч. Тала-рудъ.	51	—	—	—	—	—	
1026	**Хусейн-абàдъ,** д. каз.	при рч. Тала-рудъ.	51	4	20	17	тал.	шіит.	
1027	**Таблагай (Таблагàнъ),** д. каз.	при рч. Кельвязъ.	55	15	67	47	тал.	шіит.	
1028	**Кельвязскій** каз. постъ.	при рч. Кельвязъ.	52	1	16	—	—	—	
1029	**Кельвйзъ (Кильвйзъ),** д. каз.	при рч. Кельвязъ.	52	14	71	53	тал.	шіит.	
1030	**Калахàнъ (Кэлэхàнъ),** д. каз.	при рч. Кельвязъ.	52	17	84	73	тал.	шіит.	
1031	**Гоштурбинскій** казачій п.	при рч. Гоштурбà.	55	1	16	—	—	—	
1032	**Ходжадой (Гоштурбà),** д. каз.	при рч. Гоштурбà.	54	14	58	52	тал.	шіит.	
1033	**Кышлàгъ,** д. каз.	при рч. Гоштурбà.	53	48	198	135	тал.	шіит.	
1034	**Насир-абàдъ,** д. каз.	при рч. Гоштурбà.	50	9	43	41	тал.	шіит.	
1035	**Юхарй-Амбур-дарà,** т. е. верхній, д. каз.	при рч. Гоштурбà.	50	8	39	35	тал.	шіит.	
1036	**Розанò (Разанò), —у, —овъ),** д. каз.	при рч. Гоштурбà.	50	11	71	40	тал.	шіит.	
1037	**Ашагà-Амбур-дарà,** т. е. нижній, д. каз.	при рч. Толчай (Тала-рудъ?).	48	16	68	49	тал.	шіит.	
1038	**Карабаг-юртинскій** каз. постъ.	подъ горою Кемюркулъ (8221' н. у. м.).	60	1	27	—	—	—	
1039	**Гиля-дарà,** д. каз.	при рч. Гиля - дарачай.	55	34	148	111	тал.	шіит.	
1040	**Дыгà (Дигэ),** д. каз.	при рч. Гиля - дарачай.	50	9	30	37	тал.	шіит.	
1041	**Люля-керàнъ (Ляля-керанъ),** д. каз.	при рч. Гиля - дарачай.	47	8	37	31	тал.	шіит.	
1042	**Калабйнъ,** д. каз.	при рч. Гиля - дарачай.	45	6	32	31	тал.	шіит.	
1043	**Пиразорà,** д. каз.	на горѣ Пиразорà.	44	36	163	155	тал.	шіит.	
1044	**Шона-чолà (Шонай-чола),** д. каз.	при рч. Зувант-чай.	40	20	73	56	тал.	шіит.	
1045	**Амбỳ,** д. каз.	при рч. Зувант-чай.	40	10	35	23	тал.	шіит.	
1046	**Бараакỳ, (—кю),** д. каз.	при рч. Зувант-чай.	40	12	28	19	тал.	шіит.	
1047	**Бузаиръ,** д. каз.	при рч. Зувант-чай.	45	18	87	72	тал.	шіит.	
1048	**Манидыгà (Манидигэ),** д. каз.	при рч. Зувант-чай.	44	36	156	120	тал.	шіит.	

50 БАКИНСКАЯ ГУБЕРНІЯ. — V. Уѣздъ Ленкоранскій.

№	НАЗВАНІЕ НАСЕЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ПОЛОЖЕНІЕ.	Разстояніе въ верстахъ отъ уѣзднаго города.	Число дворовъ.	Число жителей.		Народность жителей.	Вѣроисповѣданіе жителей.	Церкви и молитвенныя зданія; учебныя и благотворительныя заведенія; почтовыя станціи; ярмарки, базары, пристани; фабрики и заводы и т. п.
					м. п.	ж. п.			
1049	**Говерй,** д. каз.	при рч. Зувапт-чай.	40	16	86	64	тал.	шіит.	
1050	**Неслй,** д. каз.	при рч. Зувант-чай.	40	26	87	55	тал.	шіит.	
1051	**Разгȯвъ (Разгȯ),** д. каз.	при рч. Говару̂.	38	42	168	135	тал.	шіит.	
1052	**Тангабйнъ,** д. каз.	при рч. Говару̂.	37	32	128	134	тал.	шіит.	
1053	**Анзалй,** д. каз.	при рч. Говару̂.	32	14	66	67	тал.	шіит.	
1054	**Рева-ру̂дъ,** д. каз.	при рч. Рева-рудъ.	35	44	188	153	тал.	шіит.	
1055	**Шія-куджȧ,** д. каз.	при рч. Рева-рудъ.	36	12	68	52	тал.	шіит.	
1056	**Андурмȧ,** д. каз.	при рч. Рева-рудъ.	33	51	51	36	тал.	шіит.	
1057	**Чай-рудъ,** д. каз.	при рч. Рева-рудъ.	32	41	233	167	тал.	шіит.	
1058	**Альму̂,** д. каз.	при рч. Бибіанй.	30	12	34	15	тал.	шіит.	
1059	**Бибіанй,** д. каз.	при рч. Бибіанй.	23	41	127	99	тал.	шіит.	
1060	**Гушъ (Хушъ),** д. каз.	при рч. Бибіанй.	23	7	23	21	тал.	шіит.	
1061	**Соба-керȧнъ (Севе-керȧнъ),** д. каз.	при рч. Ленкоранъ.	20	6	21	9	тал.	шіит.	

Lerik uzunömülülər diyarıdır.

Lerik rayonu öz təbii mənzərələri, havası, təbiəti, çayları düzənlikləri, meşələri, bulaqları və istirahət məkanları ilə dünyada məşhurdur.Beləki öz torpağının təmiz çeşmələrinin suyundan içib,təbii meyvələri ilə qidalanan Lerik sakinləri öz uzunömürlülüyü ilə dünyada məşhhur olmuşlar. Belə şəxslərdən biri də,rayonun Barzavu kənd sakini Şirəli Fərzəli oğlu Müslümov olmuşdur.O,1805-ci il,martın 26 - da(bəzi mənbələrdə sentyabırın 2-də) Lerikin Barzavu kəndində anadan olmuş və bu kənddə yaşayaraq uzun bir həyat yolu keçmişdir. Şirəli kişinin bu qədərə yaşamasında Lerikin öz təmiz havası və təmiz sulu çeşmələri mühüm rol oynamışdır.Onun üç həyat yoldaşı olmuşdur,lakin ilk iki həyat yoldaşı haqqında məlumat yoxdur. Şirəli Müslümovun sonuncu həyat yoldaşının adı Xatın xanım olmuşdur.Şirəli babanın bu üç evliliyindən 23 övladı olmuşdur.Beləki,1966-cı ildə Azərbaycan Kinostudiyası

tərəfindən onun haqqında "Şirəli dağdan endi" adlı səndli film çəkilmişdir.Onun qızının 136 yaşı olmuşdur və Şirəli baba öz uzunömürlülüyünə görə Ginnesin rekordlar kitabına düşmüşdür. Onun yaşını təsdiqləyən yeganə sənəd pasportu olub.Doğum haqqında şəhadətnaməsi və ya onu əvəz edən hər hansı sənəd olmadığından,onun yaşı şübhə doğurur.Şirəli Müslümov haqqında yayımlanan məlumzatlar SSRİ dövrünə təsadüf etdiyindən,1800-cü illərdə əhalinin siyahıya alınması,doğum tarixlərinin düzgün qeyd olunması və digər aidiyyəti məsələlərin səhv olmaq ehtimalı da mövcuddur.Fransız tarixçisi və sosioloqu Moşep Ud Tovem keçən əsrin 60-cı illərində çap olunmuş özünün "Qafqaz xalqları və onların mədəniyyəti" əsərində Azərbaycana da xüsusi yer ayırmışdır.Həmin əsərdə 1800-ci ildə əhalinin,əsasən də,siyahıya alınması yaş və doğum məsələlərinə aid olan bölməsində, Lerik (Zuvand-1930) camaatının düzgün siyahıya alınmasının həmin dövrdə qeyri-mümkün olmasını, yerləşdiyi çətin dağlıq şəraitinin,cənub mərkəzi ilə əlaqələrin və. s olmamasını yazmışdır.Sosioloq Şirəli Mülümovun doğum tarixinin düzgün olmamasını göstərməklə,100 ilə yaxın yaşamasını, ölüm tarixinin isə 1973-cü ilə təsadüf etdiyini də qeyd etmişdir.Uzun bir zaman yaşayan Şirəli Müslümov 1973-cü ildə ağ ciyər iltihabından vəfat etmişdir.Şirəli Müslümovdan başqa Lerik rayonunda yaşayan uzunömürlülər aşağıdakılardır.

1. Mahmud Eyvazov – 150 yaş.
2. Məcid Ağayev – 145 yaş.
3. Qızıl Quliyeva – 120 yaş. 4. Məhbubə Fətullayeva – 113 yaş.

Hazırda rayonun Bıləband kəndində bəzi uzunömürlülər var ki, bu günədək yaşayırlar. Onlar aşağıdakılardır.

1. Əbdül Alişan oğlu Heydərov – 130 yaş. (1874-1995).
2. Canəli və Əli Heydərovlar – hər ikisi 1898-ci il təvəllüdlüdürlər.

3. Nənni Məmmədova – 1910-cu ildə anadan olub və hal-hazırda sağdır.
Lerikin Mistan kəndində də uzunömülü sakinlər yaşamışlar və onlar aşağıdakılardır.
1. Hüseyn Əli Məmməd oğlu – 139 yaş.
2. Səxan Məmmədhüseyn oğlu – 130 yaş.
3. Hacı Məmməd Əli Nəği oğlu – 130 yaş.

Şəkil. 168 yaşlı Şirəli Fərzəli oğlu Müslümov.
Şəkil. Əbdül Alişan oğlu Heydərov. (1874-1995-ci illər) 121 yaşlı.

Kitabın içindəkilər

Ön söz 3
Rəy...6

I FƏSİL LERİK TARİXİ - MEMARLIQ VƏ ARXEOLOJİ ABİDƏLƏRİ

1.Coğrafi mövqe.Relyef.Təbiət.İnzibati bölgü.Etnik tərkib.........10
2.Maddi- mədəni irs...13

Dörd müqəddəs məkan

1.Mistan..20
2.Rəzgöv...35
3.Orand...37
4.Cəngəmiran..42

II FƏSİL LERİK ZİYARƏTGAHLARI

1.Lerik abidələr sxemi..49

Mağaralar(2 ədəd)

1.Buzeyir mağarası..66
2.Züvand çağarası...76

Yaşayış yerləri (30 ədəd)

1.Andurma yaşayış yeri(Andurma kəndi)..................................76
2.Barzavu yaşayış yeri(Barzavu kəndi).....................................77
3.Balabəyi yaşayış yeri(Balabəyi kəndi)...................................77
4.Boykəndi yaşayış yeri(Boykəndi kəndi..................................77

5.Buzeyir(Buzeyr)yaşayış yeri(Buzeyir kəndi)...........................78
6.Cabir yaşayış yeri...78
7.Coni yaşayış yeri(Coni kəndi)..78
8.Cəngəmiran yaşayış yeri(Cəngəmiran kəndi)...........................78
9.Əvilə yaşayış yeri(Əvilə kəndi)...79
10.Əliabad yaşayış yeri(Əliabad kəndi)......................................79
11.Qalaca yaşayış yeri(Mistan kəndi)...79
12.Hambaxan yaşayış yeri(Kirəvüd kəndi)..................................80
13.Xanəgah yaşayış yeri(Xanəgah kəndi)...................................80
14.Xəlifə yaşayış yeri(Xəlifə kəndi)...80
15.İlantəpə yaşayış yeri(Nüvədi kəndi)......................................80
16.Kekoni yaşayış yeri(Kekoni kəndi)..81
17.Kürdəsər(Qırdəsə) yaşayış yeri..81
18.Kadux yaşayış yeri(Aşağı Kadux kəndi).................................83
19.Qosmalian yaşayış yeri(Qosmalian kəndi)..............................83
20.Qizyurdu yaşayış yeri(Qosmalian kəndi)................................83
21.Qışlaq yaşayış yeri...84
22.Ləmərud yaşayış yeri(Ləmərüd kəndi)..................................84
23.Mondigah yaşayış yeri(Mondigah kəndi)...............................84
24.Mistan yaşayış yeri və qəbiristanlığı.....................................85
25.Nodə(Noda) yaşayış yeri(Nodə kəndi)...................................86
26.Orand yaşayış yeri(Köhnə Orand kəndi)................................86
27.Rəzqöv yaşayış yeri(Rəzgöv kəndi)......................................86
28.Vıstən yaşayış yeri(Vıstən kəndi)...86
29.Soru yaşayış yeri(Soru kəndi)..87
30.Yaşayış yeri(Camqnanşair kəndi)...87
40.Qışlaq yerləri...87

Qalalar və qala qalıqları(6 ədəd)

1.Bəzz qalası...88
2.Lodə qalası...91

3.Züvə qələ...91
4.Qız qalası..91
5.Molla Abdulla qalaçası..95
6.Qalaça...95

Qədim qəbiristanlıqlar(16 ədəd)

1.Baba Məhəmməd qəbiristanlığı(Vıstən kəndi)..........................96
2.Baba İsa qəbiristanlığı(Mondigah kəndi)................................96
3.Baba Piəli qəbiristanlığı(Ordahal kəndi).................................97
4.”Boboyi tıbə” qəbiristanlığı.(Andurma kəndi)..........................97
5.Fağır Əhməd köhnə qəbiristanlığı..97
6.Dədə Maqsud qəbiristanlığı..97
7.Hüseynvənd Qabağı – köhnə qəbiristanlığı(Kələxan kəndi).....98
8.Xəlifə Zəkəriyyə qəbiristanlığı(Cəngəmiran kəndi)................98
9.Xanbulan qəbiristanlığı(Köhnə Orand kəndi).........................98
10.Köhnə qəbiristanlıq(Hamarat kəndi)......................................99
11.Köhnə qəbiristanlıq(Haləbın kəndi)......................................99
12.Köhnə qəbiristanlıq(Hoveri kəndi)..99
13.Mastail daş qutu qəbiristanlığı(Mastail kəndi)......................100
14.“Seyid" qəbiristanlığı(Ambu kəndi).....................................100
15.Seyid Davud qəbiristanlığı(Camanşair kəndi).....................100
16.Şıx Cənnət qəbiristanlığı(Rəzgöv kəndi)............................100

Torpaq qəbirləri (2 ədəd)

1.Kürdəsər torpaq qəbirləri(Kürdəsər kəndi).............................101
2.Boykəndi torpaq qəbirləri(Boykəndi kəndi)...........................101

Kurqanlar(1 ədəd)

1.Mistan Meydan kurqanları(Mistan kəndi).............................101

Adi nekropollar(6 ədəd)

1.Bobogil nekropolu..102
2.Daş qutu nekropolu..102
3.Coni nekropol(Coni kəndi)..102
4.Hoveri nekropolu(Hoveri kəndi)...103
5.Veri nekropol(Veri kəndi)...103
6.Hovli nekropolu(Hovli kəndi)...103

Daş qutu nekropolları(8 ədəd)

1.Cəngəmiran daş qutu nekropolu...104
2.Mistan daş qutu nekropolu..104
3.Qaraverdi daş qutu nekropolu(Lomar kəndi).........................104
4.Tüli daş qutu nekropolu(Tuli kəndi)....................................105
5.Köhnə Orand daş-qutu nekropolu(Köhnə Orand kəndi).........105
6.Daş qutu nekropolu...105
7.Hamarat daş-qutu nekropolu(Hamarat kəndi).........................104
8.Zevnə daş-qutu nekropolu(Zevnə kəndi)...............................104

Daş qutusu nekropolları(2 ədəd)

1.Coni daş qutusu nekropolu(Coni kəndi)................................106
2.Hoveri daş-qutusu nekropolu(Hoveri kəndi)..........................106

12.Küp qəbirləri nekropolları(3 ədəd)

1.Küp qəbirləri nekropolu(Şingədülan kəndi)...........................107
2.Cındırtəpə küp qəbirləri nekropolu(Kürəvüd kəndi).............107
3.Küp qəbirləri nekropolu(Boykəndi kəndi)............................107

4.Türbələr və türbə qalıqları(59)

1.Astovə(Ulduz)ziyarətgahı(Mondigah kəndi)..........................108
2.Akkuşə piri(Siyov kəndi)..108
3.Baba Peyda türbəsi..109
4.Baba İsa türbəsi(Mondigah kəndi)..109
5.Baba Məhəmməd türbəsi(Coni kəndi)..................................109
6.Baba Məhəmməd türbəsi(Soru kəndi)..................................110
7.Baba Həsən türbəsi(Soru kəndi)..110
8.Babagil türbəsi(Andurma kəndi)..110
9.Babagil türbəsi(Babagil kəndi)..119
10.Baba Həsən türbəsi(Coni kəndi)..119
11.Baba Peyda türbəsi (Orand kəndi)....................................120
12.Baba Kamal türbəsi (Nüvədi kəndi)...................................120
13.Bobala tıbə(Bobla türbəsi)(Bürsülüm kəndi)........................120
14.Baba ocağı(Pirzarə-ağlayan qoca)(Pirzarə kəndi)...............121
15.Baba Əli tıbə(türbəsi).(Küsəkəran kəndi)............................121
16.Baxı Ziyad türbəsi(Həzovi kəndi)..121
17.Buməta türbəsi(Piran kəndi)..122
18.Cındır türbəsi(Davardibi kəndi)..124
19.Çilkonə türbəsi.(Cəngəmiran kəndi)...................................124
20.Çakara türbəsi(Ozobijon kəndi)..125
21.Fəxigiz türbəsi(Çayrud kəndi)..125
22.Gündəb türbəsi(Çayrud kəndi)...126
23.Hz. Yaqub peyqəmbər piri(Rvarud kəndi)............................126
24.Xəlifə Zəkəriyyə türbəsi(Cəngəmiran kəndi)........................127
25.Xoca Seyid türbəsi(Xanəgah kəndi)....................................127
26.İmam türbəsi(Barzavu kəndi)...126
27.İmam İsmail ocağı(Gesqon kəndi).......................................128
28.Ker türbəsi(Mistan kəndi)..128
29.Kəla türbəsi(Orand kəndi)...129
30.Qəqə Hüseyn türbəsi(Şivlə kəndi)......................................130

31.Qıli(Qılnoz)tıbə(Qıli türbəsi)(Veri-Babaküjə kəndi)...........131
32.Lələtıbə türbəsi(Mondigah kəndi)......................................131
33.Məsim ocağı(Halabin kəndi)..132
34.Mir Siyab ocağı(Rəzgöv kəndi)..132
35.Mir Məyrəm ocagı(Əliabad kəndi)......................................132
36.Mir Cahangir ağa ocağı(Rvarud kəndi)..............................132
37.Mobətə türbəsi(Lerik-Lənkəran arası).................................133
38.Nokoman türbəsi(Zövnə kəndi)..133
39.Pir-e Xalisə(Hücü kəndi)...133
40.Pir-e Mistan(Diqovdərə kəndi)..134
41.Pir-e Əshabə(Pirasora kəndi)..134
42.Pirağa ocağı(Piəkujə kəndi)..134
43.Pir Yusif türbəsi(Kekoni kəndi)..135
44.Piəmod ocağı(Rzəvül kəndi)...135
45.Piəmil ocağı(Mondigah kəndi)...136
46.Piəxisəddin ocağı(Hücü kəndi)..136
47.Pir Müzəffər ocağı.(Soru kəndi)...136
48.Perzaşoxən ocağı(Xəlifəkənd kəndi)....................................137
49.Seyid İbrahim İbn Cobir Ənsar tübəsi................................137
50.Seyid Mir Kazım ağa türbəsi (Amburdərə kəndi)................138
51.Seyid Paşa türbəsi(Rvarud kəndi).......................................139
52.Səyd Vəliəğə ocəğ – Seyid Vəliağa ocağı(Rvarud kəndi)....139
53.Sardoni ocagı(Əvilə kəndi)...139
54.Soltan Heydər türbəsi(Mistan- Diqov kəndi)........................139
55.Saf Seyid türbəsi(Ləmərüd kəndi)..141
56.Siyo pi türbəsi(Soru kəndi)..141
57.Siyo pi türbəsi(Mondigah kəndi)..142
58.Şeyx Səfi türbəsi(Kələxan kəndi)...142
59.Şahzadə Seyid Əbülqasım türbəs(Rvarud kəndi).................143
60.Şeyx Səla türbəsi(Qışlaq kəndi)..143
61.Şıx Cənnət türbəsi(Ker kəndi)...144
62.Türbə Lünə(Nodə kəndi)...144

63.Türbə(Qəqoy kəndi)..144
64.Vəliəddin ocağı(Mistan kəndi)..144
65.Zəcəğaj türbəsi(Xəlifə -Perzara arası)..................................145
66.Ziyil türbəsi(Perzəkücə və Mədiyəküjə kəndləri arası).........145

III FƏSİL LERİK MƏSCİDLƏRİ

1.Lerik rayonu üzrə məscidlərin cədvəli.................................146

2.Lerik məscidləri(99)

1.Anzolu kənd məscidi..152
2.Andurma kənd məscidi..153
3.Ambu kənd məscidi...154
4.Amburdərə kənd məscidi..155
5.Almu kənd məscidi...155
6.Axunahiran kənd məscidi..156
7.Akuşəpeştə kənd məscidi..157
8.Bılaband kənd məscidi..157
9.Barzavu kənd məscidi...158
10.Bırkandül kəmd məscidi..158
11.Bırədi kənd məscidi...159
12.Bibihoni kənd məscidi..160
13.Babakujə kənd məscidi..160
14.Bürslüm kənd məscidi..161
15.Buzeyir kənd məscidi...162
16.Bilnə kənd məscidi...162
17.Boykəndi kənd məscidi...163
18.Cəngəmiran kənd məscidi..163
19.Coni kənd məscidi..164
20.Camanşair kənd məscidi...164
21.Cənginəvüd kənd məscidi..165

22.Çayrud kənd məscidi-I..166
23.Çayrud kənd məscidi-II...167
24.Daster kənd məscidi..167
25.Dico kənd məscidi...168
26.Divəğəc kənd məscidi..169
27.Davardibi kənd çəscidi...169
28.Dızdəpok kənd məscidi..170
29.Durğan kənd məscidi...171
30.Ərdəbilə kənd məscidi..171
31.Əliabad kənd məscidi...172
32.Əvilə kənd məscidi...172
33.Göydərə kənd məscidi..173
34.Günəşli kənd məscidi...173
35.Hamarat kənd məscidi..174
36.Hamarmeşə kənd məscidi...174
37.Hiveri kənd məscidi...175
38.Hoveri kənd məscidi..176
39.Hovli kənd məscid...176
40.Hırəmo kənd məscidi...177
41.Kəlxan kənd məscidi..177
42.Kəlvəz kənd məscidi..178
43.Kümon kənd məscidi...179
44.Küsəkəran kənd məscidi..180
45.Kürəvüd kənd məscidi...181
46.Kürdəsər (Qırdəsə) kənd məscidi...181
47.Kıncəvo kənd məscidi..182
48.Qosmalion kənd məscidi..182
49.Qələbin kənd məscidi-I..183
50.Qələbin kənd məscidi-II...184
51.Qələsər kənd əscidi..184
52.Qılqılov kəndməscidi...185
53.Qışlaq kənd məscidi...186

54.Lerik şəhər cümə məscidi..186
55.Lüləkəran kənd məscidi..187
56.Livədirqə kənd məscidi...188
57.Ləman kənd məscidi..188
58.Lələhiran kənd məscidi...189
59.Ləmərüd kənd məscidi...189
60.Mastail kənd məscidi...190
61.Mistan kənd məscidi..190
62.Mondigah kənd məscidi...192
63.Mulalan kənd məscidi..193
64.Maurya kənd məscidi...193
65.Nücü kənd məscidi...194
66.Nürəvüd kənd məscidi...195
67.Nisamaurya kənd məscidi...195
68.Nodə kənd məscidi...196
69.Ordahal kənd məscidi..197
70.Orand kənd məscidi...197
71.Perzəküjə kənd məscidi...198
72.Pirəsora kənd məscidi...198
73.Pendi kənd məscidi..199
74.Piran kənd məscidi...199
75.Pirzarə kənd məscidi..200
76.Rvarud kənd məscidi..200
77.Rəzgöv kənd məscidi...201
78.Soru kənd məscidi...202
79.Siyov kənd məscidi...202
80.Sipiyəreğon kənd məscidi..203
81.Şingədülan kənd məscidi..203
82.Şonəçolə kənd məscidi...204
83.Şinəband kənd məscidi..205
84.Təngəbin kənd məscidi..205
85.Tikəband kənd məscidi-I..206

86.Tikəband kənd məscidi-II..206
87.Təndül kənd məscidi..207
88.Təbrizli kənd məscidi...207
89.Vıstən kənd məscidi...208
90.Vizəzəmin kənd məscidi..208
91.Veri kənd məscidi...209
92.Veri-Əliabad kənd məscidi...209
93.Vov kənd məscidi..210
94.Zenoni kənd məscidi..210
95.Zərikümәco kənd məscidi..211
96.Zardəbərə kənd məscidi..212
98.Zardoni kənd məscidi..212
97.Züvüc kənd məscidi...213
99.Zövnə kənd məscidi...214
3.Abidələr. Heykəllər və Fiqurlar.Körpülər(80 ədəd)..........214
Körpülər...238
Büstlər..239
1854-60-cı illər kaeral siyahıyaalma...241
Lerik uzunömülülər diyarıdır..246

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar

1.Məşədixanım Nemət. Azərbaycanda pirlər. Bakı-1992
2.Xalidə İslamzadə. Azərbaycanda dini abidələr. "Dövlət və din". №4 2009
3.Azərbaycan Respublikası məscidlərinin ensiklopediyası. Bakı-2001.
4.Əfqan Şəfiyev. Azərbaycanın Astara bölgəsində olan inanc yerləri və onların mənşəyi. Bakı-2010
5.Həşim Həsənoğlu. Azərbaycanın dini-tarixi abidələri, ziyarətgahları, seyidləri, övliyaları. Bakı-2005.
6.Xalidə İslamzadə. Azərbaycanda dini abidələr. "Dövlət və din". №4 2009
7.Bax:Mirzə Əhməd bəy Mirzə Xudaverdi oğlu. Əxbərnamə. Lənkəran-1855
8.Bax, Сборник материалов для описание местностей и племен Кавказа» Издание Управления Кавказского учебного округа. Выпуск двадцать девя-тый. Тифлись. Типография канцелярии главначальствующ его гражданство чатью на Кавказе и К. Козлавскаго. 1901. Отдел второй.
9..Bax: Списки Населенных пунет Российской империи. По Кавказскому краю составленные и издаваемые Кавказскими статистическими комитетом при Главном управлении Наместника Кавказского LXV. Бакинская губерния. Списокь на-селенных мест по сведениям 1859-1864 годь. Кавказским статистическимь комитетом при Главном управлениемнаместника кавквзского. Составленном главным ре-дактором. Комитета Н. Зейдлицем. Тифлись. В типографии главного управленя наместника кавказского. 26 ноября 1870. Содержание Список населенных мест Бакинской губернии.
11.Bax:Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа» Тифлись. 1901
10.Bax: Azərbaycan əhalisinin siyahıyaalınması(1999) və Azərbaycan əhalisinin siyahıyaalınması (2009)
11.Bax:Azərbaycan Respublikasının inzibati-ərazi bölgüsü Məlumat toplusu. Bakı-2013
12.Bax:Azərbaycan Respublikasının əhalisinin siyahıyaalınması 2009-cu il. I cild. Bakı – 2010
13.Bax. Müsəlman Dini İcmalar – 2016-cı ildə qeydiyyatda keçənlər. scwra. gov. az)
14.Bax :Azərbaycan respublikası Mədəniyyət Nazirliyi saytı.
15.Bax:Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik luğəti".İki cilddə.I cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2007
16.Bax:Tigris saytı.

17.Bax:Zaza-Mistan aşireti.Kardeşligin adresi saytı.
18.Bax: Cenesus of the İslamic Respublic of İran, 1385 (2006)
19.Bax:Кавказский календар.1904-1905.Типография А.А.Кутателадзе. Тифлись. 1904
20.Azərbaycan Respublikasının inzibati-ərazi bölgüsü.Məlumat toplusu. Bakı-2013-cü il.
21.Bax: İqrar Əliyev. Azərbaycan tarixi.VII cilddə,I cild.Bakı-2007.
22:Bax: Əsədulla Cəfərov ”Qarabağın Paleolit düşərgələri.Bakı-2017
23.Bax:Hüseynov 1985, Cəfərov 1999-2004. Azərbaycan Arxeo-logiyası. Altı cilddə , I cild. Bakı-Şərq-Qərb
24.Bax: Ə.Cəfərov.Azərbaycan Arxeologiyası Daş dövrü I cild. Bakı-2008
25.Bax: Azərbaycan Arxeologiyası. Altı cilddə,I cild.”Şərq-Qərb”Bakı-2008
26.Bax: Samir Kərimov.Lerik rayonunun arxeoloji abidələri,B.,2006,
27.Bax: Əbu Düləf. göstərilən əsəri
28.Tahir Nəvahi “Bəzz qalası”
29.Bax:Azərbaycan tarixi.B.,1992

Müəllifin digər kitabları

1.Aqşin Əliyev(Mistanlı).Cənub bölgəsinin abidələr ensiklopediyası.Bakı – 2018(I Nəşr)
2.Aqşin Əliyev(Mistanlı).Cənub bölgəsinin abidələr ensiklopediyası.Bakı – 2019(II Nəşr)
3.Aqşin Əliyev.Cənub bölgəsinin abidələr ensiklopediyası.Bakı - 2020(III Nəşr)
4.Aqşin Əliyev.Masallının tarixi-memarlıq abidələri.Ziyarətgahlar.Bakı - 2021
5.Aqşin Əliyev.Astara tarixi-memarlıq və arxeoloji abidələri.,Bakı -2021
6.Aqşin Mistanlı.”Haftoni””Elm və Təhsil”.Bakı-2018
6.Aqşin Mistanlı.”Bataqlıqdan başlayan həyat və ya Ləj kəndinin tarixi”.Bakı-2017

Aqşin Əliyev

LERİK TARİXİ – MEMARLIQ VƏ ARXEOLOJİ ABİDƏLƏRİ

Naşir: Ceyhun ƏLİYEV
Operator: Məlahət XƏLİLOVA

Capa imzalanmış 27.11.2023
Şərti cap vərəqi 16. Sifariş № 237.
Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraj 100.
"Ecoprint" mətbəəsində çap olunub.
Tel.: +994 55 216 09 91

9789952290851